

OIKEUSMINISTERIÖ

Oikeusministeriö

Lasten osallistumisoikeuksien arviointityökalu: Tilannekuvaus

LUONNOS 27.6.2019

*Hanke on saanut rahoitusta
Euroopan neuvostolta*

Sisällys

Johdanto.....	2
INDIKAATTORI 1: Lasten ja nuorten oikeudesta osallistua päätöksentekoon säädetään kansallisessa perustuslaissa ja muussa lainsäädännössä	3
INDIKAATTORI 2: Lasten ja nuorten oikeus osallistua päätöksentekoon on nimenomaisesti sisällytetty monialaiseen kansalliseen strategiaan lasten oikeuksien toteuttamiseksi	13
INDIKAATTORI 3: Jäsenvaltioon on perustettu riippumaton, lakisääteinen lasten oikeuksien instituutio	17
INDIKAATTORI 4: Jäsenvaltiossa on käytössä mekanismeja, joiden avulla lapset voivat käyttää osallistumisoikeuttaan turvallisesti oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä	22
INDIKAATTORI 5: Käytössä on lapsiystävällisiä valitusmenettelyitä	33
INDIKAATTORI 6: Lasten oikeus osallistua päätöksentekoon on sisällytetty lasten parissa työskentelevien ammattilaisten peruskoulutusohjelmiin.....	40
INDIKAATTORI 7: Lapsille jaetaan tietoa heidän oikeudestaan osallistua päätöksentekoon	49
INDIKAATTORI 8: Lapset ovat edustettuina eri foorumeilla, mukaan lukien omien organisaatioidensa kautta, kouluissa sekä paikallisilla, alueellisilla ja kansallisilla hallintotasoilla	57
INDIKAATTORI 9: Käytössä on lapsille suunnattuja palautemekanismeja koskien paikallisia palveluita ...	66
INDIKAATTORI 10: Lapsia tuetaan osallistumaan YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (mukaan lukien CRC-varjoraportti) ja olennaisten Euroopan neuvoston välineiden ja yleissopimusten seurantaan (jäljempänä: lasten oikeuksien välineet)	71

Johdanto

Euroopan neuvosto julkaisi vuonna 2016 arviointityökalun¹, jonka avulla jäsenmaat voivat mitata edistystään ministerikomitean suosituksen CM/Rec(2012)2 (suositus lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumisesta) toimeenpanossa. Arviointityökalun tavoitteena on saada jäsenmaiden toimintatavat vastaamaan suosituksen (2012)2 edellyttämää tasoa ja siten varmistaa lapsille YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa taattu oikeus osallistua heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Työkalu koostuu kymmenestä (10) indikaattorista, joiden perusteella jäsenmaat voivat arvioida toimiaan lasten osallistumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi sekä keinojaan tarjota lapsille tilaisuuksia osallistua.

Oikeusministeriö käynnisti alkuvuonna hankkeen arviointityökalun pilotoimiseksi Suomessa ja asetti 7.2.2019 ohjausryhmän tukemaan ja seuraamaan pilotointihankkeen toteutusta sekä varmistamaan tiedonkulkua hankkeeseen osallistuvien toimijoiden välillä. Ohjausryhmässä on oikeusministeriön lisäksi edustajat sosiaali- ja terveysministeriöstä, opetus- ja kulttuuriministeriöstä, sisäministeriöstä, Lapsiasiavaltuutetun toimistosta, Etnisten suhteiden neuvottelukunnasta, Suomen Kuntaliitto ry:stä, Lastensuojelun keskusliitto ry:stä ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:stä. Ohjausryhmän toimikausi on 11.2.2019-31.1.2020.²

Ohjausryhmä päätti ensimmäisessä kokouksessaan 5.3.2019, että arviointityökalun käsittelemistä teemoista kootaan tilannekuvaus olemassa olevan tiedon perusteella, jonka jälkeen voidaan tunnistaa olennaiset tietopuutteet ja tarkentaa lisätietotarpeita. Käsillä oleva asiakirja on ensimmäinen luonnos kyseiseksi tilannekuvaukseksi. Asiakirjaan on soveltuvin osin koottu tilannekuvauksen lisäksi myös lasten osallistumisoikeuksien toteutumisen kannalta tunnistettuja hyviä käytäntöjä ja kehittämiskohteita. Lisäksi on pyritty tunnistamaan keskeisiä tietopuutteita kuhunkin indikaattoriin liittyen. Asiakirjan rakenne, indikaattorien määritelmät ja numeerisen arvioinnin arviointiperusteet sekä haavoittuvassa asemassa olevien lasten osalta huomioitavat asiat on tässä asiakirjassa esitetty Euroopan neuvoston arviointityökalun mukaisesti. Arviointityökalun kattama aihepiiri on varsin laaja, joten ohjausryhmä on tehnyt tiettyjä rajauksia ja painotuksia teemojen käsittelyn suhteen.

Tähän luonnokseen pyydetään keskeisten sidosryhmien lausuntoja kesä-elokuussa 2019. Tilannekuvausluonnos on monilta osin vielä keskeneräinen ja sitä täydennetään annettujen lausuntojen, asiantuntijakuulemisten sekä lasten fokusryhmähaastattelujen perusteella syksyn 2019 aikana. Tilannekuvaukseen kerättyjen tietojen pohjalta ohjausryhmä tuottaa arviointiraportin, jossa esitetään arvio lasten osallistumisoikeuksien tämänhetkisestä tilanteesta sekä nostetaan esiin hyviä käytäntöjä ja keskeisiä kehittämiskohteita. Arviointiraportti on tarkoitus julkistaa alkuvuonna 2020.

¹ Arviointityökalu Euroopan neuvoston verkkosivuilla: <https://www.coe.int/en/web/children/child-participation-assessment-tool>

² Hanke oikeusministeriön verkkosivuilla: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM001:00/2019>

INDIKAATTORI 1: Lasten ja nuorten oikeudesta osallistua päätöksentekoon säädetään kansallisessa perustuslaissa ja muussa lainsäädännössä

Määritelmä³

Kansalliseen lainsäädäntöön tulisi olla sisällytettynä yksiselitteisesti sitoutuminen lasten oikeuteen osallistua heitä koskeviin päätöksiin. Viittaus perustuslaissa lasten osallistumisoikeuteen on erityisen vahva indikaattori jäsenvaltion sitoumuksesta oikeuteen tulla kuulluksi. Oikeudelliseen viittaukseen lapsen osallistumisoikeudesta tulisi lisätä vaatimus, että lasten mielipiteitä painotetaan lapsen iän ja kapasiteetin mukaisesti sekä lapsen etujen mukaisesti. Tämä sitoumus tulisi sisällyttää myös lapsiin suoraan vaikuttaviin lakeihin erityisesti:

- kouluissa ja koulutuksessa, esimerkiksi perustamalla pakollisesti kouluneuvostoja
- lasten suojelua, hoitoa ja adoptiota koskevilla menettelyillä
- huoltajuutta koskevilla menettelyillä
- perheen päätöksenteossa
- terveydenhuollossa/suostumuksessa hoitoon
- maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyillä ja
- rikosoikeudenkäynneissä

Numeerinen arviointi⁴

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

³ Kunkin indikaattorin määritelmä esitetään tässä asiakirjassa Euroopan neuvoston arviointityökalun mukaisesti.

⁴ Arviointiperusteet:

0 = Ei tiedossa olevaa oikeudellista säännöstä lapsille, jotta he voisivat ilmaista mielipiteitään ja että näille mielipiteille annettaisiin asianmukainen painoarvo

1 = Oikeudellinen ilmaus lasten oikeudesta tulla kuulluksi vähintään kahdessa määritetyistä toimintaympäristöistä

2 = Oikeudellinen ilmaus lasten oikeudesta tulla kuulluksi vähintään neljässä määritetyistä toimintaympäristöistä

3 = Selkeä oikeudellinen velvoite kuulla ja kiinnittää riittävästi painoarvoa lasten mielipiteille on vahvistettu perustuslaissa (jos sellainen on) ja vähintään kuudessa määritetyistä toimintaympäristöistä

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Perustuslaki, hallintolaki, vaalilainsäädäntö, kuntalaki, nuorisolaki

Perustuslain (731/1999) 2 §:n 2 momentin mukaan kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja itseään koskevaan päätöksentekoon. Säännöksen perustelujen mukaan tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi kehittämällä osallistumisjärjestelmiä koskevaa lainsäädäntöä. Perustuslain 14 §:n 4 momentissa tarkoitetuille osallistumisoikeuksille ei ole 1 ja 2 momentissa säänneltyjen ääni- ja äänestys-oikeuksien tavoin asetettu kansalaisuuteen tai ikään liittyviä rajoituksia. Säännös koskee siten myös lapsia, joiden oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti on nimenomainen säännös perustuslain 6 §:n 3 momentissa, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä.

Julkisen vallan on perustuslain 14 §:n 4 momentin nojalla edistettävä myös yksilöiden osallistumista kansalaisyhteiskunnan toimintaan ja vaikuttamista kansalaisyhteiskunnan välityksellä itseään koskevaan päätöksentekoon. Tämä perustelee osaltaan sellaisia julkisen vallan positiivisia toimenpiteitä, joilla yksilöille pyritään turvaamaan todelliset edellytykset käyttää perustuslain 12 § ja 13 § momentin n takaamia sanan-, yhdistymis- ja kokoontumisvapautta.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Hallintolain (434/2003) 11 §:n mukaan hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Hallintolain 14 §:n mukaan vajaavaltaisen puolesta käyttää puhevaltaa hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Vajaavaltaisella on kuitenkin oikeus käyttää yksinään puhevaltaa asiassa, joka koskee hänen vallitsemaansa tuloa tai varallisuutta. 18 vuotta täyttänyt vajaavaltainen käyttää itse yksin puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. 15 vuotta täyttäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta. Hallintolaki on luonteeltaan yleislaki, ja puhevaltaa koskevista säännöksistä on voitu säätää poikkeavasti muualla lainsäädännössä. Hallintolain 12 §:n mukaan hallintoasiassa saa käyttää asiamiestä ja avustajaa. Päämiehen on kuitenkin tultava henkilökohtaisesti paikalle, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Asiamiehen on esitettävä valtakirja tai muulla luotettavalla tavalla osoitettava olevansa oikeutettu edustamaan päämiestä.

Vaali- ja äänestys-oikeuksista säädetään perustuslain 14 §:ssä. Äänioikeudesta valtiollisissa vaaleissa säädetään perustuslain lisäksi myös **vaalilain** (714/1998) 2 §:ssä ja äänioikeudesta kuntavaaleissa kuntalain (410/2015) 21 §:ssä. Kuntavaaleista Ahvenanmaan maakunnassa säädetään maakunnan lainsäädännössä. Äänioikeusikäraja eduskunta-, presidentin-, europarlamentti- ja kuntavaaleissa sekä Ahvenanmaan maakuntapäivä- ja kuntavaaleissa on 18 vuotta.

Kirkkolain (1054/1994) mukaan äänioikeusikäraja seurakuntavaaleissa on 16 vuotta. Kirkkoherranvaaleissa ikäraja on kuitenkin 18 vuotta, samoin kuin vaalikelpoisuusikäraja seurakunnan luottamustehtäviin.

Kuntalain (410/2015) paikallisdemokratiaa ja kuntalaisten osallistumisoikeuksia käsittelevä, uudistettu 4. luku tuli sovellettavaksi 1.6.2017. Kuntalain 26 § edellyttää, että kunnissa on nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Laki mahdollistaa myös alueellisten toimielinten perustamisen edistämään kunnan osa-alueiden asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia (36 §).

Kuntalaki velvoittaa kuntia tiedottamaan valmisteilla olevista asioista sähköisesti aikaisempaa laajemmin (29 §). Kunnan on myös tiedotettava, millä tavoin päätösten valmisteluun voi osallistua ja vaikuttaa. Viestinnässä on käytettävä selkeää ja ymmärrettävää kieltä ja otettava huomioon kunnan eri asukasryhmien tarpeet. Lisäksi demokratia ja kansalaisvaikuttaminen on nostettu yhdeksi alueeksi, jonka tulee sisältyä kuntastrategiaan (37 §).

Kuntalaki korostaa erityisesti suoraa osallistumista ja kannustaa kuntia ottamaan käyttöön uusia ja monipuolisia osallistumis- ja vaikuttamiskanavia. Tällä on pyritty vastaamaan kansalaisten muuttuneisiin tarpeisiin ja haluun vaikuttaa enenevässä määrin myös vaalien välillä. Kunnan asukkaalla on iästä riippumatta sekä kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä on oikeus tehdä aloitteita kunnan toimintaa koskevissa asioissa. Aloitteen tekijälle on ilmoitettava aloitteen johdosta suoritettavat toimenpiteet (23 §). Uudessa kuntalaissa kunnallisen kansanäänestysaloitteen ikäraja on alennettu 15 vuoteen (25 §). Tavoitteena on parantaa alle 18-vuotiaiden mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa itseään sekä lähiympäristöään koskevaan kunnalliseen päätöksentekoon. Kunnallisen kansanäänestysaloitteen tekijöiden vähimmäismäärää on lisäksi alennettu vähintään viidestä prosentista äänioikeutetuista kunnan asukkaista vähintään neljään prosenttiin kunnan 15 vuotta täyttäneistä asukkaista.

Kuntalain 23 §:n mukaan kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä. Osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

- 1) järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä kuntalaisraateja;
- 2) selvittämällä asukkaiden ja kunnassa säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti asuvien tai oleskelevien palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa;
- 3) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin;
- 4) järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan talouden suunnitteluun;
- 5) suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa;
- 6) tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua.

Nuorisolaissa (1285/2016) tarkoitetaan nuorilla kaikkia alle 29-vuotiaita. Lain tavoitteena on:

- 1) edistää nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa;
- 2) tukea nuorten kasvua, itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyvää tietojen ja taitojen oppimista;
- 3) tukea nuorten harrastamista ja toimintaa kansalaisyhteiskunnassa;
- 4) edistää nuorten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja oikeuksien toteutumista sekä
- 5) parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja.

Tavoitteiden lähtökohtina on yhteisvastuun, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden, terveiden elämäntapojen, ympäristön ja elämän kunnioittamisen sekä monialaisen yhteistyön edistäminen.

Nuorisolain 24 §:ssä säädetään nuorten osallistumisesta, vaikuttamisesta ja kuulemisesta. Kunnan ja valtion viranomaisen tulee tarjota ja järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn tai heitä tulee muutoin kuulla mainituissa asioissa. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa.

Varhaiskasvatus ja koulutus

Varhaiskasvatuslain (540/2018) 20 §:n mukaan lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsille ja heidän vanhemmilleen tai muille huoltajilleen on toimipaikassa järjestettävä säännöllisesti mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.

Oppilaskunnista tuli peruskouluissa pakollisia **perusopetuslain** (1267/2013) uudistuksen myötä vuonna 2014. Lain mukaan opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun. Vastaavasti **lukioissa** (714/2018) ja **ammattillisesta koulutuksesta annetussa laissa** (531/2017) säädetään, että lukioissa ja ammattikouluissa tulee olla opiskelijakunta.

Lastensuojelu, lapsen huolto, huoltajuus ja adoptio

Lastensuojelulain (417/2007) 4 §:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelulain 5 §:n mukaan lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Lastensuojelulakia uudistettiin keväällä 2019 (542/2019). Lapsen osallisuuden vahvistamiseksi ja sijaishuollon valvonnan vahvistamiseksi säännöksiä tarkennettiin rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen osalta. Lisäksi muuta valvontaa koskevaa säännöstä tarkennettiin niin, että aluehallintovirastojen on kuultava lapsia tarkastuskäynneillä. Uudistuksen myötä sijaishuoltopaikan on rajoitusten käytön jälkeen käytävä asia läpi lapsen kanssa ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee arvioida lapseen kohdistettuja rajoitteita sekä lapsen palvelujen sopivuutta ja riittävyyttä. Velvollisuus antaa tieto käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista lisättiin lakiin.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 11 §:n mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin vuonna 2018 (HE 88/2018, 190-201/2019). Uudistuksessa otettiin huomioon Euroopan neuvoston suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä⁵. Uudistuksella

⁵ Euroopan neuvoston verkkosivut: <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice> (luettu 6.6.2019).

parannetaan lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn sekä varmistetaan lapsen edun parempi huomioon ottaminen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Uudet säännökset tulevat voimaan joulukuussa 2019 ja niissä säädetään nykyistä yksityiskohtaisemmin lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa ja sosiaaliviranomaisen luona. Tuomioistuin voi jatkossa käyttää lapsen kuulemisessa apuna asiantuntija-avustajaa, jonka tehtävänä on ennen kaikkea varmistaa se, että kuuleminen tapahtuu lapsiystävällisellä tavalla. Lapsen mielipide on uusien säännösten mukaan selvitettävä myös riidattomissa asioissa. Oikeudenkäyntien nopeuttamiseksi laissa säädetään velvollisuudesta käsitellä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti ja järjestää ensimmäinen istunto ilman aiheetonta viivytystä.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 32 §:n mukaan sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantaisivat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.

Sosiaalihuoltolain 36 §:ssä säädetään palvelutarpeen arvioinnista. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta. Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

Asianosaisen kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään **hallintolain (434/2003) 34 §:ssä**. Asiakkaan oikeudesta saada selvitys eri vaihtoehdoista säädetään **sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000)**. Lain 8 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. Lain 10 §:ssä säädetään alaikäisen asiakkaan asemasta. Alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu. Jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, tulee sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitetun toimielimen tehdä holhoustoimesta annetun lain 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Alaikäisen toivomukset ja mielipide asiassa on selvitettävä 1 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Vastaavasti **potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992)** säädetään alaikäisen potilaan asemasta (7 §). Alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen

ikänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Lain 9 §:n mukaan, jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Terveydenhuoltolaissa (1326/2010) ei ole erityisiä säännöksiä lapsen osallistumisesta.

Muu henkilö- ja perheoikeus

Uusi **isyyslaki (11/2015)** tuli voimaan 1.1.2016. Uudistetussa isyyslaissa äidin oikeudesta vastustaa lapsen isän selvittämistä luovuttiin. Tällä pyrittiin edistämään lapsen oikeutta tietää molemmat biologiset vanhempansa. Päätöksen isyyden selvittämisen keskeyttämisestä voi rajatuissa tilanteissa tehdä lastenvalvoja. Lastenvalvojen velvollisuus selvittää isyys koskee nykyisin myös 15-17 -vuotiaita, kun se ennen vuotta 2016 päättyi lapsen täytettyä 15 vuotta. Lapsella, joka on täyttänyt 15 vuotta, on kuitenkin oikeus kieltää isyyden selvittäminen. Isyyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä alaikäisen lapsen puhevaltaa saavat lastenvalvojan ohella käyttää lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja ja 15 vuotta täyttänyt lapsi itse soveltaen, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvussa säädetään. Uudistettu laki tuli voimaan 1.1.2016.

Uusi **äitiyslaki (253/2018)** tuli voimaan 1.4.2019. Äitiyslain mukainen äitiyden selvittäminen, vahvistaminen ja kumoaminen tapahtuu soveltuvin osin isyyslain mukaisia menettelyjä noudattaen.

Uudistettu **adoptiolaki (22/2012)** tuli voimaan 1.7.2012. Uudistuksen yleisenä ja ensisijaisena tavoitteena oli edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Adoptioneuvonnasta vastaavan sosiaalityöntekijän on henkilökohtaisesti keskusteltava alaikäisen adoptoitavan kanssa, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista, sekä pyrittävä selvittämään, miten lapsi suhtautuu adoptioon ja yhteydenpitoon aikaisempiin vanhempiinsa adoption jälkeen. Alaikäisen lapsen adoptioasiaa ratkaistaessa on otettava huomioon lapsen toivomukset ja mielipide lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Adoptiota ei pääsääntöisesti voida vahvistaa ilman adoptoitavan suostumusta, jos hän on täyttänyt 12 vuotta. Adoptiota ei myöskään voida vahvistaa vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Vuonna 2019 voimaan tulleen **etu- ja sukunimilain (946/2017)** mukaan 15 vuotta täyttänyt alaikäinen käyttää nimeä koskevassa asiassa pääsääntöisesti itsenäisesti puhevaltaa huoltajansa tai muun laillisen edustajansa ohella. Asia voidaan ratkaista 15 vuotta täyttäneen aloitteesta huoltajaa tai muuta laillista edustajaa kuulematta, jos tätä ei tavoiteta. Alaikäisen etu- tai sukunimeä ei pääsääntöisesti voida muuttaa ilman hänen kirjallista suostumustaan, jos hän on täyttänyt 12 vuotta. Alaikäisen etu- tai sukunimeä ei myöskään voida muuttaa vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Maahanmuutto ja turvapaikanhaku

Kotoutumisen edistämisestä annettu laki (1386/2010, "kotoutumislaki") tuli voimaan vuonna 2011. Kotoutumislain 4 §:n mukaan, sovellettaessa tätä lakia alle 18-vuotiaaseen, on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun ja hänen kehitykseensä. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä siitä lastensuojelulain 4 §:ssä säädetään. Kotoutumislaisissa säädettyjä toimenpiteitä ja palveluja toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. 12 vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa asiassa. Lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen tulee tapahtua hänen ymmärtämällään

kielellä. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Kotoutumislain 15 §:ssä säädetään alaikäisen kotoutumissuunnitelmasta. Sen mukaan kunta laatii alaikäisen maahanmuuttajan kanssa kotoutumissuunnitelman, jos siihen on alaikäisen yksilöllisistä olosuhteista johtuva tarve. Alaikäiselle ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle laaditaan aina kotoutumissuunnitelma. Suunnitelman tarvetta arvioitaessa ja sitä laadittaessa on selvitettävä alaikäisen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon siten kuin 4 §:ssä säädetään. Suunnitelma sovitetaan yhteen perheen kotoutumissuunnitelman ja alaikäiselle laadittavien muiden asiaan liittyvien suunnitelmien kanssa. Kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdessä lapsen tai nuoren ja hänen huoltajansa tai edustajansa kanssa. Huoltaja tai edustaja käyttää alaikäisen puhevaltaa siten kuin hallintolaissa tarkemmin säädetään.

Kotoutumislain 56 §:n mukaisesti oleskeluluvan pakolaiskiintiössä saaneelle lapselle ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla on oleskelulupa, määrätään edustaja viivytyksettä, jos hän on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Myös muulle oleskeluluvan saaneelle lapselle, joka on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, voidaan määrätä edustaja. Ennen edustajan määräämistä koskevan hakemuksen tekemistä lasta on kuultava ja lapsen etu otettava huomioon 4 §:ssä säädetyllä tavalla.

Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetussa laissa (746/2011, ”vastaanottolaki”) on vastaava säädös (5 §) lain soveltamisesta lapseen kuin kotoutumislaislaissa. Lisäksi 5 §:ssä säädetään, että lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti. Lain 16 §:n mukaan kansainvälistä suojelua hakeva ja tilapäistä suojelua saava majoitetaan vastaanottokeskukseen. Majoittamisessa otetaan huomioon majoitettavien ikä ja sukupuoli. Majoittamisesta ja siirrosta päättää vastaanottokeskus. Ennen siirtoa koskevan päätöksen tekemistä siirrettävää on kuultava. Ilman huoltajaa olevan lapsen siirtämisestä päätettäessä myös lapsen edustajaa on kuultava. Lain 18 §:ssä säädetään yksityismajoituksesta. Vastaanottokeskuksen johtaja päättää ilman huoltajaa olevan lapsen siirtymisestä yksityismajoitukseen kuultuaan lasta ja hänen edustajaansa sekä vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijää. Lain 5 luvussa säädetään ilman huoltajaa olevan lapsen edustamisesta. Lain 39 §:n mukaan hakemuksen edustajan määräämisestä tekee vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity. Ennen hakemuksen tekemistä lasta on kuultava 5 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla. Vastaanotto- tai järjestelykeskuksen johtaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa, kunnes lapselle on määrätty edustaja. Edustajan tehtävistä säädetään lain 41 §:ssä, jonka mukaan ennen lapsen henkilöä tai varallisuutta koskevan päätöksen tekemistä lasta on kuultava 5 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla.

Ulkomaalaislain (301/2004) 6 §:ssä säädetään lain soveltamisesta alaikäisiin pääosin vastaavasti kuin kotoutumislaislaissa ja vastaanottolaissa. Ulkomaalaislain mukaan alaikäistä lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti. 146 §:n mukaan pääsyn epäämistä, käännättämistä ja maasta karkottamista sekä maahantulokiellon määräämistä ja pituutta harkittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen etuun ja perhe-elämän suojaan.

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetun lain (116/2002) 11 §:n mukaan alaikäisten huolenpidon järjestämisessä otetaan huomioon heidän elämäntilanteestaan johtuvat erityiset tarpeensa sekä varmistetaan heidän tilanteensa säännöllinen seuranta ja riittävät tukitoimet. Ilman huoltajaa oleva alaikäinen tulee majoittaa erillään täysi-ikäisistä säilöön otetuista.

Rikos- ja prosessioikeus sekä seuraamusjärjestelmä

Esitutkintalain (805/2011) mukaan alle 18-vuotiaasta on esitutkinnassa kohdeltava hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla ja häneen kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien

mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Lisäksi laissa on säännökset vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolosta kuulustelussa, yhteydenotosta vajaavaltaisen lailliseen edustajaan ja sosiaaliviranomaisten edustajan osallistumisesta kuulusteluun.

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia (633/2010) sovelletaan 15-20-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn nuoren syyteharkintaa, seuraamuksen määräämistä ja seuraamuksen täytäntöönpanoa varten tehtävään tilanteen selvittämiseen. Lain 7 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen on varattava epäillylle mahdollisuus tulla kuulluksi tilanteen selvittämisen yhteydessä.

Rikoksesta epäillyn tai syytetyn lapsen ja rikoksen uhriksi joutuneen lapsen asema on parantunut ns. **lapsidirektiivin** (2016/800/EU) ja **uhridirektiivin** (2012/29/EU) täytäntöönpanon myötä. Direktiivien tavoitteet noudattelevat Euroopan neuvoston suuntaviivoja lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä. Lapsidirektiivin täytäntöön panemiseksi muutettiin esitutkintalakia, pakkokeinolakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia, tutkintavankeuslakia, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia, sakon ja rikesakon määräämisestä annettua lakia sekä rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annettua lakia. Esimerkiksi esitutkintalain säännöksiä esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa epäillylle hänen oikeuksistaan täydennettiin alaikäisen epäillyn osalta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin lisättiin säännökset tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa alaikäiselle vastaajalle hänen oikeuksistaan. Lainmuutokset tulivat voimaan 11.6.2019.

Uhridirektiivi säättää rikoksen uhrien oikeuksista koskien heille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua sekä heidän osallistumistaan rikosoikeudellisiin menettelyihin. Muutoksia tehtiin yhteensä kymmeneen eri lakiin koskien uhrin oikeuksia tietoihin, asiakirjojen käännöksiin ja suojeluun. Pääosa lakimuutoksista tuli voimaan 1.3.2016.

Tutkintavankeuslain (768/2005) ja **vankeuslain** (767/2005) mukaan vangin lapsella on oikeus tavata vankilassa olevaa vanhempaansa siten kuin tarkemmin säädetään. Tapaamisten lähtökohtana on lapsen etu ylläpitää perhesuhteita vankilassa olevaan vanhempaansa eikä tapaamista siksi tule järjestää vastoin lapsen suostumista (tutkintavankeuslain 9 luvun 3 § ja vankeuslain 13 luvun 5 §). Vangin ja hänen lapsensa yhteydenpitoa tukee myös oikeus kirjeenvaihtoon postin välityksellä, puhelimitse (tutkintavankeuslain 8 luvun 1 § ja 7 § sekä vankeuslain 12 luvun 1 § ja 6 §). Avolaitoksessa vangille voidaan antaa lupa käyttää matkapuhelinta.

Euroopan neuvosto on antanut **suosituksen⁶ vankien lasten oikeudesta tavata vankivanhempiaan**. Suomen lainsäädäntö on sopusoinnussa suosituksen kanssa.

Lapsen kuulemisesta/mielipiteen hankkimisesta hänen vanhempansa rangaistuksen täytäntöönpanossa säädetään **yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain** (400/2015) 45 §:n 2 momentissa ja 56 §:ssä, **valvotusta koevapaudesta annetun lain** (629/2013) 3, 9 ja 30 §:ssä sekä **yhdistelmä-rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain** (801/2017) 10 §:ssä 400/2015.

Yhteenveto

⁶ Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin toimintaympäristön ja valitusmenettelyn osalta: *[taulukon tiedot täytetään myöhemmin]*

Puitteet	Lapsen oikeudella tulla kuulluksi on oikeudelliset perusteet (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	KYLLÄ	EI	EN OSAA SANOA
Koulut ja koulutus, esim. pakolliset kouluneuvostot/oppilaskunnat			
Lastensuojelua, lapsen huoltoa ja adoptiota koskevat menettelyt			
Huoltajuutta koskevat menettelyt			
Perheen asioita koskeva päätöksenteko			
Terveystenhoito / hoitoon suostumus			
Maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyt			
Rikos- ja prosessioikeudelliset sekä rikosseuraamusjärjestelmää koskevat menettelyt			

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Lainsäädännön arviointineuvoston näkemyksen mukaan sen käsittelemien hallituksen esitysten vaikutusarviointien taso on jossain määrin parantunut viime vuosina⁷. Lapsiasiavaltuutettu on kuitenkin toistuvasti tuonut esiin, että valtionhallinnon päätöksenteon tietoperustaisuutta edistävästä toimenpiteistä huolimatta lapsivaikutusten arvioinnissa ja ylipäätään lapsia koskevan päätöksenteon tietoperustaisuudessa on paljon puutteita⁸. Vuoden 2014 hallituksen esityksiä tarkastelleessa artikkelissa⁹ todetaan, että lapsiin kohdistuvien vaikutusten tunnistaminen ja arvioinnit näyttäisivät selkeästi lisääntyneen aiempiin vuosiin nähden. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi oli kuitenkin kokonaisuudessaan hyvin vähäistä. Lisäksi arviointien läpinäkyvyydessä ja luotettavuudessa havaittiin puutteita liittyen esimerkiksi lähteiden ilmoittamiseen. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksessa¹⁰ on tarkasteltu vuoden 2017

⁷ Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2018. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:10.

⁸ Ks. esim. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjat 2017, 2018 ja 2019. Ks. myös Marjaana Larpan Pro gradu –tutkielma, jonka mukaan vuoden 2017 hallituksen esityksistä vain noin 17 prosentissa oli tehty lapsivaikutusten arviointi. Larpan mukaan lapsivaikutusten arvioinnissa ei tarpeeksi usein tunnistettu vaikutuksia eri lapsiryhmiin, kuten haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin. (Larja, M. (2018). Lakien lapsivaikutusten arviointi lasten perus- ja ihmisoikeuksien edistäjänä, oikeustieteen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto)

⁹ Kemiläinen, M. & Keinänen, A. (2015). Yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin laatu hallituksen esityksissä. Edilex 2015/26. Artikkelit, julkaistu 15.6.2015, www.edilex.fi/artikkelit/15344.

¹⁰ Rantala, K., Alasuutari, N., Järvikangas, I. & Saarenpää, K. (2019). Ihmisvaikutusten arviointi hallituksen esityksissä: luokittelusta laatuun ja sen puutteisiin. Tutkimuksia 5/2019. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto.

hallituksen esityksiin kirjattujen ihmisiin kohdistuvien vaikutusarvioiden määrää, aihepiiriä ja kohdentumista. Tutkimuksessa todetaan, että ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi hallituksen esityksissä oli suhteellisen vähäistä kansainvälisesti vertaillen. Vaikutusarviot kohdistuivat lähes yhtä paljon ihmisiin yleisesti kuin erityisiin väestöryhmiin. Erityisryhmistä vaikutuksia arvioitiin eniten opiskelijoihin, nuoriin, lapsiin ja työntekijöihin. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman asettaman työryhmän esityksen mukaisesti lapsiasiavaltuutettu on toistuvasti esittänyt, että lapsivaikutusten arvioinnin tekemisestä säädettäisiin lailla tietyissä tilanteissa.¹¹

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:¹²

- ▶ Onko olemassa rajoituksia, jotka koskevat oikeutta tulla kuulluksi iän/vamman/haavoittuvuuden tms. perusteella?
- ▶ Huomiota on myös kiinnitettävä lasten muodolliseen oikeuteen osallistua oikeudenkäynteihin, esimerkiksi vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun, kuten sovitteluun, kaikissa yllä mainituissa konteksteissa.

Tietopuutteet

- systemaattista jälkikäteisarviointia lainsäädännön lapsivaikutuksista ei tällä hetkellä tehdä; Tieto pirstaloitunutta. Lasten oikeuksien muutosprosessit pitkiä.
- Erityisryhmistä puuttuu tietoa. Kuulumisen tunne ja intersektionaalinen tapa puuttuu.
- Haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret.

¹¹ Ks. esim. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjat 2017, 2018 ja 2019.

¹² Euroopan neuvoston arviointityökalussa valtioita kannustetaan ottamaan huomioon kunkin indikaattorin osalta haavoittuvassa asemassa olevien lasten tilanne. Arviointityökalun mukaan haavoittuvassa asemassa ovat esimerkiksi nuoremmat lapset, vammaiset lapset, romanilapset ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset, köyhemmät lapset, maaseutuyhteisöjen lapset ja laitoksissa asuvat lapset.

INDIKAATTORI 2: Lasten ja nuorten oikeus osallistua päätöksentekoon on nimenomaisesti sisällytetty monialaiseen kansalliseen strategiaan lasten oikeuksien toteuttamiseksi

Määritelmä

Lasten osallistuminen tulisi sisällyttää nimenomaisesti osaksi laajempaa hallituksen strategiaa YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja Euroopan neuvoston välineiden ja yleissopimusten täytäntöönpanoa, seurantaan ja arviointia varten. Siihen tulisi sisällyttää konkreettisia tavoitteita, edistymistä osoittavia indikaattoreita ja talousarvio toteutusta varten.

Numeerinen arviointi¹³

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

¹³Arviointiperusteet:

0 = Lasten oikeuksia koskevaa strategiaa ei ole

1 = Laajemmassa kansallisessa ihmisoikeusstrategiassa on rajoitettu viittaus lasten oikeuksiin

2 = Lasten osallistumiseen on joitain viittauksia osana monialaista kansallista lasten oikeuksien strategiaa

3 = Lasten oikeuksia koskevassa monialaisessa strategiassa keskitytään erityisesti ja johdonmukaisesti lasten ja nuorten oikeuteen osallistua päätöksentekoon. Strategiassa on myös määritelty tavoitteet ja päävastuutaho (kuten lapsi- tai nuorisoiainministeriö) ja sen toteutukseen on kohdennettu resursseja.

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet] Ingressiluonnos: Suomessa ei tällä hetkellä ole sellaista kansallista lapsistrategiaa, jollaista YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomea koskevissa päätelmissään ja lapsen oikeuksien sopimuksen yleistä toimeenpanoa koskevassa yleiskommentissaan suositellut.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomea koskevissa suosituksissaan¹⁴ pitänyt valitettavana sitä, ettei Suomi ole hyväksynyt kattavaa oikeuksiin perustuvaa toimintapolitiikkaa ja yhdenmukaistettua suunnitelmaa yleissopimuksen täysimittaiseksi ja tehokkaaksi täytäntöön panemiseksi. Valtioneuvostotasolla lapsipolitiikan koordinaatio ei nykyisellään kuulu selkeästi minkään ministeriön toimialaan. Sosiaali- ja terveysministeriön yhtenä tehtävänä on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaaminen¹⁵. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa nuorisotyön ja -politiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Nuorisotyön ja -politiikan aluehallinnon tehtävistä vastaavat aluehallintovirastot. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa myös koulutuspolitiikan kehittämisestä.¹⁶

Suomessa on tällä hetkellä lähinnä sektorikohtaisia kehittämis- tai politiikkaohjelmia, joissa käsitellään lasten osallistumisoikeuksia kyseisen toimialan tai sektorin näkökulmasta. Esimerkiksi Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (2016-2018) tavoitteena on ollut uudistaa lapsi- ja perhepalvelut siten, että ne vastaavat nykyistä paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeita. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan lakisääteinen, valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja. Ohjelmassa hallitus määrittelee nuorisopoliittiset tavoitteensa hallituskauden ajaksi. Ohjelma kattaa kaikki nuorisolain tarkoittamat alle 29-vuotiaat nuoret, mutta painottuu 12–25-vuotiaiden nuorten elinolojen kehittämiseen. Nykyinen ohjelma on voimassa vuosina 2017-2019.

Lisäksi on muutamia poikkisektoraalisia toimintaohjelmia, kuten kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma (2017–2019) ja demokatiapoliittinen toimintaohjelma (2017-2019), joissa viitataan YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja lasten osallisuuden edistämiseen erityisesti perus- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien toimenpiteiden yhteydessä. Kansallisessa rikoksentorjuntaohjelmassa¹⁷ vuosille 2016-2020 on edistetty eri toimenpitein myös lasten ja nuorten mahdollisuutta tulla kuulluksi ja osallistua oman turvallisen lähiympäristön luomiseen paikallistasolla.

Kansallinen lapsen oikeuksien viestintäverkosto linjasi vuoden 2017 lapsen oikeuksien päivän kannanotossaan, että Suomessa tarvitaan kansallinen lapsenoikeusperustainen lapsistrategia, joka ohjaisi valtionhallinnon lisäksi myös kuntien ja maakuntien lapsia ja perheitä koskevaa päätöksentekoa ja toimintaa. Hallitus päätti 11.4.2018 käynnistää seuraavaa hallitusta varten kansallisen lapsistrategian valmistelun osana julkisen talouden suunnitelmaa 2019–2022. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö asettivat yhteistyössä 5.6.2018 ohjausryhmän ja toimeksiannon valmistelevalle työille, joka toteutettiin 1.8.2018–28.2.2019. Työn tuloksena julkaistiin 12.3.2019 yhteinen visio lapsi- ja perhemyönteisestä

¹⁴ CRC/C/FIN/CO/4 7.9.2011

¹⁵ Valtioneuvoston asetus sosiaali- ja terveysministeriöstä (491/2017)

¹⁶ Valtioneuvoston asetus opetus- ja kulttuuriministeriöstä (310/2010)

¹⁷ Oikeusministeriö (2016). Turvallisesti yhdessä. Kansallinen rikoksentorjuntaohjelma. Oikeusministeriön julkaisu 30/2016.

Suomesta. Visiota konkretisoivat seitsemän tavoitetta, joista yksi koskee lasten osallisuutta (lapset ja perheet kokevat osallisuutta kasvu- ja lähiyhteisössä).¹⁸

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on lapsiasiavaltuutetun vuoden 2018 kertomuksesta antamassaan mietinnössä¹⁹ edellyttänyt, että valtioneuvosto laatii kansallisen lapsistrategian. Sosiaali- ja terveysvaliokunta korostaa mietinnössään strategian tutkimusperusteisuutta, indikaattoritietojen tuottamista sekä lasten ja nuorten osallistamista ja kuulemista olennaisena osana lapsistrategian kehittämistyötä.

Pääministeri Antti Rinteen hallitusohjelmassa²⁰ linjataan, että Suomessa käynnistetään parlamentaarinen komiteavalmistelu kansallisen, YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan lapsistrategian luomiseksi. Hallitusohjelman linjauksen mukaan strategia perustuu tietoon ja tutkimukseen sekä edistää lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa. Lisäksi hallitus sitoutuu arvioimaan päätösten lapsivaikutuksia, edistämään lapsibudjetointia, lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta. Strategian tavoitteisiin sitoutetaan valtion ohella myös muut julkiset toimijat, etenkin kunnat ja kuntayhtymät, korkeakoulut ja opetuksen järjestäjät, järjestöt, seurakunnat sekä elinkeinoelämä. Lapsen oikeuksien kansallisen viestintästrategian osalta, ks. indikaattori 7.

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Lapsistrategian valmistelua pohjustavassa hankkeessa sidosryhmien, kansalaisten ja asiantuntijoiden välistä dialogia käytiin kolmessa Lapsifoorumissa sekä erillisissä sidosryhmätapaamisissa. Sidosryhmätilaisuuksiin osallistui lähes tuhat ihmistä, joista lapsia ja nuoria oli noin kaksisataa.²¹

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Lapsistrategian valmistelua pohjustavan hankkeen loppuraportissa esitetään suuntaviivoja strategian jatkovalmistelulle. Hankkeen aikana työskennellyt tutkijaryhmä tunnisti viisi lapsen hyvinvoinnin osa-alueita: ihmissuhteet, osallisuus, oppiminen, terveys ja turvallisuus. Suuntaviivat ohjaavat ottamaan nämä osa-alueet huomioon tasapainoisesti strategian valmistelussa ja toimeenpanossa. Suuntaviivoissa korostetaan mm. tutkitun tiedon käyttämistä valmistelun ja päätöksenteon perustana. Lisäksi raportissa esitetään hallinnollisia ja rakenteellisia suosituksia tulevalle hallitukselle kansallisen lapsistrategian laatimiseksi.²² Esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun nimittämä työryhmä on kannanotossaan²³ korostanut, että lapsistrategian tulisi olla ennen kaikkea oikeusperustainen sen sijaan, että siinä linjattaisiin vain toimenpiteistä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Kannanoton mukaan lapsen oikeudet tulee tunnistaa strategian tärkeimpänä lähtökohtana.

¹⁸ Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2019. Valtioneuvoston julkaisu 2019:4.

¹⁹ Valiokunnan mietintö StVM282018 vp – K 5/2018 vp

²⁰ Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 3.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta.

²¹ Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2019. Valtioneuvoston julkaisu 2019:4.

²² Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2019. Valtioneuvoston julkaisu 2019:4.

²³ Lastensuojelun keskusliitto ry:n verkkosivut: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/lapsistrategia-kannanotto.pdf> (luettu 5.6.2019)

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

- ▶ Toimeenpannaanko lasten osallistumisoikeuksia osana kansallista lasten oikeuksien strategiaa valtakunnallisesti vai vaihtelee se alueittain?
- ▶ Viitataan strategiassa kaikkiin lapsiin vai vain tiettyihin ryhmiin tietyissä yhteyksissä?
- ▶ Ovatko strategiassa mukana ne ministeriöt, jotka ovat vastuussa terveydestä, koulutuksesta, sosiaalihuollosta, nuorista, oikeudesta, lastensuojelusta, vapaa-ajan ja kulttuuritoiminnasta, ympäristöstä, liikenteestä ja valtiontaloudesta?

Tietopuutteet:

- lasten ja nuorten omat ajatukset tästä teemasta (huom. lapsistrategian valmistelutyö, lapsifoorumit!)

INDIKAATTORI 3: Jäsenvaltioon on perustettu riippumaton, lakisääteinen lasten oikeuksien instituutio

Määritelmä

Maassa toimii lapsiasiamies tai -valtuutettu ja hänen toimintansa on suojattu laissa erityisellä valtuutuksella ja hänellä on käytössään tarvittavat resurssit (toimisto, henkilöstö, budjetti) kampanjoiden toteuttamiseksi tai lapsiin liittyvien huolenaiheiden käsittelemiseksi. Lapsiasiamies voi olla itsenäinen toimielin tai toimia osana laajempaa ihmisoikeusinstituutiota. Toimiston tulee kuitenkin toimia hallituksesta riippumattomasti, eikä sitä saa rajoittaa tai siihen saa vaikuttaa mikään tietty poliittinen asialista, vaan sen on pystyttävä pikemminkin vastaamaan lasten havaitsemiin keskeisiin huolenaiheisiin ja kysymyksiin.

Numeerinen arviointi²⁴

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

²⁴ Arviointiperusteet:

0 = Ei lapsiasiamiestä tai -valtuutettua

1 = Asiamies/valtuutettu on olemassa mutta hänen toimintansa ei ole lailla suojattua

2 = Asiamies/valtuutettu on olemassa ja hänen toimintansa on lailla suojattua

3 = Asiamies/valtuutettu on olemassa ja toimii Pariisin periaatteiden mukaisesti

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen valtion viranomainen, joka on perustettu eduskunnan säätämällä lailla (laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004). Valtuutettu toimii hallinnollisesti oikeusministeriön yhteydessä, mutta ministeriö ei ohjaa lapsiasiavaltuutetun toimintaa. Valtuutettu ei ratkaise yksittäisten lasten tai perheiden asioita eikä voi muuttaa muiden viranomaisten päätöksiä.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on yhteistyössä muiden viranomaisten sekä toimialansa järjestöjen ja vastaavien muiden toimijoiden kanssa edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista. Tehtävässään lapsiasiavaltuutetun tulee:

- 1) arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista ja seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita;
- 2) seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin;
- 3) aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa lasta koskeissa asioissa ja edistää lapsen edun toteutumista yhteiskunnassa;
- 4) pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon;
- 5) kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille;
- 6) välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle; sekä
- 7) edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista.

Lapsiasiavaltuutetun toimistossa työskentelee lapsiasiavaltuutetun lisäksi lakimies, yksi ylitarkastaja, yksi erikoistutkija sekä hallinnollinen avustaja. Resurssit vaativat muun muassa eri tahoilta toimistoon kohdistettuihin odotuksiin ja toiveisiin nähden tarkkaa priorisointia ja toimintojen pitkäkestoista suunnittelua. Toimisto on pyrkinyt hallitsemaan työmäärää tarkentamalla tehtäväkuvaansa entistä selkeämmin viranomaistoiminnaksi sekä keskittymällä lapsiasiavaltuutetusta annetussa laissa säädettyihin arviointi- ja seurantatehtäviinsä (sisältäen lausuntojen antamisen sekä kannanottojen ja aloitteiden tekemisen) sekä lasten osallisuuden vahvistamiseen ja lapsen oikeuksien viestintään. Myös vuosittaisen teeman määrittely on ollut keino hallita työmäärää suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin.²⁵

Lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten yhteistyön edistämistä varten lapsiasiavaltuutetun apuna toimii lapsiasianeuvottelukunta, jonka tehtävänä on

- tehdä ehdotuksia ja antaa lausuntoja lasten aseman ja oikeuksien edistämisestä,
- edistää kansallisten ja kansainvälisten eri toimijoiden välistä yhteistyötä lasten asemaan ja oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä,
- seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä lasta koskeissa asioissa,
- toimia lasten aseman vahvistamiseksi yhteiskunnassa sekä vaikuttaa siihen, että asenteita kehitetään lapsimyönteisemmiksi ja että edistetään tietojen saamista lasten asemasta ja oikeuksista, sekä
- hoitaa muita toimialaansa kuuluvia asioita, joita lapsiasiavaltuutettu tuo käsiteltäväksi.

Lapsiasiavaltuutetun toimistolle saapui vuonna 2018 yli tuhat kansalaisyhteydenottoa, joissa suurimmassa osassa yhteydenottaja tarvitsee neuvoa, mihin viranomaiseen olla yhteydessä ja usein myös siitä, miten toimia, jos katsoo, että viranomainen on toiminut lainvastaisesti tai muuten epäasianmukaisesti.

²⁵ Lapsiasiavaltuutettu (2016). Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoasiainministeriölle koskien YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen välikausikyselyä 28.1.2016.

Lapsiasiavaltuutettu vastaa yhteydenottoihin pääasiallisesti ohjaamalla yhteydenottajan oikeaan viranomaiseen sekä neuvomalla käytettävistä oikeusturvakeinoista ja niistä vastuussa olevista viranomaisista. Lapsiasiavaltuutetun verkkosivulle on kerätty myös tiivis lista eri tilanteisiin sopivista yhteydenottotahoista.²⁶

Lapsiasiavaltuutettu tekee tiivistä yhteistyötä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa. Oikeusasiamiehen tehtävänä on Suomen perustuslain (731/1999) 109 §:n mukaan valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Lasten oikeuksia koskeva laillisuusvalvonta kuuluu kokonaisuudessaan oikeusasiamiehelle. Oikeusasiamies edistää lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista myös omien aloitteiden sekä tarkastusten kautta.²⁷

Lapsiasiavaltuutettu tekee tarvittaessa viranomaiskanteluita eduskunnan oikeusasiamiehelle lapsen oikeuksien loukkauksista, kun tällaisia tilanteita tulee lapsiasiavaltuutetun tietoon esimerkiksi kuntavierailuilla tai lapsiasiavaltuutetun tavatessa erilaisia lapsiryhmiä. Näissä tilanteissa on kyse loukkauksista, jotka voivat tulla lapsiasiavaltuutetun tietoon yksittäisen lapsen tilanteen kautta, mutta joilla on laajempaa merkitystä lasten oikeuksien toteutumiselle joko yleisesti tai tietyn lapsiryhmän kohdalla. Lapsiasiavaltuutettu ei tutki yksittäistapauksia.²⁸

Oikeusministeriö käynnisti marraskuussa 2018 selvityksen ministeriön yhteydessä toimivien erillisvirastojen yhdistämisestä hallinnollisesti uudeksi toimijaksi. Selvitys koskee tietosuoja-valtuutettua, lapsiasiavaltuutettua, tasa-arvovaltuutettua, yhdenvertaisuusvaltuutettua, Onnettomuustutkintakeskusta ja Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti Heunia. Tavoitteena on selvittää vaihtoehtoja toimintojen hallinnollisesta kokoamisesta yhteen siten, että toimijoiden itsenäistä asemaa ei vaaranneta eikä niiden tehtäväkenttää muuteta.²⁹

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Lapsiasiavaltuutetun toimiston tehtäviin kuuluu pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon. Tätä tehtävää toteutetaan Nuoret Neuvonantajat -toimintamallin avulla. Vuosittain lapsiasiavaltuutettu tapaa erilaisia lasten ja nuorten ryhmiä, Nuoria Neuvonantajia, jotka välittävät lasten ja nuorten mielipiteitä, kokemuksia ja näkemyksiä lapsiasiavaltuutetun toimistolle. Tarkoituksena on, että nuoret kertovat lapsiasiavaltuutetulle lasten ja nuorten arjen tärkeitä asioita, jotka aikuisten pitäisi huomioida päätöksenteossa. Viime vuosina lapsiasiavaltuutettu on tavannut esimerkiksi saamelaislapsia, romanilapsia, näkövammaisia lapsia, vankien lapsia ja maahanmuuttajataustaisia lapsia.

Lapsen oikeuksien viestintätehtävää lapsiasiavaltuutettu toteuttaa myös ylläpitämällä *Lasten sivuja* eli verkkosivuja alakouluikäisille lapsille. Vuonna 2017 avatuilla sivuilla kerrotaan lapsen oikeuksista erilaisten hahmojen ja heidän maailmojensa kautta. Kukin hahmo edustaa tiettyä lapsen oikeutta. Sivuilla ei anneta henkilökohtaista neuvontaa, mutta esitellään palveluja, joihin lapsi tai nuori voi ottaa yhteyttä. Sivut on suunniteltu siten, että lapsi pystyy käyttämään sivua itsenäisesti. Sivut on toteutettu suomeksi ja ruotsiksi.³⁰

²⁶ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraporttiluonnos 2.4.2019.

²⁷ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraporttiluonnos 2.4.2019.

²⁸ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraporttiluonnos 2.4.2019.

²⁹ Oikeusministeriön verkkosivut: https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/oikeusministerion-yhteydessa-toimivien-valtuutettujen-ja-muiden-itsenaisten-toimijoiden-hallinnollista-yhdistamista-selvitetaan (luettu 22.5.2019)

³⁰ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraporttiluonnos 2.4.2019.

Lapsiasiavaltuutettu kerää lasten kokemustietoa lisäksi tutkimusten ja selvitysten avulla. Vuosina 2016 ja 2018 lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti Lapsibarometri-tutkimuksen, jossa tarkasteltiin 6-vuotiaiden lasten hyvinvointia lapsille tehtyjen haastattelujen avulla. Tarpeen mukaan lapsiasiavaltuutettu toteuttaa myös erillisiä selvityksiä lasten elämää koskevista aiheista, joissa havaitaan epäkohtia tai tiedonpuutetta. Esimerkiksi vuonna 2019 lapsiasiavaltuutetun toimisto teki selvityksen siitä, miten opettajat ja oppilaat kokevat työelämään tutustumisjaksot kouluissa.

Jatkossa lasten kokemustiedon keruuta pyritään edelleen kehittämään lapsiasiavaltuutetun toimistossa valtuutetun ja erikoistutkijan panoksella. Lapsiasiavaltuutettu tiedottaa myös aktiivisesti toiminnastaan ja lapsen oikeuksiin liittyvistä asioista sosiaalisessa mediassa.

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomea koskevista suosituksissaan³¹ esittänyt huolensa siitä, etteivät lapset välttämättä ole tietoisia eduskunnan oikeusasiamiehen valitusmenettelystä tai ymmärrä, miten se toimii. Lisäksi komitea on huolestunut siitä, ettei lapsiasiavaltuutetun toimiston käyttöön ole myönnetty riittävästi resursseja. Komitea on suositellut, että yleistä tietoisuutta ja erityisesti lasten tietoisuutta kansallisista valitusmenettelyistä tulisi lisätä, ja että oikeusasiamiehen ja lapsiasiavaltuutetun välistä yhteistyötä tulisi tehostaa. Lisäksi komitea on kehottanut varmistamaan, että lapsiasiavaltuutetulle tarjotaan tarvittavat henkilöstö- ja taloudelliset sekä tekniset resurssit, joilla taataan sen riippumattomuus, tehokkuus ja saavutettavuus.

Arviointiprosessissa on tunnistettu muun muassa seuraavia kehityskohteita:

- Osa lastensuojelujärjestöistä on esittänyt huolensa siitä, että Suomesta puuttuu valvontaviranomainen, joka käsittelisi nimenomaan lasten kohtaamia ongelmia ja heidän tekemiään valituksia. Järjestöjen näkemyksen mukaan Lapsiasiavaltuutettu ei nykyinsäädännön (ja -resurssien) puitteissa pysty vastaamaan tähän tarpeeseen.³²
- Lapsiasiavaltuutetun tunnettuus lasten keskuudessa. Lapsiasiavaltuutettu pyrkii tiedottamaan omasta toiminnastaan esimerkiksi koulu- ja kuntavierailuilla, mutta lapsille viestiminen on haasteellista, koska laajempaa lapsijoukkoa ei tavoiteta aikuisille suunnattujen medioiden, esim. FB:n, Twitterin tai tiedotteiden, kautta. Lapsilla on omat viestintäkanavat, jotka saattavat vaihtua usein. Tunnettuuden arviointia ja seuranta tulisi kehittää. Jatkossa on tarpeen pohtia, mitkä ovat ne viestintäkanavat ja -välineet, joiden kautta lapset parhaiten tavoitettaisiin (ks. myös indikaattori 7).
- Lapsiystävällisistä kantelukanavista viestiminen lapsille yhdessä eri toimijoiden kanssa nykyistä vaikuttavammin. Lapsen oikeuksiin liittyvistä asioista viestimistä on tarpeen tehostaa yhteistyössä mm. lapsiasiavaltuutetun ja eduskunnan oikeusasiamiehen kesken.
- Kansallisen lapsen oikeuksien viestintästrategian päivittäminen (ks. indikaattori 7).

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

► Onko valtuutetulle pääsyyn liittyen jotain ehtoja tai rajoituksia: esimerkiksi kansalaisuuden, iän, vamman, maahanmuuton tai sosioekonomisen aseman tai uhrin aseman perusteella?

Vastaus: Rajoitteita ei periaatteessa ole. Käytännössä lapset itse, taustastaan tai asemastaan riippumatta, ottavat hyvin harvoin yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun – lähes aina yhteydenottaja on aikuinen.

³¹ CRC/C/FIN/CO/4 7.9.2011

³² Lastensuojelun keskusliiton sähköpostitiedonanto oikeusministeriölle 24.6.2019.

- Onko olemassa toimenpiteitä, joilla helpotetaan syrjäytyneiden tai poissuljettujen lasten pääsyä valtuutetulle?
- Onko olemassa esimerkiksi kansalaisuuden, iän, vamman tms. mukaan eriteltyjä tietoja siitä, ketkä lapset hyödyntävät valtuutetun palveluja?

Vastaus: Tilastotietoja yhteyttä ottaneiden lasten taustoista ei kerätä.

Tietopuutteet

INDIKAATTORI 4: Jäsenvaltiossa on käytössä mekanismeja, joiden avulla lapset voivat käyttää osallistumisoikeuttaan turvallisesti oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä

Määritelmä

Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeudenkäytön suosituksissa määrätään, että oikeuslaitoksen kanssa tekemisissä olevien lasten tulee:

- saada tietoa oikeuksistaan
- saada itselleen asianajaja
- tulla kuulluksi ja otetuksi vakavasti ja
- saada selitys heitä koskevista päätöksistä tavalla, jonka he ymmärtävät.

Näiden säännösten tulee olla lasten käytettävissä seuraavissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä:

- rikosoikeudellisissa menettelyissä riippumatta siitä, ovatko he syytteessä rikoksesta vai ovatko he rikoksen uhreja tai todistajia
- perheoikeudellisissa menettelyissä
- hoito- ja suojelumenettelyissä
- maahanmuuttoa koskevissa menettelyissä

[Käynnistysseminaarissa esiin nostettu kysymys: kuuluvatko hallintopäätökset osaksi tätä? (esim. erityisopetukseen siirretyt lapset ja heidän tietoisuus, miksi ovat mukana prosessissa / mitä se tarkoittaa)]

Numeerinen arviointi³³

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

³³ Arviointiperusteet:

0 = Lapsilla ei ole suoraa pääsyä tuomioistuimiin

1 = Sääntöjä ja menettelyjä, joilla varmistetaan heidän oikeutensa saada tietoa omista oikeuksistaan, saada vapaasti käyttöönsä asianajaja, tulla kuulluksi oikeudenkäynneissä ja päätösten selittäminen ymmärrettävällä tavalla, sovelletaan jollakin edellä luetelluista oikeudellisista ja hallinnollisista toimintaympäristöistä

2 = Sääntöjä ja menettelyjä, joilla varmistetaan heidän oikeutensa saada tietoja omista oikeuksistaan, saada vapaasti käyttöönsä asianajaja ja tulla kuulluksi oikeudenkäynneissä, sovelletaan vähintään kahdella edellä luetelluista oikeudellisista ja hallinnollisista toimintaympäristöistä

3 = Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeudenkäytön suosituksia noudatetaan täysimääräisesti kaikissa edellä määritellyissä oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimintaympäristöissä

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Rikos- ja prosessioikeudelliset menettelyt

Poliisihallitus on antanut vuonna 2013 ohjeen lapsen kohtaamisesta poliisitoiminnassa ja esitutkinnaissa.³⁴ Ohjetta päivitetään vuoden 2019 aikana.

Lapseen kohdistuvan rikoksen esitutkinnaissa alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen tallennetaan yleensä ääni- ja kuvatallenteelle riippumatta siitä, tehdäänkö kuuleminen poliisissa vai lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä. Lapsen ei yleensä tarvitse tulla **oikeudenkäyntiin** paikalle henkilökohtaisesti silloin, kun hän on oikeudenkäynnin aikana alle 15-vuotias ja kuuleminen on tallennettu ääni- ja kuvatallenteelle esitutkinnaissa. Lapsen kuuleminen oikeudenkäynnissä tapahtuu katsomalla ääni- ja kuvatallenne. Vuodesta 2016 lähtien samalla tavalla on voitu kuulla myös 15-17 -vuotiasta lasta, jos lapsi on erityisen suojelun tarpeessa tai oikeudenkäynti koskee lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, eikä lapsi halua olla läsnä oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) mukaisesti tuomioistuin voi määrätä, että alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn asia käsitellään tuomioistuimessa ilman yleisön läsnäoloa. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeviin oikeudenkäynteihin ei lapsen suojelemiseksi lähtökohtaisesti päästetä yleisöä.

Oikeusministeriö asetti vuonna 2008 prosessityöryhmän selvittämään ja arvioimaan hallintolainkäyttölain (586/1996) nykyisten menettelysäännösten toimivuuden ja niiden tarkistamis- ja täydentämistarpeet. **Hallituksen esitys laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi** (HE 29/2018 vp) on hyväksytty eduskunnassa, mutta lakeja ei ole vielä vahvistettu. Tarkoitus on, että lait tulevat voimaan vuoden 2020 alussa. Hallituksen esityksen mukaan muutosehdotukset vahvistaisivat lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja hänen näkemystensä huomioon ottamista oikeudenkäynnissä. Säännös lapsen kuulemisesta siten, että hänen lisäksi läsnä olisi vain yksi tai useampi hallintotuomioistuimen jäsen, olisi uusi yleislaissa. Säännös turvaisi lapsen itsenäisen mielipiteen selvittämistä, koska häntä voitaisiin kuulla esimerkiksi ilman vanhempiensa läsnäoloa. Säännös mahdollistaisi osaltaan myös lapsen suojelemisen oikeudenkäynnissä. Lapselle ei saisi kuulemisen yhteydessä antaa hänen terveyttään tai kehitystään vakavasti vaarantavia tietoja. Tuomioistuimen määräämän tukihenkilön tehtävänä olisi olla lapsen henkilökohtaisena tukena suullisessa käsittelyssä. Tukihenkilön läsnäolo voisi lievittää lapsen jännitystä tilanteessa ja rohkaista häntä kertomaan asiasta, mikä edistäisi asian ja lapsen oman mielipiteen selvittämistä oikeudenkäynnissä. *[lisätään tekstiä lapsen oikeudesta saada itselleen avustaja?]*

[Onko saatavilla tietoa siitä, miten lapsi saa tietoa oikeuksistaan, miten lapsi voi saada itselleen asianajajan, miten lapsi saa selvityksen häntä koskevista päätöksistä ymmärrettävällä tavalla? Jos, niin mitkä ovat keskeiset tietolähteet näiden teemojen osalta?]

Lastensuojelua ja lapsen huoltoa koskevat menettelyt

[Tätä osiota täydennetään myöhemmin aihetta koskevan tutkimuskirjallisuuden³⁵ perusteella siinä laajuudessa kuin se on mahdollista käytettävissä olevien aika- ja henkilöresurssien puitteissa.]

³⁴ Poliisihallitus (2013). Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnaissa. 2020/2013/5071.

³⁵ Esim. Pajulammi H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus.; Toivonen V.-M. (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva: Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa.; Toivonen, V-M & Pollari, K. (2018). Lapsen haastattelu - osa lapsen

Lapsen oikeus osallisuuteen kaikissa häntä koskevissa asioissa on laajasti turvattu lainsäädännössä. Esimerkiksi lastensuojelulain tavoitteena on varmistaa lapsen tosiasiallinen osallistuminen häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Lastensuojelun käsikirjan³⁶ mukaan lapsen osallisuus rakentuu käytännössä seuraavista osatekijöistä:

1. mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä,
2. mahdollisuus saada tietoa,
3. vaikuttaminen prosessiin,
4. mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen,
5. tuki omien mielipiteiden ilmaisuun, sekä
6. mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.

Lastensuojelun käsikirjassa korostetaan lapsen asianosaisuutta kaikissa häntä koskevissa **lastensuojeluasioissa**. Käsikirjan mukaan ”Kaiken ikäisten lasten toivomukset ja mielipide tulee selvittää. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Asianosaisuuden suhteen ei ole olemassa ikärajoja. Asianosaisuuden perusteella lapsen näkökulma on otettava aina huomioon, hänet on pidettävä ajan tasalla häntä koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä. Lisäksi hänen mielipiteensä niistä on selvitettävä. Työntekijän velvollisuus on turvata asianosaisuuden toteutuminen lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.”

Myös sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton antama lastensuojelun laatusuositus³⁷ korostaa lastensuojelun eettisyyttä sekä lasten, nuorten ja vanhempien osallisuutta. Laatusuosituksen mukaan lapselle/nuorelle on olennaista, että ”tietoa annetaan hänelle ymmärrettävässä muodossa, hänen näkemyksiään kuullaan ja ne otetaan huomioon lapsen edun mukaisesti”. Laatusuosituksessa painotetaan, että lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa hänen kanssaan tehtävään työhön.

Huoltoriita-asioissa Suomessa on useita erilaisia menettelyjä, joissa lapsen osallisuus on säännelty eri tavoin ja myös käytännöissä on eroja. Avioliittolain mukaan perheasioiden sovittelijat voivat antaa pyynnöstä apua ja tukea lapsen huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai sopimuksen noudattamisessa ilmenevissä ristiriitatilanteissa. Sovittelijan tehtävänä on kiinnittää erityistä huomiota lapsen aseman turvaamiseen. Myös lapsi voi osallistua sovitteluun, mikäli vanhemmat sitä toivovat ja sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Lapsen ajatusten ja toiveiden selvittämiseksi sovittelija voi keskustella lapsen kanssa ilman vanhempien läsnäoloa ja tuoda vanhemmille palautetta lapselle keskeisistä asioista.³⁸

Tuomioistuinsovittelussa lapsen osallisuus prosessissa on ollut hyvin vähäistä. Oikeusministeriön vuonna 2014 asettaman työryhmän loppuraportin³⁹ mukaan lapsen kuuleminen sovittelussa on harvinaista, mutta kysymystä on pohdittu laajasti käräjäoikeuksissa. Lapsen kuuleminen edellyttää raportin mukaan tarkkaa

oikeutta osallistua. Teoksessa S. Hyvärinen, & T. Pösö (Eds.), Lasten haastattelu lastensuojelussa (1. ed.); Toivonen, V-M, & Salminen, K. H. (2016). Sovinnolliset menettelyt vaihtoehtona lastensuojeluasioissa. Teoksessa V. Toivonen, & S. Hakalehto (Eds.), Lapsen oikeudet lastensuojelussa.; Kääriäinen, A. (2015). Sosiaalitoimen olosuhde selvitykset teksteinä – Johtopäätösten argumentointi ja puolelle asettumisen tulkinnat. Tolonen, H. (2015). Lapsi, perhe ja tuomioistuin: Lapsen prosessuaalinen asema huolto- ja huostaanotto-oikeudenkäynneissä.; Linnainmäki, K. (2019). Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa: Lapsioikeutta, sovitteluteoriaa ja empiriaa yhdistävä tutkimus.

³⁶ Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus> (luettu 13.6.2019).

³⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö (2014). Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2014:4.

³⁸ Ks. esim. oikeushallinnon verkkosivut: <https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/perheasioidensovittelu.html> (luettu 13.6.2019).

³⁹ Oikeusministeriö (2016). Ei niin suurta riitaa, ettei sopu sitä sovita. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun seurantaryhmän loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisu 12/2016. Selvityksiä ja ohjeita.

harkintaa, hyvää toteuttamista, vanhempien aitoa hyväksyntää ja sitoutumista yhdessä sovittuihin pelisääntöihin. Kirsikka Linnanmäen väitöskirjatutkimus⁴⁰ vuodelta 2019 osoittaa, ettei lainsäädännössä ole yksiselitteisesti määritelty sitä, mitä lapsen etu sovittelussa tarkoittaa. Linnanmäen mukaan käytännön tulkinnat lapsen edusta ja sovittelusta ovat jossain määrin kapeampia kuin mitä teoreettinen ja sääntelyllinen tausta mahdollistaisivat.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 7 §:n mukaan sovittelijan tulee keskustella henkilökohtaisesti lapsen kanssa, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään. Lakia uudistettiin vuonna 2018. Uudistukset tulevat voimaan 1.12.2019. Jatkossa esimerkiksi lapsen tahdon huomioon ottamiseen tulee kiinnittää päätösten täytäntöönpanossa entistä enemmän huomiota.

Sijaishuollossa olevien lasten osallisuudessa ei ole kyse vain hallintomenettelyistä, vaan arjesta ja elämästä: sijaishuollossa olevat lapset elävät erityisessä institutionaalisessa kontekstissa, jossa myös esimerkiksi sijaisvanhemmat tai laitoksen työntekijät suorittavat julkista hallintotehtävää. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijä päättää monesta lapsen arkeen liittyvästä asiasta. Sijaishuollossa ei ole helppo erottaa ”arkea” ja hallintoprosessia, mikä asettaa myös haasteita lapsen osallisuuden arvioinnin kannalta. Tutkimustiedon perusteella lasten osallisuus näyttää kuitenkin toteutuvan paremmin sijaishuollossa kuin avohuollon puolella⁴¹.

[Onko saatavilla tietoa siitä, miten lapsi saa tietoa oikeuksistaan, miten lapsi voi saada itselleen asianajajan/edustajan, miten lapsi saa selvityksen häntä koskevista päätöksistä ymmärrettävällä tavalla? Jos, niin mitkä ovat keskeiset tietolähteet näiden teemojen osalta?]

Maahanmuuttoa koskevat menettelyt

Suomen lainsäädännön lähtökohta on, että alle 18-vuotiaat ovat oikeudellisesti vajaavaltaisia ja tarvitsevat siksi jonkun käyttämään puolestaan puhevaltaa viranomais- ja tuomioistuinkäsittelyissä. Yksin maahan tulleen lapsen kohdalla tehtävästä huolehtii hänelle määrätty edustaja. Tämänhetkinen **edustajajärjestelmä** on hajautettu, palkkioperusteinen ja sivutoimisuuteen perustuva. Koordinaatio ja ohjeistus on jaettu kahdelle eri viranomaistaholle, Maahanmuuttovirastolle ja työ- ja elinkeinoministeriölle.

Työ- ja elinkeinoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö teettivät vuonna 2018 osana Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa (LAPE) Turun yliopiston Brahea-keskuksella selvityksen⁴² nykyjärjestelmän toimivuudesta. Selvityksessä todetaan, että olemassa olevan edustajajärjestelmän hyvät puolet ovat nopeat edustajan määräämisajat, osaavien edustajien sitoutuminen tehtävänsä sekä suhteellisen edulliset kustannukset. Mallin ongelmia ovat selvityksen mukaan edustajien koulutuksen, pätevyysvaatimusten ja ulkopuolisen valvonnan puute sekä koordinaation jakautuminen kahdelle hallinnonalalle, mikä kiireellisen poikkeustilan aikana on heikentänyt edustuksen laatua alueellisesti. Edustajat eivät myöskään tällä hetkellä ole tehtävässään riippumattomassa asemassa, sillä edustettavaa koskevat päätökset tekevä maahanmuuttoviranomainen maksaa edustajan palkkiot turvapaikkavaiheessa.

⁴⁰ Linnanmäki, K. (2019). Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa: Lapsioikeutta, sovitteluteoriaa ja empiriaa yhdistävä tutkimus. Helsingin yliopisto.

⁴¹ Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M. & Riikonen, M. (2012). Children's Participation in Childprotection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice* 18 (2), 107–125.

⁴² Lundqvist, K.; Toivonen, V.-M.; Saari, J.; Halttunen, T.; Qvist, L.-M.; Mikkonen, A.; Castrén, E. (2018). Edustajat lapsen edun takaajina. Ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneiden alaikäisten edustajajärjestelmä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 26/2018. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki 2018.

[Onko saatavilla tietoa siitä, miten lapsi saa tietoa oikeuksistaan, miten lapsi voi saada itselleen asianajajan, miten lapsi saa selvityksen häntä koskevista päätöksistä ymmärrettävällä tavalla? Jos, niin mitkä ovat keskeiset tietolähteet näiden teemojen osalta?]

Muut hallinnolliset menettelyt

Huom! nämä eivät sisälly alun perin CPAT-työkalun fokukseseen – halutaanko arviointiraportin fokusta laajentaa tältä osin? Jos, niin mitä muita aloja koulutuksen lisäksi pitäisi tarkastella?

Perusopetuslain (628/1998) mukaan ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa siten kuin **hallintolain** (434/2003) 34 §:ssä säädetään. Muille kuin oppivelvollisille järjestettävässä opetuksessa on varattava oppilaalle tilaisuus tulla kuulluksi. Kurinpitoa ja erottamista koskevissa asioissa on kuultava oppilasta. Erikoissairaanhoidossa olevaa oppilasta on kuultava opetuksen järjestämisestä.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) velvoittaa ottamaan huomioon opiskelijan omat toivomukset ja mielipiteet häntä koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa hänen ikänsä, kehitystasonsa ja muiden henkilökohtaisten edellytystensä mukaisesti. Laki myös antaa tietyin edellytyksin alaikäiselle oikeuden kieltää huoltajaansa tai muuta laillista edustajaansa osallistumasta itseään koskevan opiskeluhuoltoasian käsittelyyn sekä antamasta itseään koskevia salassa pidettäviä opiskeluhuollon tietoja huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi hänen etunsa vastaista.

[Onko saatavilla tietoa siitä, miten lapsi saa tietoa oikeuksistaan, miten lapsi voi saada itselleen asianajajan, miten lapsi saa selvityksen häntä koskevista päätöksistä ymmärrettävällä tavalla? Jos, niin mitkä ovat keskeiset tietolähteet näiden teemojen osalta?]

Yhteenveto

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin prosessin ja mekanismin osalta: *[taulukon tiedot täytetään myöhemmin]*

Prosessit	Käytössä olevat mekanismit (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	saada tietoa oikeuksistaan	saada käyttöönään asianajaja	heihin vaikuttavien päätösten selittäminen ymmärrettävällä tavalla
Rikosoikeus			
Perheoikeus			
Hoito ja suojele			
Maahanmuutto			
[Muut hallinnolliset menettelyt, esim. opetus, oppilas- ja opiskelijahuolto?]			

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Monien **sovittelumenettelyjen** (esim. katusovittelu, rikos- ja riita-asoiden sovittelu sovittelutoimistoissa, varhaiskasvatussovittelu, koulusovittelu) on nähty osallistavan lapsia uudella tavalla. Esimerkiksi kouluille ja oppilaitoksille suunnatun Verso-toiminnan puitteissa koulutetut oppilaat ja koulun henkilökunnan jäsenet

sovittelevat yhteisön jäsenten riitoja ja konflikteja. Suomen Sovittelufoorumin⁴³ mukaan ”sovittelutoiminta ei poista koulun tai oppilaitoksen muita puuttumisen menetelmiä, mutta antaa hyvän työvälineen eritasoisten konfliktien lapsiystävällisen ja varhaisen huomioimisen ja käsittelyn toteuttamiseen.” Versotoiminnan lähtökohtana on ”konfliktin osapuolten osallisuus ja arvostus oman tilanteensa asiantuntijoina”.

LAPE-muutosohjelmassa lapsen edun toteutumista on edistetty esimerkiksi kehittämällä **sijaishuollon palveluja** siten, että lapsia kuullaan aiempaa vahvemmin kaikissa lastensuojelun vaiheissa. Kuulemisen tapoja ja kanavia on kehitetty, jotta myös erityisryhmät (kuten vammaiset ja maahanmuuttajat) saavat paremmin äänensä kuuluviin. **[Tätä kohtaa täydennetään kuvailemalla kehitettyjä tapoja lyhyesti.]** Samalla on vahvistettu sijoitettujen lasten ja nuorten tietoisuutta omista oikeuksistaan.⁴⁴

Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE) **lasten ja nuorten osallisuutta, sijaishuollon valvontaa sekä oikeusturvakeinoja on kehitetty lapsiystävällisemmiksi**. Osana kehitystyötä laadittiin Suomen UNICEFin tuella *Lapsiystävällinen maakunta* -ohjeistus, joka ottaa huomioon myös oikeusturvakeinot.⁴⁵

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoimassa ja sosiaali- ja terveysministeriön, oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tukemassa LASTA-hankkeessa (2014-2016) luotiin **valtakunnallinen yhteistyömalli** poliisille, syyttäjälaitokselle, lastensuojelulle sekä somaattiselle ja psykiatriselle sairaanhoidolle tilanteissa, joissa epäillään, että lapsi on joutunut väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.⁴⁶ Lastenasiaintalo (jatkossa LASTA) -malli on käytössä Varsinais-Suomessa. Eduskunta myönsi kevään 2019 lisäbudjetissaan merkittävän rahoituksen LASTA-mallin kehittämiseen tuleville vuosille. Valtiovarainvaliokunta painotti mietinnössään⁴⁷ järjestöjen osaamisen hyödyntämistä ja LASTA-toimintamallin alueellista kattavuutta. Kesäkuussa 2019 käynnistyy sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima hanke, jonka tavoitteena on valtakunnallistaa monialainen toimintamalli Suomessa. Ensimmäiset paikkakunnat ovat Helsinki ja Oulu.

Oikeusministeriön työryhmä ehdotti 4.6.2019 julkaistussa raportissaan⁴⁸ **rikoksilla oireilevien nuorten tukemiseen uutta toimintamallia**. Mallissa vastuu ja tieto nuoren tilanteesta, hänen palvelujen tarpeestaan ja rikosprosessin etenemisestä on keskitetty yhteen yksikköön. Oikeusministeriön asettama työryhmä laati toimintamallin rikoksilla oireileville ja syrjäytymisriskissä oleville nuorille. Toistuvasti rikoksia tai vakavan rikoksen tehneen nuoren tuki ja palvelut koottaisiin yhteen paikalliseen tai alueelliseen yksikköön siten, että kokonaisvastuu nuoren tilanteesta kuuluu yhdelle työntekijälle. Tällä pitää olla osaamista rikosprosessin etenemisestä ja rikoksilla oireilevien nuorten erityisistä tarpeista. Mallin keskiössä ovat nuoren tilanteen arviointi ja hänen tarpeisiinsa vastaaminen sekä nuoren motivointi palveluihin sitoutumiseen.

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

⁴³ <http://sovittelu.com/sovittelu/koulu-sovittelu/>

⁴⁴ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissraporttiluonnos 2.4.2019.

⁴⁵ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissraporttiluonnos 2.4.2019.

⁴⁶ LASTA-hanke Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/lastensuojelu-thl-tutkimus-ja-kehittaminen/lastensuojelun-kehittaminen/lasta-hanke> (luettu 20.5.2019); ks. myös Sinkkonen, M. & Mäkelä, J. (toim.) (2017). LASTA-hanke. Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2/2017.

⁴⁷ VaVM392018 vp

⁴⁸ Oikeusministeriö (2019). Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Kehittämistyöryhmän ehdotus. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2019:26.

Lapsen mielipiteiden huomioon ottamisen osalta YK:n lapsen oikeuksien komitea⁴⁹ on suositellut, että kansallisesta lainsäädännöstä poistetaan lapsen kuulemista koskevat ikärajat ja varmistetaan, että kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia kuullaan asianmukaisesti, heidän kehitystasonsa huomioon ottaen, heitä koskevissa oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyissä, myös huostaanottotapauksissa. Lapsia olisi kuultava lapsiystävällisesti, ottaen huomioon lapsen edun periaate. Lasten, myös vammaisten lasten, mielipiteille olisi annettava asianmukainen paino lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (mm. lapsen kuuleminen luottamuksellisesti avoimen oikeussalin sijaan sekä video-/äänitallennuslaitteiden käyttö).

Lapsiasiavaltuutetun⁵⁰ mukaan useimmat oikeudelliset ja hallinnolliset menettelyt ”ovat periaatteessa lasten käytettävissä, mutta lähtökohtana lainsäädännössä on yleensä, että lapsen huoltaja ajaa asiaa lapsen puolesta, lapsen parhaaksi”. Huoltajat ovatkin avainasemassa lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta, ja lasten lisäksi myös huoltajien tulisi olla tietoisia lasten osallistumisoikeuksista. Lapsiasiavaltuutettu on todennut⁵¹, että Suomen lainsäädäntö ei tue lapsen omaa toimijuutta riittävästi, eivätkä oikeusturvamenettelyt käytännössä täytä lapsiystävällisen oikeudenkäytön vaatimuksia. Lapsilla ei ole riittävästi tietoa omista oikeuksistaan tai oikeusturvamenettelyistä. Lapsiasiavaltuutettu on esittänyt mm. seuraavia toimenpiteitä oikeudellisten ja hallinnollisten menettelyjen lapsiystävällisyyden lisäämiseksi:

- Valmistellaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen valitusmenettelystä lapsiystävällistä tietoa ja kehitetään valitusmenettelyä entistä enemmän lapsiystävälliseen suuntaan.
- Säädetään lapsivaikutusten arvioinnin tekemisestä lailla.
- Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) tulisi arvioida varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen ihmisoikeuskasvatuksen toteutumista ottaen huomioon uusien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden voimaantulo.
- Käynnistetään osana valtiovarainministeriön avoimen hallinnon kehittämistä viranomaisviestinnän lapsiystävällisyyden vahvistaminen.
- Valmistellaan Lastensuojelun käsikirjaan kokemusasiantuntijoiden ja järjestöjen kanssa lastensuojeluprosessia ja lapsen oikeuksia koskeva infopaketti lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille. Valmistellaan infopaketti varhaiskasvatusikäisille, koululaisille ja opiskelijoille lapsen oikeuksista varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla.
- Tiivistetään eri viranomaisten (esim. eduskunnan oikeusasiamiehen, yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun) välistä yhteistyötä ja hallinnollista organisointia.

Lapsiasiavaltuutettu⁵² on nostanut esiin varhaiskasvatuspalveluihin osallistuvien lasten, perusopetuksen oppilaiden sekä toisen asteen opiskelijoiden oikeusturvan toteutumiseen liittyvät ongelmat niissä tapauksissa, kun sisäilmaongelmia ilmenee kiinteistöissä, joissa varhaiskasvatusta tai opetusta järjestetään. Lapsiasiavaltuutetun mukaan lasten oikeusturvaa voitaisiin parantaa tältä osin mm. lisäämällä avoimuutta sekä kehittämällä oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) säädetyn yhteisöllisen oppilas- ja opiskeluhuollon toiminnan järjestämistä. Esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisuisaan⁵³ korostanut vastuullisten viranomaisten tiedotusvelvollisuutta koulurakennuksen kosteus- ja homevaurioiden terveyshaitoista ja niiden syistä.

⁴⁹ CRC/C/FIN/CO/4 7.9.2011

⁵⁰ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017

⁵¹ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017.

⁵² Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017.

⁵³ Ks. esim. eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 5088/4/14

Henna Pajulammi on väitöskirjatutkimuksessaan⁵⁴ todennut, että lasten osallisuus oikeuksien keskeisimmät ongelmat eivät näyttäisi olevan lainsäädännössä vaan systematisoinnin, täytäntöönpanon ja koulutuksen puutteessa. Pajulamin mukaan oikeustiede voi vastata tähän epäkohtaan ryhtymällä tehokkaammin systematisoimaan lapsioikeutta välittämällä yhteiskunnalle normatiivisen maailman sisältöä ymmärrettävällä tavalla. Lapsioikeuden ala tulisi Pajulamin mukaan hahmottaa nykyistä laajemmin, ja systematisoinnin pohjaksi tulisi ottaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus.

Maahanmuuttoa koskevat menettelyt

Turun yliopiston Brahea-keskus on selvityksessään⁵⁵ esittänyt edustajajärjestelmän kehittämiseksi seuraavia toimia:

1. Edustajien tehtäväkuvaa ja kelpoisuusvaatimuksia koskevaa sääntelyä täsmennetään.
2. Yhdellä edustajalla olevien edustettavien määrää rajoitetaan.
3. Edustajatoiminnan valvonta säädetään yhden viranomaisen tehtäväksi.
4. Perustetaan yhtenäinen edustajarekisteri, johon edustajien tiedot kootaan.
5. Edustajien koulutus järjestetään yhdenmukaisen, valtakunnallisen opetussuunnitelman mukaisesti.
6. Edustajajärjestelmän koordinointi keskitetään yhden valtiollisen tahon alaiseksi.

Selvityksen tuloksia käsitellään työ- ja elinkeinoministeriön asettamassa alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden vastaanoton ja kotouttamisen yhteistyöryhmässä⁵⁶ ja sen alatyöryhmässä. Työryhmissä laaditaan vuoden 2018 loppuun mennessä ehdotukset edustajajärjestelmän tukirakenteiden ja toiminnan kehittämiseksi sekä suositukset edustajan tehtävistä ja mallinnetaan toimiva edustajajärjestelmä. Toimintaa ehdotetaan kehitettäväksi siten, että lasten yhdenvertainen kohtelu ja lapsen edun toteutuminen turvataan aiempaa paremmin. **[onko työryhmän ehdotukset jo julkaistu? ei löydy Hankeikkunasta]**

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (jatkossa AOA) selvitti vuonna 2017 omana aloitteenaan lasten kuulemista Suomen ulkomaanedustoissa perhesidehaastatteluissa. Selvityksen yhteydessä havaittiin, että muun muassa siinä, kuka käyttää lapsen puhevaltaa ja ketkä voivat olla läsnä kuulemisissa, esiintyi erilaisia ja osin virheellisiäkin käytäntöjä. Myös asiaa koskeva ohjeistus oli puutteellista. AOA korosti olevan ensiarvoisen tärkeää, että jokainen lapsen haastatteluja tekevä virkamies ymmärtää lapsen haastattelemisen erityispiirteet ja keskeisen lapsen oikeuksiin liittyvän lainsäädännön. Vaatimusten täyttäminen voi toisinaan olla haastavaa, mutta lapsen oikeusturvan toteutumista ei voida sivuuttaa käytännön hankaluuksien vuoksi. Siksi Maahanmuuttoviraston olisi syytä etsiä asiassa lapsen etua paremmin toteuttavia ratkaisuja. AOA saattoi Maahanmuuttoviraston tietoon käsityksensä siitä, että lasten kuulemiseen liittyvää ohjeistusta tulee muuttaa ja täydentää (2282/2/15*). Maahanmuuttovirasto antoi 21.12.2017 ohjeen lasten suullisesta kuulemisesta Suomen edustoissa.⁵⁷

Lapsiasiavaltuutettu⁵⁸ on todennut, että ulkomaalaislainsäädäntö on kirjoitettu epäselvästi ja puutteellisesti, ja että esimerkiksi perheenyhdistämistä koskevissa päätöksissä ei aidosti pystytäkään tekemään lapsen edun mukaista arviota.

⁵⁴ Pajulammi H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum, Helsinki

⁵⁵ Lundqvist, K.; Toivonen, V.-M.; Saari, J.; Halttunen, T.; Qvist, L.-M.; Mikkonen, A.; Castrén, E. (2018). Edustajat lapsen edun takaajina. Ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneiden alaikäisten edustajajärjestelmä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 26/2018. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki 2018.

⁵⁶ Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivut: <https://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM012:00/2017> (luettu 22.5.2019).

⁵⁷ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017

⁵⁸ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017.

Lastensuojelua koskevat menettelyt

Eduskunnan oikeusasiamies⁵⁹ on todennut, että sijoitetut lapset olivat usein tietämättömiä omista oikeuksistaan, laitoksen oikeuksista ja velvollisuuksista tai heille nimetyn oman sosiaalityöntekijän velvollisuuksista ja tehtävistä. Lastensuojelulaitoksiin tehdyillä tarkastuksilla on korostettu, että lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa muun muassa siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla esimerkiksi lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään ja käsityksiään, mikä merkitys niillä asiassa on ja ennen kaikkea mitä oikeuksia lapsella itsellään asiassa on (esim. 7024/2017).

Myös Lapsiasiavaltuutettu on toistuvasti esittänyt huolensa lastensuojelun asiakkaina, esim. koulukodeissa olevien lasten oikeusturvan toteutumisesta.⁶⁰ Lapsiasiavaltuutettu on esittänyt useita kehittämiskohteita liittyen esimerkiksi lapsen kuulemisen tapoihin ja mielipiteen kirjaamiseen, edunvalvojan määräämiseen, lapsiystävällisen tiedon antamiseen lasta koskevista päätöksistä sekä tuomarien osaamisen vahvistamiseen lastensuojeluasioissa.⁶¹

Riitta Laakso on tutkimuksessaan⁶² tarkastellut huostassa olevien lasten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijä näyttäytyy lapsille ja nuorille varsin etäisenä, ja vain harva muisti tavanneensa sosiaalityöntekijän kahden kesken. Tutkimuksessa ehdotetaan, että valtakunnan tason ohjeistuksella tulisi ”pikaisesti ratkaista tämä sosiaalityöntekijälle määriteltyjen velvoitteiden ja todellisuuden välinen ristiriita niin, että kaikilla huostassa olevilla lapsilla ja nuorilla olisi mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde omaan sosiaalityöntekijäänsä”.

Pirjo Pölkki & al. ovat todenneet,⁶³ että suurimmat esteet sijoitettujen lasten osallisuuteen ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan ajan ja henkilöstöresurssien puute. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat enemmän aikaa, työkäytäntöjä, osaamista ja kokemusta, jotta pystyisivät paremmin kuulemaan lasten toiveita, mielipiteitä sekä kokemuksia. Myös kansainvälisessä kirjallisuudessa⁶⁴ on tunnistettu kaksi haastetta lasten osallisuuden toteutumiseen lastensuojelussa: lapset ja nuoret eivät koe tulleen kuulluiksi ja ymmärretyiksi ja ammattilaisilta puuttuu osaamista ja aikaa lasten aitoon kohtaamiseen ja luottamuksellisen suhteen luomiseen.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) käynnisti maaliskuussa 2019 *Kysy ja kuuntele! Sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen* -hankkeen, jossa tutkitaan ja kehitetään sijoitettujen lasten kuulemista ja hyvinvointia osana lastensuojelun sosiaalityön käytäntöjä ja lapsikohtaista valvontaa. Hankkeen tavoitteena on tutkimukseen perustuen systematisoida sijoitettujen lasten kuulemista, vahvistaa lapsen hyvinvoinnin seurannan käytäntöjä ja sisältöjä osana sosiaalityön käytäntöjä, luoda toimivia

⁵⁹ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017

⁶⁰ Ks. esim. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017 ja Tutkimusaloite koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi 19.4.2016.

⁶¹ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017.

⁶² Laakso, Riitta (2019). ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2019.

⁶³ Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M. & Riikonen, M. (2012). Children’s Participation in Childprotection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice* 18 (2), 107–125. Viitattu THL:n erikoistutkija Pia Erikssonin esityksessä arviointityökalun pilotointihankkeen ohjausryhmälle 18.6.2019.

⁶⁴ Esim. Bruce, M. (2014). The voice of the child in Child Protection: Whose Voice? *Social Sciences*, 3(3), 514–526.; Kennan, D., Brady, B., & Forkan, C. (2018). Supporting children’s participation in decision-making: A systemic literature review exploring the effectiveness of participatory processes. *British Journal of Social Work*, 1-18. Viitattu THL:n erikoistutkija Pia Erikssonin esityksessä arviointityökalun pilotointihankkeen ohjausryhmälle 18.6.2019.

käytäntöjä epäkohtien havaitsemiseen ja niihin puuttumiseen, sekä tuottaa tietoa sijoitettujen lasten hyvinvoinnista.⁶⁵

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (nyk. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti) vuonna 2014 toteuttamassa tutkimuksessa⁶⁶ tarkasteltiin, kuinka lapsen etu ja oikeus osallistua itseään koskevan asian käsittelyyn toteutuvat huostaanottoasioiden hallinto-oikeuskäsittelyssä. Tutkimuksen mukaan yli 12-vuotiaiden lasten oikeus osallistua toteutuu hallinto-oikeuksissa muodollisella tasolla hyvin. Sen sijaan nuorempien lasten osallisuus, samoin kuin lasten osallisuus sosiaalitoimessa näyttäytyvät ongelmallisena. Lapsen edun tulkintaan liittyvät ongelmat ovat monitahoisia ja -tasoisia. Yksi syy ongelmiin on se, ettei valtion ja kuntien hallinnossa ole riittävästi tiedostettu lapsen edun ja osallisuuden erityisluonnetta lastensuojelussa.

Lapsiasiavaltuutettu selvitti vuonna 2015 hallinto-oikeuksien lapsiystävällisiä toimintatapoja. Selvityksen perusteella todettiin muun muassa, että lapsille lähetettävät kuulemis- ja selvityspyynnöt eivät täyttäneet lapsille kohdistettavan viestinnän tarpeita. Lapsiasiavaltuutetun toimisto yhdessä oikeusministeriön kanssa järjesti aiheesta koulutusta hallinto-oikeuksille. Tämän jälkeen hallinto-oikeuksien kutsukirjeitä on kehitetty lapsiystävällisempään suuntaan.⁶⁷

Myös Virve-Maria Toivonen on vuonna 2017 julkaistussa väitöskirjassaan⁶⁸ tutkinut lapsen oikeuksia ja niiden turvaamista huostaanottoasioiden hallinto-oikeuskäsittelyssä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tavoin myös Toivonen nostaa väitöskirjassaan esille lastensuojelulaissa lapsen puhevallan käytölle ja tuomioistuinosallisuudelle säädetyn 12 vuoden ikärajan, joka vaikuttaa kielteisesti lasten osallisuuteen oikeudellisissa menettelyissä. Väitöskirjassa on myös kiinnitetty huomiota lasta koskevan sääntelyn täsmällisyyteen ja velvoittavuuteen sekä oikeusturvaan liittyviin vastuukysymyksiin ja oikeusturvan tehokkuuteen.

Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta (jatkossa ”kielikertomus”) vuodelta 2017⁶⁹ on nostettu useita haasteita esimerkiksi ruotsin-, saamen- ja viittomakielisten lasten oikeusturvan toteutumiseen liittyen. Kielikertomuksen mukaan esimerkiksi lastensuojelun palveluja ei ole käytännössä saatavilla saamen kielellä. Myöskään pelkästään ruotsin kielellä toimivia lastenkoteja ei ole. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka ruotsin kieltä osaavia työntekijöitä on, lastenkodeissa ei välttämättä ole valmiuksia vastaanottaa ruotsinkielisiä lapsia tai nuoria. Viittomakielinen lapsi joutuu huostaanoton yhteydessä tavallisesti suomenkieliseen ympäristöön, jossa kukaan ei kommunikoi hänelle viittomakielellä. Tästä voi aiheutua ongelmia esimerkiksi lapsen näkemyksen kuulemisessa häntä koskevissa asioissa.

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

- Liittyykö tämän tuen saamiseen ehtoja tai rajoituksia: esimerkiksi kansalaisuuden, iän, vamman, maahanmuuton tai sosioekonomisen tilan tai uhrin aseman perusteella?
- Onko olemassa toimenpiteitä, joilla helpotetaan syrjäytyneiden tai poissuljettujen lasten pääsyä tuen piiriin?

⁶⁵ THL:n verkkosivut <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kysy-ja-kuuntele-sijoitettujen-lasten-hyvinvointi-ja-systemaattinen-kuuleminen> (luettu 3.5.2019).

⁶⁶ de Godzinsky, Virve (2014). Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267, Helsinki.

⁶⁷ Sähköpostitiedonanto 3.6.2019. Elina Ruuskanen, oikeusministeriö.

⁶⁸ Toivonen, Virve-Maria (2017). Lapsen oikeudet ja oikeusturva: Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

⁶⁹ Hallituksen kertomus kielilainsäädännön toteutumisesta 2017

► Onko lasten osallistumisesta saatavilla esimerkiksi kansalaisuuden, iän, vamman tms. mukaan eriteltyjä tietoja?

Suomessa ei tilastoida esimerkiksi lastensuojelun asiakkaina olleita lapsia kielen perusteella.⁷⁰ Lapsiasiavaltuutettu on esittänyt⁷¹, että saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tilaa selvitettäisiin säännönmukaisesti keräämällä empiirisesti tietoa saamelaislasten hyvinvoinnista sekä kokoamalla tutkimuskatsaus saamelaislapsia koskevista tiedonkeruista.

Tietopuutteet

- Erittäin keskeistä nostaa esille niiden lasten kokemuksia kuulluksi tulemisesta, jotka ovat olleet mukana oikeudellisissa tai hallinnollisissa menettelyissä
- Lapset, joiden vanhemmat ovat eronneet ja jotka ovat osana huoltajuusriidassa; kuinka heidät saataisiin mukaan?
- Maahanmuuttajataustaiset lapset
- Käytössä olevat mekanismit ovat suhteellisen hyvin tiedossa; vähemmän tietoa on mekanismien lapsiystävällisyydestä. Tätä voitaisiin selvittää esim. kysymällä menettelyjen lapsiystävällisyydestä niiltä lapsilta, jotka ovat olleet mukana ao. menettelyissä.

⁷⁰ Hallituksen kertomus kielilainsäädännön toteutumisesta 2017

⁷¹ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017

INDIKAATTORI 5: Käytössä on lapsiystävällisiä valitusmenettelyitä

Määritelmä

Lakisääteiset valitusmenettelyt ovat lapsiystävällisiä ja helposti kaikkien lasten ulottuvilla useissa eri yhteyksissä, erityisesti:

- kouluissa ja koulutukseen liittyvissä toimintaympäristöissä
- hoito- ja suojelumenettelyissä
- terveyteen liittyvissä yhteyksissä
- rikosoikeudellisissa menettelyissä
- perheoikeudellisissa menettelyissä
- maahanmuuttoon liittyvissä menettelyissä

Jotta valitusmenettely on lapsiystävällinen, siinä on oltava seuraavat elementit:

- Se on turvallinen ja helposti saatavilla
- Lapset saavat tietoa ja apua valituksen tekemiseen ja eteenpäin viemiseen
- Tiedot ovat saatavilla iän ja vammaisuuden huomioiden asianmukaisissa muodoissa, kuten esitteinä, lehtisinä, koulussa olevina julisteina ja omilla verkkosivuillaan ja niitä on levitetty paikkoihin, joista lapset voivat löytää ne
- Seuranta-, ohjaus- ja vastausmekanismit ovat vakiintuneita ja tehokkaita, ja oikeutettujen valitusten johdosta toteutetut muutokset ovat osoitettavissa
- Palaute tällaisiin valituksiin välitetään suoraan lapsille kohtuullisessa ajassa ja heidän ikänsä ja ymmärryksensä mukaan mukautetulla tavalla

Numeerinen arviointi⁷²

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

⁷² Arviointiperusteet:

0 = Millään edellä määritetyistä alueista ei ole käytössä valitus- tai palautemekanismeja

1 = Lapsiystävälliset valitusmenettelyt ovat käytössä kahdella edellä määritetyistä alueista

2 = Lapsiystävälliset valitusmenettelyt ovat käytössä neljällä edellä määritetyistä alueista

3 = Lapsiystävälliset menettelyt ovat lakisääteisiä ja helposti kaikkien lasten ulottuvilla kaikilla määritetyistä alueista.

Lapsille tarjotaan tietoa heidän oikeuksistaan valittaa ja saada apua ja tukea valituksen tekemiseen heidän ikänsä ja kykijensä mukaisesti

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Yleinen laillisuusvalvonta

Lasten oikeuksia koskeva laillisuusvalvonta kuuluu eduskunnan oikeusasiamiehen (jatkossa EOA) tehtäviin (ks. myös indikaattori 3), ja lapsen oikeuksia koskevat asiat ovat yksi EOA:n kanslian painopistealueista. EOA tekee tiivistä yhteistyötä lapsiasiavaltuutetun kanssa. EOA:n ja lapsiasiavaltuutetun katsotaankin yhdessä muodostavan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen kansallisen valvonnan. EOA valvoo lapsen oikeuksien toteutumista tarkastuksin ja ratkaisee yksittäisiin lapsiin tai lapsiryhmiin liittyviä kanteluasioita. Tarvittaessa lapsiasiavaltuutettu voi viedä EOA:n tietoon sellaisia asioita, joita oikeusasiamiehellä on toimivalta käsitellä harkintansa mukaisesti. Lapsiasiavaltuutettu ei tutki yksittäistapauksia.⁷³

Lasten itse tekemien kantelujen määrä on pieni. Tämän vuoksi EOA on pitänyt tärkeänä voivansa puuttua lainvastaiseen tai muuten moitittavaan kohteluun myös omasta aloitteestaan. EOA ratkaisee vuosittain 300–400 lapsia koskevaa laillisuusvalvonta-asiaa (esim. vuonna 2018 ratkaistiin 344 lapsia koskenutta asiaa), joista suurin osa koskee sosiaalihuoltoa. Toiseksi eniten lapsen oikeuksia koskevia asioita on ratkaistu varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen alalta. Muut ratkaisut ovat koskeneet terveydenhuoltoa, rikosseuraamusalaa, tuomioistuimia, ulkomaalaisia, poliisia ja sosiaalivakuutusta sekä ulosottoa ja maistraattien toimintaa. Saapuneet kantelut ratkaistaan mahdollisimman nopeasti ja ratkaisujen sisällössä kiinnitetään huomiota lapsiystävällisyyteen.⁷⁴

Oppilaitokset ja koulutus

Lapsen varhaiskasvatusta koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua kunnan monijäseniseltä toimielimeltä siten kuin hallintolaissa säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Varhaiskasvatuksen laatuun tai siihen liittyvään kohteluun tyytymättömällä lapsen vanhemmalla tai muulla huoltajalla on oikeus tehdä muistutus toiminnasta vastaavalle päiväkodin johtajalle, toimipaikan vastuuhenkilölle tai varhaiskasvatuksen johtavalle viranhaltijalle. Toimipaikan on tiedotettava asiakkailleen muistutusoikeudesta riittävällä tavalla sekä järjestettävä muistutuksen tekeminen asiakkaalle mahdollisimman vaivattomaksi. Muistutus tulee tehdä pääsääntöisesti kirjallisesti. Muistutus voidaan tehdä myös suullisesti erityisestä syystä.

Opetushallituksen verkkosivuilla⁷⁵ on ohjeet muutoksenhakuun ja muihin oikeussuojakeinoihin koulun toiminnasta ja päätöksistä perusopetuksessa. Jos oppilaan huoltaja tai oppilas on tyytymätön koulun tai opettajan toimintaan, ensisijaisena keinona vaikuttaa asiaan on keskustelu opettajan kanssa. Tarvittaessa voi ottaa yhteyttä myös koulun rehtoriin tai koulutuksen järjestäjään, kuten kunnan opetus- tai sivistystoimialaan.

Useimmista oppilasta koskevista päätöksistä voi tehdä oikaisuvaatimuksen aluehallintovirastoon (esim. oppilaaksi ottaminen, erityisen tuen päätös, pidennetty oppivelvollisuus) tai valittaa hallinto-oikeuteen (esim. kirjallinen varoitus, määräaikaan erottaminen, koulumatkat). Aluehallintoviraston päätöksestä on

⁷³ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset vuosilta 2017 ja 2018.

⁷⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset vuosilta 2017 ja 2018.

⁷⁵ Opetushallituksen verkkosivut:

https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/koululainsaadannon_soveltaminen/muutoksenhaku_ja_muut_oikeussuojakeinot_koulun_toiminnasta_ja_paatoksista_perusopetuksessa (luettu 22.5.2019).

jatkovalitusoikeus hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Tarkemmat ohjeet sisältyvät päätöksiin liitettyihin muutoksenhakuosoituksiin.

Oppilaan huoltaja tai muu laillinen edustaja taikka 15 vuotta täyttänyt oppilas itse voi pyytää rehtorilta opinnoissa etenemistä tai vuosiluokalle jättämistä koskevan päätöksen tai päättöarvioinnin uusimista sekä vaatia aluehallintovirastolta oikaisua pyynnöstä tehtyyn uuteen arviointiin tai ratkaisuun, jolla pyyntö on hylätty.

Jokaisella on oikeus kannella koulujen tai niissä toimivien virkamiesten tai muiden julkista valtaa käyttävien toiminnasta aluehallintovirastolle tai ylimmille laillisuusvalvojille, eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille. Kantelu voi kohdistua myös sellaiseen toimintaan, josta ei tehdä muutoksenhaun piiriin kuuluvaa hallintopäätöstä, kuten opettajan opetustyöhön tai oppilaiden opetusryhmiin jakamiseen.

[Menettelyjen lapsiystävällisyys?]

Lastensuojelu

Lastensuojelulain toteuttamiseen liittyvässä päätöksenteossa tulee noudattaa lastensuojelulain säännöksiä ja muita asiaan kuuluvia säädöksiä. Asianosaisten oikeusturva on otettava huomioon asiakkuuden eri vaiheissa. Lasta, vanhempia ja muita asianosaisia tulee kuulla, heitä tulee informoida suunnitelmista ja päätöksistä, ja mahdollisuuksien mukaan toimenpiteiden tulee tapahtua yhteisymmärryksessä. Päätökseen, johon saa hakea muutosta valittamalla, on liitettävä valitusosoitus. Siinä on mainittava valitusviranomainen ja viranomainen, jolle valituskirjelmä on toimitettava sekä valitusaika ja mistä se lasketaan. Lisäksi valitusosoituksessa on selostettava vaatimukset valituskirjelmän sisällöstä ja liitteistä sekä valituksen perille toimittamisesta.⁷⁶ [Lapsiystävällisyys?]

Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on neuvoa asiakkaita sosiaalihuoltoon ja asiakkaan oikeuksiin liittyvissä asioissa. Sosiaaliasiamiehen tehtävät perustuvat sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin (asiakaslaki), jonka mukaan sosiaaliasiamies muun muassa neuvoo sosiaalihuollon asiakkaita heidän asemaansa ja oikeuksiinsa liittyvissä asioissa, sekä avustaa asiakasta tarvittaessa tekemään muistutuksen kohtelustaan sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle.⁷⁷

Oikeusasiamiehen tekemillä tarkastuksilla erityisesti lastenkoteihin kuullaan lapsia ja nuoria ja kerrotaan heille kantelumahdollisuudesta. Tarkastusten yhteydessä lapsille on muun muassa jätetty kirjekuoria yhteydenottoa varten. Tällä on pyritty parantamaan kantelumenettelyn saavutettavuutta lapsille. Eduskunnan oikeusasiamies pitää tärkeänä, että lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus ottaa häneen yhteyttä. Yhteydenottojen myötä saattaa nousta esille puutteita ja epäkohtia, jotka antavat aihetta toimenpiteisiin. Lisätäkseen erityisesti sijaishuollossa elävien lasten ja nuorten osallisuuden mahdollisuuksia oikeusasiamiehen kanslia on tehnyt lastensuojelujärjestöjen kanssa yhteistyötä ja kouluttanut sijaishuoltopaikkojen OPCAT:n⁷⁸ mukaisille tarkastuskäynneille kokemusasiantuntijoita ja vertaistoimijoita.⁷⁹

⁷⁶ Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/paatokset-sosiaalitoimessa-ja-hakemusmenettely> (luettu 22.5.2019)

⁷⁷ Ks. esim. Valviran verkkosivut: <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-asiakkaan-asema-ja-oikeudet/sosiaaliasiamies> (luettu 14.6.2019).

⁷⁸ YK:n ihmisoikeuskomissaarin toimiston (OHCHR) verkkosivut: [Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment](https://www.ohchr.org/en/instruments-titles/articles/Optional-Protocol-to-the-Convention-Against-Torture-and-Other-Cruel-Inhuman-or-Degrading-Treatment-or-Punishment) (luettu 22.5.2019)

⁷⁹ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissäraporttiluonnos 2.4.2019.

Terveysteen liittyvät menettelyt

Hoitoonsa tai siihen liittyvään kohteluun tyytymätön voi tehdä muistutuksen terveydenhuollon toimintayksikössä terveydenhuollosta vastaavalle johtajalle tai kantelun terveydenhuollon valvonnasta vastaaville viranomaisille. Terveydenhuollon toimintayksiköllä on potilasta avustava potilasasiamies, joka antaa potilaalle tietoa tämän oikeuksista ja avustaa tarvittaessa potilasta esimerkiksi muistutuksen tekemisessä. Potilas voi tehdä kokemistaan terveydenhuollon epäkohdista kantelun aluehallintovirastoon. Oikeus kantelun tekemiseen ei ole rajattu kantelijan omaan asiaan, vaan kantelun voi tehdä kuka tahansa. Joissain tapauksissa aluehallintovirasto voi siirtää kantelun käsiteltäväksi Valviraan (esimerkiksi vakavat hoitovirheet, valtakunnalliset tai periaatteellisesti tärkeät asiat). Valvira tai aluehallintovirasto voi siirtää kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena siinä toimintayksikössä, jota kantelu koskee. Jos epäilee, ettei viranomainen tai virkamies ole noudattanut lakia tai täyttänyt velvollisuuksiaan, voi kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille. Kantelulla saa koetun epäkohdan valvovan viranomaisen tietoon.⁸⁰

Nykyinen käytäntö ei ole lapsiystävällinen, vaan jopa toisen asteen koulutuksessa olevat nuoret kokevat sen liian vaikeaksi ja kankeaksi. Nuoret eivät myöskään tunne menettelyä ja käyttävät harvoin olemassa olevaa kantelumenettelyä esim. kouluterveydenhuollon ja opiskeluterveydenhuollon palveluista sen kankeuden ja hitauden takia.⁸¹

Rikosoikeudelliset menettelyt

Käräjäoikeuden tuomioon voi hakea muutosta hovioikeudesta. Hovioikeuden päätöksestä voi valittaa korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus antaa siihen luvan. Oikeushallinnon verkkosivuilla kerrotaan muun muassa, miten rikosjutun käsittely etenee käräjäoikeudessa ja miten tuomiosta voi valittaa.⁸² Valitusprosessin lapsiystävällisyys on pitkälti riippuvainen siitä, onko lapsella asiansa osaava avustaja.

Perheoikeudelliset menettelyt

Isyy- ja äitiyslain mukaan lastenvalvojan tekemiin hallinnollisiin päätöksiin voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. 15 vuotta täyttäneellä lapsella on lakien mukaan lapsen äidin ja vanhemmaksi itsensä katsovan henkilön lisäksi itsenäinen valitusoikeus. Isyyden tai äitiyden vahvistamista koskevan kanteen voi nostaa käräjäoikeudessa, josta on normaali muutoksenhakumahdollisuus hovioikeuteen. Isyyden ja äitiyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä ja tätä koskevassa muutoksenhaussa 15 vuotta täyttänyt käyttää itse puhevaltaansa lastenvalvojan ja huoltajan tai edunvalvojan ohella.

Adoptiolain 56 §:n mukaan hakijalla, lapsella sekä kuultavalla henkilöllä on oikeus hakea muutosta tuomioistuimen päätökseen adoption vahvistamista koskevassa asiassa. Adoption vahvistamista koskevat asiat on kaikissa oikeusasteissa käsiteltävä kiireellisinä.

Maahanmuuttoon liittyvät menettelyt

Maahanmuuttoviraston päätöksiin voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Vuonna 2016 valitusaikoja lyhennettiin turvapaikka-asioissa hallintolainkäyttölaissa määriteltä 30 päivää lyhyemmäksi. Ohje valituksen tekemisestä on päätöksen liitteenä. Kaikkiin Maahanmuuttoviraston päätöksiin ei voi hakea muutosta valittamalla. Päätöksessä mainitaan, jos siitä ei voi valittaa. **[Muutoksenhakumenettelyn lapsiystävällisyys?]** Käräjäoikeus määrää jokaiselle ilman huoltajaa Suomeen tulleelle

⁸⁰ Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivut: <https://stm.fi/asiakkaan-potilaan-oikeudet> (luettu 22.5.2019).

⁸¹ Sosiaali- ja terveysministeriön kommentti oikeusministeriölle 29.5.2019.

⁸² Oikeuslaitoksen verkkosivut: <https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/rikosjutunkasittelykarajaoikeudessa.html> (luettu 22.5.2019).

turvapaikanhakijalapselle edustajan. Edustajan tehtävänä on varmistaa, että lapsen etu tulee huomioiduksi eri tilanteissa.

Yhteenveto

Kun puhutaan lapsiystävällisistä kantelukanavista, on hyvä erottaa ennakolliset ja jälkikäteiset oikeusturvakeinot. Lapsiystävällistä olisi se, että valitusmahdollisuudet olisivat lapsen arjessa ja lähellä, jolloin jälkikäteisiä keinoja ei edes tarvittaisi. Jälkikäteiset keinot ovat harvoin kovin lapsiystävällisiä, koska ne ovat yleensä hitaita ja realistisesti vaativat aikuisen apua. Siksi olisi erityisen tärkeää arvioida sitä, miten lapset kokevat pystyvänsä vaikuttamaan esimerkiksi koulussa, jos kokevat tulleen kohdelluksi väärin.

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin toimintaympäristön ja valitusmenettelyn osalta: *[taulukon tiedot täytetään myöhemmin]*

Toimintaympäristö	Lapsiystävälliset ja yksilölliset valitusmenettelyt ovat käytössä (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	KYLLÄ	EI	EN OSAA SANOA
Koulut ja koulutus			
Hoito ja suojelu			
Terveys			
Rikosoikeus			
Perheoikeus			
Maahanmuutto			

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on kehitetty ja tehostettu menettelytapoja lapsen kuulemisessa ja lapsen edun harkinnassa niin oikeusasiamiehen omassa toiminnassa kuin valvottavienkin toiminnassa. Oikeusasiamiehen verkkosivuille avattiin vuonna 2016 erityisesti lapsille ja nuorille suunnatut sivut (<http://www.oikeusasiamies.fi/lapset>), joilla on lapsiystävällisessä muodossa tietoa lapsen oikeuksista, eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävistä yleisesti ja suhteessa lapsiin ja nuoriin sekä kantelun tekemisestä ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen yksilövalitusmenettelystä.⁸³

Lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto ylläpitää lapsen oikeuksiin liittyvää tietoa kokoavaa sivustoa⁸⁴. Yhteistyöverkosto on tuottanut videon lapsille ja nuorille liittyen lapsen oikeuksien sopimuksen valitusmenettelyä koskevaan valinnaiseen pöytäkirjaan. Lapsiasiavaltuutettu, oikeusasiamies ja Ihmisoikeuskeskus tiedottavat aktiivisesti toiminnastaan ja lapsen oikeuksiin liittyvistä asioista sosiaalisessa mediassa.⁸⁵

Oikeusasiamiehen tarkastuksilla erityisesti lastenkoteihin kuullaan lapsia ja nuoria ja kerrotaan heille mahdollisuudesta kannella. Tarkastusten yhteydessä esimerkiksi lastensuojelulaitoksiin on jätetty valmiita kirjekuria yhteydenottoa varten, mikäli lapset eivät voi käyttää sähköisiä välineitä yhteydenottoon tai kantelun tekemiseen. Tarkoituksena on löytää keinoja lasten ja nuorten osallistumiseen muun muassa kantelumenettelyn saavutettavuuden parantamiseksi lapsille ja nuorille. Eduskunnan oikeusasiamies pitää tärkeänä, että lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus ottaa häneen yhteyttä, sillä yhteydenottojen myötä saattaa

⁸³ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017

⁸⁴ <https://www.lapsenoikeudet.fi/>

⁸⁵ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissäraporttiluonnos 2.4.2019.

nousta esille sellaisia puutteita ja epäkohtia, jotka antavat aihetta eduskunnan oikeusasiamiehelle toimenpiteisiin.⁸⁶

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottamassa verkkopohjaisessa *Lastensuojelun käsikirjassa* ohjeistetaan lastensuojeluasioissa sekä sosiaalihuollon palveluissa käytössä olevista valitusmenettelyistä. Sivulla on myös linkki Lastensuojelun Keskusliiton oppaaseen oikeusturvakeinoista lastensuojelussa.⁸⁷

Lapsiasiavaltuutetun *Lasten sivut* ja THL:n *Lastensuojelun käsikirja*: ks. indikaattori 3.

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Lapsen oikeuksien komitea on korostanut,⁸⁸ että lapsen oikeuksien toteutuminen käytännössä edellyttää tehokkaita kansallisia oikeussuojakeinoja. Komitean mukaan valtioiden on varmistettava, että lasten ja heidän edustajiensa käytettävissä on tehokkaita lapsilähtöisiä menettelyjä, kuten lapsiystävällisten tietojen, neuvojen ja tuen tarjoamista sekä pääsy riippumattomiin valitusmenettelyihin ja tuomioistuimiin, mukaan lukien tarvittava oikeudellinen ja muu apu. Myös lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa valitusmenettelystä⁸⁹ sopimusvaltioita rohkaistaan kehittämään asianmukaisia kansallisen tason järjestelmiä tehokkaiden, lapsiystävällisten oikeussuojakeinojen käyttämiseksi, sekä muistutetaan kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden ja muiden lapsen oikeuksia edistämään ja suojelemaan asetettujen instituutioiden tärkeästä roolista tässä yhteydessä.

Lapsen oikeuksien komitea on Suomelle antamissaan suosituksissa⁹⁰ esittänyt huolensa siitä, etteivät lapset välttämättä ole tietoisia eduskunnan oikeusasiamiehen valitusmenettelyistä tai ymmärrä, miten se toimii. Komitea on suositellut, että sekä yleistä että erityisesti lasten tietoisuutta kansallisten järjestelmien mahdollistamista eri valitusmenettelyistä lisättäisiin, ja että eduskunnan oikeusasiamiehen ja lapsiasiavaltuutetun välistä yhteistyötä tehostettaisiin. (Ks. myös indikaattori 3)

Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen oikeuksien sopimuksen toteutuminen käytännössä edellyttää, että valtiossa on voimakas itsenäinen instituutio, jolla on juridista valtaa ja velvollisuus valvoa, edistää ja suojella lasten oikeuksia. Instituutiolla tulee olla valtuudet käsitellä lasten tekemiä yksilövalituksia ja kuulustella todistajia sekä mahdollisuus tarjota hyvitystä oikeuksien loukkauksista. Oikeustieteen tohtori Suvianne Hakalehto on vuonna 2015 perustuslakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa⁹¹ todennut, että Suomesta puuttuu lapsen oikeuksien komitean edellyttämä järjestely. Hakalehdon mukaan lasten käytössä oleva jälkikäteinen oikeussuoja on Suomessa tällä hetkellä ”varsin puutteellinen eikä sitä ole järjestetty lapsiystävällisesti lapsen oikeuksien komitean edellyttämällä tavalla. Tämä näkyy selvästi muun muassa opetustoimessa, jossa esimerkiksi kiusaamistapausten selvittely on koulukohtaista ilman säännöksiä tai menettelyohjeita. Lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei Suomessa ole lasten ja nuorten tarpeisiin suunniteltuja oikeusturva- ja neuvontapalveluja. Lapset ja nuoret eivät myöskään tunne

⁸⁶ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikastraporttiluonnos 2.4.2019.

⁸⁷ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikastraporttiluonnos 2.4.2019.

⁸⁸ Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003)

⁸⁹ Valtioneuvoston asetus 5/2016 lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valitusmenettelyä koskevan valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta ja pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta

⁹⁰ CRC/C/FIN/CO/4 7.9.2011

⁹¹ Hakalehto, Suvianne (2015). Oikeustieteen tohtori, varatuomari Suvianne Hakalehdon lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valitusmenettelyä koskevan valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (HE 285/2014 vp), 8.9.2015.

oikeusturvajärjestelmään kuuluvia valitus- ja kantelumahdollisuuksiaan kuten mahdollisuutta kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle.” Myös Lapsiasiavaltuutettu on tuonut esiin, että viestinnässä lapsille valitusmahdollisuuksista on tällä hetkellä isoja puutteita.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on todennut, ettei Suomessa ole käytettävissä tehokasta oikeussuojaa, jos Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuja oikeuksia loukataan lukuun ottamatta oikeudenkäynnin viivästymistä siviilituomioistuimissa. Suomesta puuttuvat tehokkaat oikeusturvakeinot myös monissa niissä tilanteissa, joissa valtio tai kunta on loukannut lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattuja oikeuksia. Kun kansallinen tehokas oikeussuoja puuttuu, oikeudenloukkauksen kohteella on mahdollisuus valittaa lapsen oikeuksien komitealle kolmannen valinnaisen pöytäkirjan mukaisesti ilman että hän turvautuu kansallisiin keinoihin.⁹²

Lapsiasiavaltuutettu on vuoden 2017 vuosikirjassaan korostanut, että lapsen arkipäiväisen suoriutumisen kannalta tärkeästä tuesta tulisi aina tehdä hallinnollinen päätös, johon on mahdollisuus hakea muutosta ja joka on ymmärrettävä lapselle ja hänen huoltajalleen. Esimerkiksi vammaisen lapsen lääkinällisen kuntoutuksen välineiden myöntämisessä ei ole selkeää muutoksenhakutietä. Lapsiasiavaltuutettu pitää myös ongelmana, että varhaiskasvatukseen (36/1973) säädettyyn lapsen oikeuteen tuen tarpeen määrittelyyn ja tätä koskeviin toimenpiteisiin ei voi hakea muutosta, vaan asiasta voi ainoastaan kannella. Lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota myös lapsen saamiin ohjeisiin esimerkiksi hallinto-oikeuksien päätöksiä koskien. Päätöksiin liitetty valitusosoitus on lähtökohtaisesti samanlainen lapselle ja aikuiselle eli sellaisenaan lapselle erittäin vaikeasti ymmärrettävä.⁹³

Perusopetukseen liittyen ongelmallisena on nähty asiat, joista ei tehdä valituskelpoisia hallintopäätöksiä (esimerkiksi oppilaan arviointia koskevat päätökset), ja joiden osalta oppilaan oikeusturva on tästä syystä heikko.⁹⁴

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

► Onko valitusmenettelyt mukautettu asianmukaisesti lasten iän, kielitaidon/äidinkielen ja vammaisuuden mukaan?

Maahanmuuttajataustaisen lapsen vanhemman/vanhempien suomen (tai ruotsin) kielen tasolla on merkitystä sen kannalta, miten vanhempi pystyy vaikuttamaan lapsesta tehtäviin viranomaispäätöksiin esim. varhaiskasvatuksessa, oppilaitoksissa tai huostaanoton yhteydessä.

► Ovatko ne maksuttomia?

Tietopuutteet

- onko yksikään viranomainen arvioinut, kuinka lapsiystävällisiä heidän menettelynsä ovat?

⁹² Hakalehto, Suvianne (2015). Oikeustieteen tohtori, varatuomari Suvianne Hakalehdon lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valitusmenettelyä koskevan valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (HE 285/2014 vp), 8.9.2015.

⁹³ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017

⁹⁴ Ks. esim. Arajärvi Pentti (2005). Oppilaan ja opiskelijan arviointi – oikeusturvan kysymyksiä. Teoksessa: Juhlakirja Teuvo Pohjolainen. Toim. Myrsky Matti, Perttu Vartiainen ja Tarmo Miettinen. Joensuu, Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja.; Hakalehto-Wainio, S. (2012). Oppilaan oikeudet opetustoimessa. Helsinki, [Lakimiesliiton kustannus](#).

INDIKAATTORI 6: Lasten oikeus osallistua päätöksentekoon on sisällytetty lasten parissa työskentelevien ammattilaisten peruskoulutusohjelmiin

Määritelmä

Lasten osallistumisoikeuteen liittyvä osaamispohjainen koulutus on sisällytetty lasten hyväksi ja suoraan heidän parissaan työskentelevien ammattilaisten peruskoulutusohjelmiin. Osaamispohjainen koulutus keskittyy opetukseen, jossa painotetaan tiedon hankinnan lisäksi oppimisen ja taitojen kartuttamista.

Kun henkilö on pätevä, hän voi soveltaa oppimaansa tietyssä tehtävässä tai ratkaista ongelman ja hän voi soveltaa tätä kykyä eri tilanteissa.

Valitse ja arvioi seuraavasta luettelosta kuusi ammattiryhmää:

- opettajat
- lakimiehet
- tuomarit
- poliisit
- sosiaalityöntekijät
- terveydenhuollon ammattilaiset
- maahanmuuttoviranomaiset
- holhousviranomaiset ja asuntolatyöntekijät
- vankilavirkailijat
- lasten ja nuorten ohjaajat/työntekijät
- valtion virkamiehet

Numeerinen arviointi⁹⁵

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

⁹⁵ Valtiot voivat mitata indikaattoria koskevaa edistymistä käyttämällä seuraavia arviointiperusteita:

0 = Hyvin rajallinen koulutus tai ei lainkaan koulutusta lasten osallistumisoikeudesta

1 = Lasten osallistumisoikeuteen liittyvä osaamispohjainen koulutus on sisällytetty vähintään yhden määritellyn ammattiryhmän peruskoulutusohjelmaan

2 = Lasten osallistumisoikeuteen liittyvä osaamispohjainen koulutus on sisällytetty vähintään kolmen määritellyn ammattiryhmän peruskoulutusohjelmaan

3 = Lasten osallistumisoikeuteen liittyvä osaamispohjainen koulutus on sisällytetty vähintään kuuden määritellyn ammattiryhmän peruskoulutusohjelmaan

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Opettajankoulutus

Opetus- ja kulttuuriministeriö selvitti vuonna 2014 demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyvien tavoitteiden toteutumista ja sisältöjen käsittelyä yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankoulutuksessa. Selvityksen mukaan demokratiaa ja ihmisoikeuksia suoranaisesti käsitteleviä opintojaksoja sisältyi opettajankoulutukseen hyvin vähän. Lapsen oikeudet mainitaan selvityksessä muutamien yksiköiden opintojaksojen yhteydessä. Opettajankoulutuslaitokset kehittävät opetussuunnitelmiaan autonomisesti, minkä erityisesti ihmisoikeustoimijat näkivät vaikeuttavan ihmisoikeuskysymysten tuomista näkyväksi osaksi opettajankoulutusta.⁹⁶

Ihmisoikeuskeskus julkaisi vuonna 2014 laajan lähtötasoselvityksen⁹⁷ ihmisoikeuskasvatuksesta ja -koulutuksesta Suomessa. Selvityksen mukaan kasvatustieteellisissä tiedekunnissa ihmisoikeuskoulutuksen tarjonta oli vähäistä. Vain muutama yliopisto tarjosi perusopintovaiheessa opettajille ihmisoikeuksiin liittyvää koulutusta, joka sekin oli opiskelijoille vapaaehtoista. Yliopistojen ulkopuolisessa opettajien ja kasvattajien koulutuksessa tilanne oli selvityksen mukaan vielä heikompi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen lisäämisen hankkeita opettajankoulutuksessa (sekä yliopisto että ammattikorkeakoulu). Tähän asti kehitystyötä on eri opettajankoulutuslaitoksissa tehty kuitenkin lähinnä hankerahoitteisesti, ja pitkäjänteinen, kokonaisvaltainen kehittämistyö on ollut vähäistä. Esimerkiksi Helsingin yliopisto on selvittänyt vuosina 2018-2019 toteutetussa pilotointihankkeessa⁹⁸, miten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteita voitaisiin edistää aiempaa laajemmin opettajankoulutuksessa. Hankkeessa on koottu yhteen ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja ja tuotettu pilottikurssi kansalliseen käyttöön. Lapsen oikeuksien sopimusta käsitellään kurssilla suoraan osana muuta kansallista ja kansainvälistä normiperustaa ja myös sen sovelluksia opetustyössä. Hanke toimii jatkeena aiemmin toteutetuille demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa käsitelleille hankkeille ja selvityksille.

Lakimiehet, tuomarit ja syyttäjät

Suomessa lakimieheksi voi opiskella Helsingin, Turun, Lapin ja Itä-Suomen yliopistoissa. Kolmessa ensin mainittujen yliopistojen opetusohjelmiin kuuluvat ihmisoikeuskurssit, jossa ei käsitellä kurssitietojen perusteella eksplisiittisesti lapsen oikeuksia. Helsingin ja Lapin yliopistoissa lapsen oikeudet sisältyvät kuitenkin kursseihin, jotka käsittelevät lapsiin kohdistuvia oikeudellisia tapauksia ja perheoikeutta. Tarkempaa mainintaa lapsen oikeudesta osallistua ei ole missään edellä mainittujen yliopistojen opinto-ohjelmissa.⁹⁹

Itä-Suomen yliopistossa on Suomen ainoa lapsi- (ja koulutus-) oikeuden professuuri. Helsingin yliopistossa lapsioikeus kuuluu perheoikeuden opintoihin, lisäksi on kerran vuodessa järjestetty valinnainen lapsioikeuden kurssi, ja lapsioikeudellisia notaaritöitä ja graduja valmistuu joka vuosi. Lapsen oikeuksia

⁹⁶ Rautiainen, M., Vanhanen-Nuutinen, L. & Virta, A. (2014). Demokratia ja ihmisoikeudet. Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18.

⁹⁷ Ihmisoikeuskeskus (2014). Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa.

⁹⁸ Helsingin yliopiston verkkosivut: <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa> (luettu 21.5.2019).

⁹⁹ Ihmisoikeuskeskus (2014). Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa.

käsitellään siis systemaattisesti valinnaisissa ja erikoistumisopinnoissa. Myös erikoistumisopintoihin kuuluu lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta (mm. ”Follo”-koulutus)¹⁰⁰.

Poliisit

Ihmisoikeuksien sisällymistä poliisikoulutuksen on arvioitu Ihmisoikeuskeskuksen raportissa vuodelta 2014. Raportin mukaan ihmisoikeudet on uudistetussa koulutuksessa sisällytetty hyvin koulutukseen ja esimerkiksi Poliisihallitus on ollut aktiivinen ihmisoikeuskysymyksissä koulutuksessa.¹⁰¹ Poliisin peruskoulutukseen kuuluu opiskelu lapsen kohtaamisen erityispiirteistä sekä lastensuojeluun liittyvät tapaukset.¹⁰² Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnasta on verkkokurssi, mutta varsinaista kurssia erityisesti lapsen oikeuksia koskien ei opintoihin sisälly. Ihmisoikeuksista on seuraava kirjaus opetusohjelmassa Poliisin toimivaltajärjestelmää käsittelevällä kurssilla (3,5 op): ”Osajaksolla opiskelija perehtyy poliisin toimivaltajärjestelmään, sen yleisiin säännöksiin, keskeisiin toimivaltuuksiin ja perus- ja ihmisoikeuksien vaikutukseen poliisitoiminnassa.” Samoin rikosprosessioikeuden (2 op) kurssilla on maininta ihmisoikeuksien huomioimisesta. Lapsen oikeuksista ei ole erityistä mainintaa kurssikuvauksissa.

Lapsen oikeuksia ja niiden turvaamista poliisitoiminnassa käsitellään myös erillisessä, lasten kanssa tekemisissä olevien poliisien täydennyskoulutuksessa. Vuodesta 2011 lähtien 18 poliisia ja 18 terveydenhuoltoalan ammattilaista on vuosittain osallistunut täydennyskoulutukseen. Lisäksi poliisit osallistuvat säännöllisesti mm. Keskusrikospoliisin, Valtakunnansyyttäjänviraston, Europolin, Cepolin ja Interpolin järjestämiin koulutuksiin.¹⁰³

Sosiaalityöntekijät

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on vuonna 2018 tarkastellut yliopistojen sosiaalityön opintojen sisältöjä lapsen oikeuksien näkökulmasta.¹⁰⁴ Katsauksen mukaan kaikissa yliopistoissa tarjotaan lapsi-näkökulmaisia sosiaalityön kursseja, ja ne ovat pakollisia kaikille opiskelijoille vähintään jommassakummassa opintojen vaiheessa, kandi- tai maisterivaiheessa lukuun ottamatta Tampereen yliopistoa. Jyväskylän ja Turun yliopistoissa lapsi-näkökulmaiset kurssit ovat pakollisia sekä kandi- että maisterivaiheessa. Myös oikeus-näkökulmaisia sosiaalityön kursseja tarjotaan kaikissa yliopistoissa ja ne ovat useimmissa yliopistoissa pakollisia sekä kandi- että maisterivaiheessa. Kaikissa yliopistoissa kyse on sosiaalioikeuden kurssista.

Kaikissa yliopistoissa lapsinäkökulmaiset kurssit sisältävät lapsen oikeuksien käsittelyä sekä ylipäätään lapsisosiaalityön oikeudellisen perustan käsittelyä. Turun yliopiston yhden kurssin kuvauksessa mainitaan myös lapsen etu ja sen tarkastelu. Kurssit vaikuttavat ainakin kuvausten perusteella melko kattavilta ja niiden avulla pitäisi jokaisen sosiaalityön opiskelijan saada käsitys lapsen oikeuksista ja lastensuojelun oikeudellisesta perusteesta ja toimenpiteistä. Yleensä kurssit ovat 5 opintopisteen laajuisia. Tampereen yliopistossa opiskelija pystyy periaatteessa valmistumaan sosiaalityöntekijäksi käymättä yhtään erityisesti lapsiin liittyvää kurssia.

Toisaalta kurssien kuvaukset ja kirjallisuusvaatimukset vaihtelevat hyvinkin paljon yliopistoittain. Osallisuus mainitaan sanana useammassa kurssikuvauksessa, mutta missään kuvauksessa ei käy ilmi, opetetaanko kurssilla käytännön työkaluja lapsen mielipiteen selvittämiseen. Eli osallisuudesta puhutaan hyvin yleisellä tasolla.

¹⁰⁰ Ks. esim. Oikeusministeriö (2016). Ei niin suurta riitaa, ettei sopu sitä sovita. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun seurantaryhmän loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisu 12/2016. Selvityksiä ja ohjeita.

¹⁰¹ Ihmisoikeuskeskus (2014). Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa.

¹⁰² Poliisiammattikorkeakoulu (2018). Poliisi (AMK) -tutkinto (180 op) opetussuunnitelma. Lukuvuodet 2018-2020.

¹⁰³ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissäraporttiluonnos 2.4.2019.

¹⁰⁴ Lähde: Terhi Tuukkanen, Lapsiasiavaltuutetun toimisto (sähköpostiviesti 15.3.2019).

Sosiaali- ja terveysministeriön tuoreessa selvityksessä todetaan, että yliopistoissa sosiaalityön pääaineopintojen laajuus asettaa haasteita sosiaalityön eri tehtäväalueilla vaadittavan osaamisen tuottamiseen peruskoulutuksen aikana, eikä erikoistuminen lastensuojelutyöhön ole tällä hetkellä mahdollista opintojen maksimimäärän puitteissa. Tällä hetkellä kaikkien yliopistojen opetussuunnitelmissa on aineopinnoissa vähintään yksi 5 op laajuinen kurssi lastensuojeluun (neljässä yliopistossa kuudesta kaikille opiskelijoille pakollisena kurssina). Sen sisällöissä painottuvat muiden muassa oikeudelliset ja eettiset periaatteet sekä osallisuus.¹⁰⁵

Terveydenhuollon ammattilaiset

Terveydenhuollon työntekijöistä tässä tarkastellaan lähihoitajan, sairaanhoitajan, terveydenhoitajan ja lääkärin perustutkintoja. Lähihoitajia koulutetaan monessa ammattioppilaitoksessa ja sairaan- ja terveydenhoitajia koulutetaan lähes jokaisessa ammattikorkeakoulussa.

Lähihoitajan tutkinnon perusteissa lasten oikeuksien toteutuminen mainitaan osana oppimisen arvioinnin perusteita.¹⁰⁶ Lähihoitajaksi valmistutaan suorittamalla sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, joka muodostuu ammatillisista ja yhteisistä tutkinnon osista. Osaamisaloihin sisältyy neljä pakollista tutkinnon osaa, ml. kasvun ja osallisuuden edistäminen. Lähihoitajien koulutuksessa esimerkiksi Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omniassa¹⁰⁷ lapsiin liittyvissä kursseissa painottuu pitkälti käytännön oppiminen lasten kanssa työskentelyssä. Lapsen oikeuksien ja osallistumisen huomioon ottaminen tulee esille oppimistavoitteissa. Samoin esimerkiksi Suomen diakoniaopiston¹⁰⁸ lasten ja nuorten kasvatuksen ja hoidon osaamisalan linjassa korostetaan lapsilähtöistä toimintaa ja lapsen oikeudet otetaan laajasti huomioon.

Sairaan- ja terveydenhoitajien opetusohjelmat ovat sisällöiltään hyvin samanlaisia, ja terveydenhoitajaksi opiskelevat saavat myös sairaanhoitajan pätevyyden. Tässä tarkastelussa ovat mukana Jyväskylän, Tampereen ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulut. Jokaisen opetusohjelmaan sisältyy lasten ja nuorten erityistarpeiden huomioiminen hoitotyössä. Opetusohjelmissa tuodaan esiin myös eettistä lähestymistapaa. Tampereen ammattikorkeakoulussa on erillinen etiikan kurssi sekä lasten ja nuorten hoitotyön kurssin sisällöissä mainitaan lasten oikeudet. Jyväskylän ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakouluissa ei ole tarjolla vastaavaa kurssia, mutta Jyväskylässä korostetaan perhehoitotyön harjoittelussa eettistä lähestymistä ja asiakaslähtöisyyttä. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa on vastaavanlaisia korostuksia, ja lisäksi tuodaan esille enemmän nuorten osallistumista ja esimerkiksi järjestöjen roolia nuorten hyvinvoinnissa.¹⁰⁹

Lääkäreitä koulutetaan Helsingin, Oulun, Tampereen, Turun ja Kuopion yliopistoissa. Tässä tarkastelussa ovat mukana Tampereen, Turun ja Helsingin yliopistot, joissa lääkärin koulutuksessa keskitytään lasten osalta lastentauteihin ja lapsipsykiatriaan. Lähestymistapa on medikaalinen ja lapsen oikeuksia ei mainita

¹⁰⁵ Sosiaali- ja terveysministeriö (2019). Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4.

¹⁰⁶ Opetushallitus (2014). Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, lähihoitaja 2014. Määräys 79/011/2014.

¹⁰⁷ Omnian verkkosivut: <https://www.omnia.fi/opiskelijansivut/amatilliselle-opiskelijalle/amatilliselle-perusopiskelijalle/opetussuunnitelmat-lahihoitaja>

¹⁰⁸ Diakoniaopiston verkkosivut: <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/5892490> (luettu 21.5.2019)

¹⁰⁹ Sairaanhoitajakoulutukset ammattikorkeakoulujen sivuilla: XAMK: <http://opinto-opas.xamk.fi/index.php/fi/28/fi/127614> TAMK: <http://opinto-opas-ops.tamk.fi/index.php/fi/167/fi/49595/16SH/year/2018> JAMK: https://asio.jamk.fi/pls/asio/asio_rakenne_julkaisu.rakenne_osaamisalue?ckohj=SAR&csuunt=99999&cvuosi=9S&caste=N&cark=2019-2020 (Luettu 15.5.2019)

opetusohjelmissa. Lapsen kohtaamisen erityisosaamisesta oli muutamia mainintoja ja esimerkiksi Helsingissä oli ”Nallelääkäri”-kurssi, jossa keskitytään lapsen kohtaamiseen leikin avulla..¹¹⁰

Maahanmuuttoviranomaiset

Lasten kuulemisia tekevät Maahanmuuttovirastossa hyvin monen eri ammattitaidon omaavat henkilöt. Soveltuvuusedellytys on määritelty hyvin väljästi (soveltuva korkeakoulututkinto). Yleisimpiä tutkintonimikkeitä ovat esimerkiksi yhteiskuntatieteiden maisteri, valtiotieteiden maisteri ja oikeustieteiden maisteri.

[Entä kotouttamisviranomaiset? Onko saatavilla tietoa kuntien kotouttamis-/maahanmuuttokoordinaattoreiden yleisimmistä koulutustaustoista?]

Holhousviranomaiset ja asuntolatyöntekijät

Sosionomikoulutusta on tarjolla monessa ammattikorkeakoulussa. Humanistisen ammattikorkeakoulun vuonna 2011 toteuttamassa selvityksessä todettiin, että jokaisessa sosiaalialan ja sosionomikoulutusta tarjoavassa ammattikorkeakoulussa lasten oikeudet tulivat esille.¹¹¹ HUMAKin raportti on jo vuodelta 2011, ja nykyisten opetusohjelmien tarkastelu osoittaa, että lasten oikeuksien käsittely sosiaalialan ja sosionomikoulutuksessa on pysynyt samana ja joiltain osin laajentunut.

Vankilavirkailijat

Rikosseuraamusalan tutkinto pätevöittää vankeinhoidon valvonnan ja ohjauksen tehtäviin, erityisesti vartijan tehtäviin. Tutkinto tarjoaa opiskelijalle erillishaun kautta väylän Laurea-ammattikorkeakouluun, jossa rikosseuraamusalan opinnot voidaan laajentaa ammattikorkeakoulututkinnoksi.¹¹² Perustutkinnon osaamisalueiden kuvauksessa korostetaan lainmukaisuutta ja eettisten periaatteiden noudattamista koko rikosseuraamusalan perustana, sekä keskeisiä kansalaisen vapauksia ja oikeuksia koskevia periaatteita Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja perustuslain mukaisesti¹¹³. Erillistä mainintaa lapsista tai nuorista ei ole, mutta lasten oikeudet sisältyvät ihmisoikeusjakson opetussisältöihin. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos tekee jatkuvaa lapsi- ja perhetyötä, ja kaikissa yksiköissä on ainakin yksi lapsi- ja perhetyöhön perehtynyt henkilö¹¹⁴.

¹¹⁰ Lääkärin koulutukset yliopistojen sivuilla, Helsingin yliopisto:

https://weboodi.helsinki.fi/hy/vl_kehys.jsp?Kieli=1&MD5avain=&vl_tila=4&Opas=6223&Org=116719396&KohdTyypHierAuk=1; Turun yliopisto: <https://opas.peppi.utu.fi/fi/tutkinto-ohjelma/1281>; Tampereen yliopisto: <https://www10.uta.fi/opas/tutkintoOhjelma.htm?rid=15135&uiLang=fi&lang=fi&lvv=2018> (Luettu 15.5.2019)

¹¹¹ Jalonen, R. (2011). Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen näkökulmien sisältyminen korkeakouluopintoihin Suomessa. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 21, 2011. Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK.

¹¹² Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen verkkosivut:

https://www.rskk.fi/fi/index/perustutkinto_1/ammattinavartija.html (luettu 20.5.2019).

¹¹³ Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen verkkosivut:

https://www.rskk.fi/fi/index/perustutkinto_1/Tutkinnonosaamisalueet.html (luettu 20.5.2019).

¹¹⁴ Rikosseuraamuslaitos on vuonna 2019 uudistanut lapsi- ja perhetyön linjauksensa

(https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf). Rikosseuraamuslaitos on myös antanut ohjeen ”Alaikäinen vanki, ohje 1/004/2017”, joka koskee alaikäisen vangin sijoittamisen perusteita vankilassa.

Lasten ja nuorten ohjaajat/työntekijät

Lasten ja nuorten ohjaajat/työntekijät ovat usein yhteisöpedagogeja tai sosionomeja. Nuorisosalalla voi kuitenkin toimia monella eri tutkintotauustalla (sekä 2. aste että korkeakoulu; alempi/ylempi AMK, yliopistotutkinto).

Esimerkiksi yhteisöpedagogeja koulutetaan Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (XAMK), Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (HUMAK) ja Centria-ammattikorkeakoulussa. Yhteisöpedagogien koulutuksessa nuorten ja lasten oikeudet sekä osallistumismahdollisuudet ovat hyvin esillä. Opinnoissa käsitellään erityisesti nuorten osallisuutta ja oikeuksia toimia yhteiskunnassa. Useilla kursseilla myös käsitellään YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta. Humanistisen ammattikorkeakoulun arvot ja näkemys yhteisöpedagogin työstä ja toimialasta pohjaavat monilta osin Lapsen oikeuksien sopimuksen taustalla oleviin periaatteisiin. Lapsen oikeuksien sopimuksen tarkastelu eri näkökulmista on ollut myös hyvin suosittu aihe yhteisöpedagogiopiskelijoiden tekemissä opinnäytetöissä ja kehittämishankkeissa. Lisäksi lukuvuonna 2009-2010 opiskelijoilla oli mahdollisuus suorittaa lapsen oikeuksien juhluvuoden kunniaksi vapaavalintaisiin opintoihin harjoitteluna Lapsen oikeudet järjestö- ja nuorisotyössä -opintojakso (1 op).¹¹⁵

XAMKin opinnoissa painottuvat erityisesti nuorten mahdollisuudet vaikuttaa politiikassa, ja nuorisopolitiikasta on oma kurssinsa.¹¹⁶ Centrian opintosisällöissä lasten oikeuksista tai nuorten osallisuudesta ei opetussuunnitelman tasolla mainita. Lasten oikeudet nähdään usein, kuten ihmisoikeudetkin, kasvatus-, sosiaali- ja terveysalaan kuuluvana osaamisalueena, jota ohjaavat vahvasti ammattia harjoittavien arvot ja asenteet.¹¹⁷

Opetushallitus on laatinut perusteet nuoriso- ja yhteisöohjaajien, lastenohjaajien ja kommunikaation ja viittomakielen ohjaajien tutkintoihin. Perusteissa korostetaan paljon itsemääräämisoikeuden huomioon ottamista ja tasa-arvoa sekä osallistumista toiminnan suunnitteluun omatoimisesti. Lasten oikeuksia ei itsessään mainita, mutta oikeudet ovat muiden käsitteiden kautta paljon esillä.¹¹⁸

Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto on ammatillinen perustutkinto, jonka voi suorittaa muun muassa Koulutuskeskus Salpauksessa Lahdessa ja Gradiassa Jämsässä. Tutkintoperusteiden¹¹⁹ mukaan ammattitaitovaatimuksissa mainitaan mm. osallisuuden pedagogiikka, lasten osallisuutta edistävät toimintakulttuuri ja toimintatavat. Lapsen oikeuksia ei mainita tutkintoperusteissa.

Tampereen yliopistossa voi suorittaa yhteiskuntatieteiden kandidaatin ja maisterin tutkinnot nuorisotyöhön ja nuorisotutkimukseen erikoistuen. Opinnoissa perehdytään nuorisotyön perusteisiin, rakenteisiin ja käytäntöihin sekä nuoruuteen ja nuorisoon yhteiskunnallisena, kulttuurisena ja yksilöllisenä ilmiönä. Vuosien 2017-2019 tutkinto-ohjelman opintosuunnitelman sisällöissä ei mainita eksplisiittisesti lapsen oikeuksia tai

¹¹⁵ Jalonen, R. (2011). Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen näkökulmien sisältyminen korkeakouluopintoihin Suomessa. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 21, 2011. Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK.

¹¹⁶ Yhteisöpedagogin opinnot ammattikorkeakoulun verkkosivuilla, XAMK: <http://opinto-opas.xamk.fi/index.php/fi/28/fi/123477> (luettu 15.5.2019)

¹¹⁷ Centria ammattikorkeakoulu yhteisöpedagogin opintojaksot: https://soleops.cou.fi/opsnet/disp/fi/ops_KoulOhjOps/tab/tab/sea?ryhma_id=5782782&koulohj_id=5121158&valkiel=fi&stack=push (luettu 15.5.2019); Jalonen, R. (2011). Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen näkökulmien sisältyminen korkeakouluopintoihin Suomessa. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 21, 2011. Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK. (Huom. selvitys on jo vuodelta 2011; nykytilanne tarkistettava)

¹¹⁸ Opetushallitus (2018) Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto: <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/4307552> (luettu 15.5.2019)

¹¹⁹ <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/6055264>

ihmisoikeuksia. Vuosien 2018-2019 opetusohjelmaan sisältyy mm. viiden opintopisteen laajuinen kurssi Nuorisotutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä, jossa käsitellään esimerkiksi nuorten osallisuutta ja toimijuutta.¹²⁰

Valtion virkamiehet

Valtiolla työskentelee ihmisiä hyvin erilaisilla koulutustaustoilla, joten tarkastelua on vaikea rajata yhteen tiettyyn koulutusohjelmaan tai tutkintonimikkeeseen. Tähän tarkasteluun valikoitiin valtio-opin ja hallintotieteen koulutusohjelmat muutamista eri yliopistoista. Helsingin yliopistossa valtio-opin opinnoissa on tarjolla kaksi koulutusohjelmaa: politiikan ja viestinnän sekä yhteiskunnallisen muutoksen suuntautumisvaihtoehto. Molemmista löytyy mainintoja etiikasta ja ihmisoikeuksista pakollisilla kursseilla, mutta lasten oikeuksia ei mainita eksplisiittisesti.¹²¹ Jyväskylän yliopistossa valtio-oppia on tarjolla politiikan opintosuunnassa, jossa lapsen oikeuksia ei mainita pakollisten kurssien nimien tai kurssisisältöjen tasolla.¹²² Hallintotieteitä voi opiskella useassa yliopistossa. Esimerkiksi Tampereen yliopiston hallintotieteiden erikoistumisopinnoissa on mahdollista suorittaa sosiaali oikeuden ja *human rights law* -kurssit, joiden kuvauksista ei kuitenkaan käy ilmi, käsitelläänkö niissä lapsen oikeuksia.¹²³

[Varhaiskasvatuksen henkilöstö]

[mahdollisesti lisätään tarkastelun kohteeksi?]

Yhteenveto

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin toimintaympäristön ja valitusmenettelyn osalta: [taulukon tiedot täytetään myöhemmin]

Ammattiryhmä	Lasten osallistumisoikeutta koskeva koulutus on sisällytetty ennakkokoulutukseen (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	KYLLÄ	EI	EN OSAA SANOA
Ammatti nro 1			
Ammatti nro 2			
Ammatti nro 3			
Ammatti nro 4			
Ammatti nro 5			
Ammatti nro 6			

¹²⁰ Tampereen yliopiston verkkosivut: <http://www.uta.fi/yky/oppiaineet/nuorisotyöjanuorisotutkimus/index.html> (luettu 27.6.2019).

¹²¹ Helsingin yliopisto yleinen valtio-oppi opinto oppaat:

https://weboodi.helsinki.fi/hy/vl_kehys.jsp?Kieli=1&MD5avain=&vl_tila=4&Opas=6146&Org=-1

https://weboodi.helsinki.fi/hy/vl_kehys.jsp?Kieli=1&MD5avain=&vl_tila=4&Opas=6154&Org=116716391&KohtTyyppi=erAuk=2

¹²² Jyväskylän yliopiston politiikan opintosuunnan opinto-ohjelma:

<https://www.jyu.fi/ops/fi/hytk/yhteiskuntatieteiden-ja-filosofian-kandidaattiohjelma>

¹²³ Tampereen yliopiston hallintotieteiden opinto-opas:

<https://www10.uta.fi/opas/opintojakso.htm?rid=14044&idx=7&uiLang=fi&lang=fi&lvv=2017>

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Helsingin yliopiston opettajankoulutushankkeessa¹²⁴ on kehitetty opettajalähtöisesti koulutuksen sisältöjä, minkä opiskelijat ovat kokeneet tärkeäksi ja arvokkaaksi.

[Lisätään? Ihmisoikeusliiton ja Kanuuna-verkoston yhteistyössä nuorisotyöntekijöille järjestämässä täydennyskoulutuksessa tavoitettiin suuri määrä nuorisotyöntekijöitä.]

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomea koskeissa suosituksissaan¹²⁵ tuonut esiin huolestuneisuutensa siitä, että lasten parissa työskentelevät ammattihenkilöt tuntevat lapsen oikeuksien sopimusta vain heikosti. Komitea on suositellut, että yleistä tietoisuutta yleissopimuksesta sekä siihen ja muihin asiaa koskeviin kansainvälisiin asiakirjoihin perustuvasta lainsäädännöstä tulisi vahvistaa muun muassa lasten parissa työskentelevien ammattihenkilöiden parissa. Lisäksi komitea on suositellut, että kaikille lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattiryhmille, erityisesti lainvalvontaviranomaisille, opettajille, terveydenhuoltoalan ammattilaisille, sosiaalityöntekijöille ja sijaishuollon eri muotojen henkilöstölle annettavaa koulutusta tulisi tehostaa.

Opettajankoulutus

YK:n ihmisoikeusneuvoston määräaikaistarkastelussa¹²⁶ Suomelle on esitetty suositus ihmisoikeuksien lisäämisestä opettajien koulutukseen ja Suomi on vuonna 2017 antamassaan vastauksessa hyväksynyt suosituksen.

Opetussuunnitelman perusteet (esi- ja perusopetus, lukio- ja ammatillinen koulutus) painottavat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteita. Useat selvitykset kuitenkin osoittavat, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistaso opettajien keskuudessa on vaihtelevaa ja teemojen opetus on edelleen yksittäisten opettajien aktiivisuuden varassa. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistaminen edellyttääkin siihen liittyvän tietopohjan vahvistamista sekä opettajien perus- että täydennyskoulutuksessa. Opettajat ovat saaneet tukea demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseen eri toimijoilta, mutta yhtenäinen opettajankoulutus aiheista puuttuu.

Esimerkiksi Ihmisoikeuskeskus julkaisi 2014 laajan lähtötasoselvityksen¹²⁷ ihmisoikeuskasvatuksesta ja -koulutuksesta Suomessa. Selvimmäksi haasteeksi ihmisoikeuskoulutuksen osalta identifioitiin opettajien ja kasvattajien koulutus esimerkiksi kuntasektorin ja viranhaltijoiden lisäksi. Selvityksen pohjalta Ihmisoikeusvaltuuskunta esitti seuraavat suositukset ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämiseksi Suomessa.¹²⁸

1. Valtioneuvoston tulee laatia ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskeva toimintaohjelma
2. Ihmisoikeudet on sisällytettävä kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen

¹²⁴ Helsingin yliopiston verkkosivut <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa>

¹²⁵ CRC/C/FIN/CO/4 7.9.2011

¹²⁶ Ulkoministeriön verkkosivut:

https://um.fi/documents/35732/48132/upr_2017_suomen_vastaus_suositukseen/b170d242-5935-a3f3-aab4-79a42cd50faf?t=1528099277497 (luettu 21.5.2019).

¹²⁷ Ihmisoikeuskeskus (2014). Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa.

¹²⁸ Ihmisoikeuskeskus (2014). Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa.

3. Ihmisoikeuskasvatuksen tulee tukea ja edistää ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön toteutumista
4. Opettajien ja kasvattajien ihmisoikeusosaamista on vahvistettava
5. Viranhaltijoiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien ihmisoikeusosaaminen on varmistettava
6. Ihmisoikeusoppimateriaaleja ja -opetusmenetelmiä on kehitettävä
7. Ihmisoikeusopetusta, -kasvatusta ja -osaamista on seurattava, arvioitava ja kehitettävä.

Ihmisoikeusvaltuuskunta on kannanotossaan ja suosituksissaan hallituskaudelle 2019-2023 todennut, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on tuettava osallisuuden vahvistamiseksi.¹²⁹

Myös opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2014 julkaisemassa selvityksessä¹³⁰ esitettiin suosituksia opettajankoulutuksen sisältöjen ja menetelmien, tutkimuksen suuntautumisen sekä koulutuksen rakenteiden ja organisoitumisen kehittämiseksi. Opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia tulisi suositusten mukaan kehittää muun muassa siten, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sisältöjen käsittely tehostuisi. Kaikkien opettajaksi opiskelevien tulisi perehtyä demokratiakasvatuksen peruspiirteisiin ja saada perustiedot keskeisistä ihmisoikeuksista, ihmisoikeusasiakirjoista sekä -mekanismeista, mukaan lukien lapsen oikeudet. Näiden sisältöalueiden käsittely tulisi tehdä näkyväksi ja kirjata opetussuunnitelmiin kaikille opiskelijoille yhteisiin opintoihin. Näkökulmaa tulisi vahvistaa myös harjoittelussa.

Perustuslakivaliokunta on vuonna 2017 linjannut lausunnoissaan¹³¹ opettajien demokratia-, perus- ja ihmisoikeusosaamisen erityisestä tärkeydestä, sillä riittävä ja hyvin toteutettu perus- ja ihmisoikeuskasvatus voi vaikuttaa laajasti ja edesauttaa kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Valiokunnan mukaan demokratiakasvatusta tulee sisältyä opettajankoulutukseen ja täydennyskoulutukseen.

Maahanmuutto- (ja kotouttamis)viranomaiset

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa työskentelyssä tarvitaan lapsen oikeuksien tuntemuksen lisäksi myös kulttuurisensitiivistä/-tietoista lähestymistapaa, jotta lasten oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti kantasuomalaisten kanssa.

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

► Otetaanko koulutuksessa ja tiedotuksessa huomioon lasten kokemusten ja tarpeiden monimuotoisuus, esimerkiksi lapsen sukupuoli, etninen alkuperä, vammaisuus, ikä, uskonto, kansallisuus ja kielelliset valmiudet?

Tietopuutteet

- Riittääkö tieto siitä, onko lasten osallistumisoikeus mainittu näissä koulutusohjelmissä vai onko syytä tarkastella lasten kokemuksia siitä, miten osallistuminen on toteutunut eri ammattien työskentelyn osalta? Esim. Kouluterveyskysely tarjoaa hyvää tietoa oppilaiden kokemuksista siitä, miten osallistumisoikeus toteutuu koulussa (tulos on, että toteutuu huonosti!). Tässä haettaneen vain koulutusohjelman tasoa, mutta se jää jonkin verran pinnalliseksi tarkasteluksi.
- Arviointia hankaloittaa se, ettemme tiedä, minä vuosina ja millaisesta koulutusohjelmasta eri ammattilaiset ovat pätevyytensä saaneet. Tämä puoltaisi täydennyskoulutusnäkökulman huomioimista ainakin mainintana.

¹²⁹ Ihmisoikeusvaltuuskunta (2019). Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi hallituskaudella 2019-2023.

¹³⁰ Rautiainen, M., Vanhanen-Nuutinen, L. & Virta, A. (2014). Demokratia ja ihmisoikeudet. Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18.

¹³¹ PeVL 56/2017; PeVL 46/2017

INDIKAATTORI 7: Lapsille jaetaan tietoa heidän oikeudestaan osallistua päätöksentekoon

Määritelmä

Ministeriöiden ja lapsille tärkeiden palvelujen tarjoajien on tiedotettava lasten ja nuorten oikeudesta osallistua päätöksentekoon, mukaan lukien esimerkiksi tiedot valitusmekanismeista, oikeudellisista prosesseista ja mahdollisuuksista osallistua heidän omissa organisaatioissaan, sekä tietoja heitä koskevista päätöksenteko- ja suunnitteluprosesseista. Lapsiystävällisessä muodossa saatavilla olevat tiedot, mukaan lukien sosiaalisen median verkostot, jotka ovat eri-ikäisten ja kykyisten lasten saatavilla ja sopivissa muodoissa lapsille, joilla on erilaisia viestintätarpeita. Tietoa tulisi jakaa sellaisilla kanavilla, joita lapset käyttävät, kuten erikoistuneilla verkkosivustoilla tai neuvontapuhelimita.

Lasten oikeuksia, mukaan lukien lasten osallistumisoikeuksia koskeva koulutus on pakollinen osa opetussuunnitelmia.

Lisäksi on olemassa julkisia tiedotus- ja koulutusohjelmia (mieluiten osana kansallista strategiaa), joilla lisätään yleisön, lasten, nuorten, vanhempien ja ammattilaisten tietoisuutta lasten osallistumisoikeudesta, mukaan lukien oikeudesta muodostaa tai kuulua lasten tai nuorten organisaatioihin.

Numeerinen arviointi¹³²

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

¹³² Arviointiperusteet:

0 = Lapsiystävällistä tietoa lasten osallistumisoikeudesta ei ole saatavilla

1 = Tilapäisiä julkisia kasvatus- tai tiedotusohjelmia, jotka lisäävät tietoisuutta lasten osallistumisoikeudesta

2 = Lapsiystävällistä tietoa jaetaan satunnaisesti eri-ikäisille lapsille ja eri muodoissa, kuten pistekirjoituksena, esimerkiksi lasten yhdistyksissä, palveluissa, käytännöissä, oikeuksissa, neuvotteluissa ja hallituksen ohjeissa

3 = Kattavia ja saavutettavia tiedotusohjelmia lasten osallistumisoikeudesta, ja lasten oikeudet ovat pakollinen osa peruskoulun ja toisen asteen oppilaitosten opetussuunnitelmaa

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Lastensuojelun Keskusliitto selvitti vuonna 2017 lasten ja nuorten tietämystä ja mielipiteitä lapsen oikeuksista, toimintaympäristöstä ja osallisuudesta. Kyselyn perusteella lapset eivät Suomessa tunne YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta tai sen sisältöä kovin hyvin. Vain 42 prosenttia vastanneista muisti, että omassa koulussa olisi joskus käsitelty Lapsen oikeuksien sopimusta. 56 prosenttia vastaajista muisti kuulleen sopimuksesta jotain kautta, tytöt hieman poikia useammin. Myös ikäryhmien välillä oli eroja: 10–12-vuotiaista 53 %, 13–14-vuotiaista 49 % ja 15–17-vuotiaista 61 % muisti kuulleen sopimuksesta.¹³³

Kansallinen viestintästrategia

Opetus- ja kulttuuriministeriö (silloinen opetusministeriö) perusti vuonna 2009 kansallisen viestintä- ja vaikuttamiskampanjan johtoryhmän, jonka tavoitteena oli vahvistaa valtiovallan osuutta lapsen oikeuksista tiedottamisessa ja hakea kokemusta pysyvien tiedotusvastuiden luomiseksi. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman koordinoima johtoryhmä työskenteli 31.3.2010 saakka. Työryhmän tehtävänä oli toimia yhteistyöelimenä kampanjan eri tahojen välillä tiedonkulun varmistamiseksi kampanjavuoden 2009 aikana ja kerätä kokemukset tiedotuskampanjasta. Työryhmä teki ehdotukset lapsen oikeuksien kansalliseksi viestintästrategiaksi sekä valtiovallan vastuunjaosta ministeriöiden kesken YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tiedottamisesta.¹³⁴

Vuonna 2012 sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva lapsiasianeuvottelukunta toteutti viestintästrategian valmistelutyössä mukana olleille tahoille suunnatun kyselyn strategian toimeenpanosta. Saaduista vastauksista ilmeni, ettei viestinnän yleinen koordinointi ollut toiminut suunnitellusti. Selvityksen tulosten johdosta koordinoitua muutettiin siten, että vuodesta 2013 lähtien lapsen oikeuksien kansallisen viestinnän toimeenpanon ja seurannan koordinaatiosta vastasi lapsiasianeuvottelukunta yhdessä lapsiasiavaltuutetun toimiston kanssa. Koordinaatiovastuu oli sidottu neuvottelukunnan toimikauteen, joka päättyi 31.8.2015.¹³⁵

Lapsen oikeuksien mediaviestinnän, sidosryhmäyhteistyön ja etenkin lapsen oikeuksien päivän viestinnän käytännön toteuttamista ja yhteistyötä varten Lastensuojelun Keskusliiton yhteydessä toimii kansallinen lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto, johon kuuluu valtakunnallisia järjestöjä ja viranomaistahoja. Yhteistyöverkoston tehtävänä on suunnitella, toteuttaa ja seurata erityisesti lapsen oikeuksien päivän (20.11) yhteisiä viestintätoimenpiteitä. Lisäksi yhteistyöverkosto välittää tietoa eri tahojen suunnitelmista ja hankkeista lapsen oikeuksien viestinnässä ja koulutuksessa sekä ihmisoikeuskasvatuksessa päällekkäisyyksien välttämiseksi ja yhteistyömahdollisuuksien kartoittamiseksi.¹³⁶

¹³³ Lastensuojelun keskusliitto (2017). Kyselyraportti lapsen oikeuksista, toimintaympäristöstä ja osallisuudesta 2017.

¹³⁴ Opetusministeriö (2010). Lapsen oikeuksien kansallinen viestintästrategia. Oikeuksista on vähän käyttöä ihmisille, jos he eivät tiedä niistä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14.

¹³⁵ Lapsen oikeuksien viestinnän kansallinen yhteistyölinjaus 29.5.2013. Lapsiasiavaltuutetun verkkosivut <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/aloitteet-2013/lapsen-oikeuksien-viestinnan-kansallinen-yhteistyölinjaus-29-5-2013/> (luettu 7.5.2019).

¹³⁶ Lapsen oikeuksien viestinnän kansallinen yhteistyölinjaus 29.5.2013. Lapsiasiavaltuutetun verkkosivut <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/aloitteet-2013/lapsen-oikeuksien-viestinnan-kansallinen-yhteistyölinjaus-29-5-2013/> (luettu 7.5.2019).

Lapsen oikeuksien kansallista viestintää linjattiin vuonna 2010 valmistuneessa Lapsen oikeuksien kansallisessa viestintästrategiassa¹³⁷. Lapsiasiavaltuutettu ja Lastensuojelun keskusliitto ovat käyneet keskusteluja viestintästrategian uudistamisesta. Uutta lapsen oikeuksien kansallista viestintästrategiaa on tarkoitus suunnitella ottaen huomioon muut olemassa ja vireillä olevat lapsiin liittyvät strategiat ja linjaukset.

Varhaiskasvatus, perus- ja lukio-opetus sekä ammatillinen koulutus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa varhaiskasvatukselle, perusopetukselle ja lukio-opetukselle oikeudellisen perustan.¹³⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yhtenä yleisperiaatteena on lapsen mielipiteen huomioon ottaminen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden viidestä laaja-alaisen osaamisen osa-alueesta yksi käsittelee lasten osallistumista ja vaikuttamista, kuulluksi tulemistä ja osallisuutta omaan elämään vaikuttavissa asioissa.

Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteissa oppilaiden osallisuus on yksi keskeisistä peruseriaatteista ja oppilaiden osallisuuden edistäminen kuuluu osaksi koulujen toimintakulttuuria. Koulutyö tulee järjestää siten, että sen perustana on oppilaiden osallisuus ja kuulluksi tuleminen. Perusopetuksessa oppilaiden osallistumisen tärkeyttä korostetaan muun muassa heidän oman koulutyönsä ja ryhmänsä toiminnan sekä monialaisten oppimiskokonaisuuksien suunnittelussa. Lisäksi oppilaiden osallisuus korostuu koulun yhteisen toiminnan ja oppimisympäristön suunnittelussa ja kehittämisessä sekä oppilaskuntatoiminnassa. Paikallisesti päätetään, miten oppilaat ja huoltajat osallistuvat toimintakulttuurin kehittämiseen. Lukio-opetuksessa koulutuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien opiskelijoiden osallisuutta ja luoda heille monipuolisia mahdollisuuksia osallistua oppilaitoksen päätöksentekoon ja toimintatapojen kehittämiseen. Opiskelijoita kannustetaan aktiivisuuteen ja osallistumiseen muun muassa opiskelijakunnan ja tutortoiminnan kautta sekä laajemmin yhteisössä ja yhteiskunnassa.¹³⁹ **[Lisätään? Oppilaiden osallisuus opetuksen järjestämiseen liittyvissä asioissa.]**

Perusopetuksen sisältöjen osalta lapsen oikeudet mainitaan eksplisiittisesti muutamien oppiaineiden ja osaamiskokonaisuuden yhteydessä. Laaja-alaisessa osaamiskokonaisuudessa *Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (L2)* koulutyön yhdeksi tavoitteeksi nostetaan ihmisoikeuksien, erityisesti lapsen oikeuksien tuntemisen ja arvostamisen sekä niiden mukaisen toiminnan suunnitelmallinen edistäminen. Laaja-alaisessa osaamiskokonaisuudessa *Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen (L7)* puolestaan tutkitaan mm. ihmisoikeuksiin, erityisesti lasten oikeuksiin, liittyviä kysymyksiä ja tilanteita. Lapsen oikeuksia ja YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen merkitystä oppilaan omassa elämässä käsitellään lisäksi uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetuksessa. Terveystiedon opetukseen liittyviä sisältöjä käsiteltäessä otetaan huomioon eri näkökulmia kuten lapsuus ja lasten oikeudet.¹⁴⁰

Lapsiasiavaltuutettu on vuonna 2017 esittänyt, että Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) arvioisi varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen ihmisoikeuskasvatuksen toteutumisen uusien

¹³⁷ Opetusministeriö (2010). Lapsen oikeuksien kansallinen viestintästrategia. Oikeuksista on vähän käyttöä ihmisille, jos he eivät tiedä niistä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14.

¹³⁸ Opetushallitus (2014, 2015 & 2018). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2014:96; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2015:48; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2018:3a.

¹³⁹ Opetushallitus (2014&2015). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2014:96; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2015:48.

¹⁴⁰ Opetushallitus (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2014:96.

varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tultua voimaan.¹⁴¹ [onko Karvi toteuttanut ehdotetun arvioinnin?]

Lukio-opetuksen sisällöissä lapsen oikeudet mainitaan eksplisiittisesti ainoastaan elämäkatsomustiedon yhteydessä. Ihmisoikeudet laajemmin mainitaan mm. äidinkielen ja kirjallisuuden, ruotsin, englannin ja vieraiden kielten, maantieteen, historian, yhteiskuntaopin ja uskonnon opetussisällöissä.¹⁴² Opetushallitus käynnisti elokuussa 2018 lukion opetussuunnitelman perusteiden uudistustyön. Uudet opetussuunnitelman perusteet julkaistaan marraskuussa 2019, ja niiden mukainen opetus alkaa elokuussa 2021. Luonnoksessa lukion opetussuunnitelman perusteiksi YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta ei enää erikseen mainita opetussuunnitelman perusteiden arvoperustana kuten nykyisissä opetussuunnitelman perusteissa.¹⁴³

Ammatillisten perustutkintojen perusteissa¹⁴⁴ on mainintoja esimerkiksi osallisuudesta, osallistumismahdollisuuksien turvaamisesta ja nuorten elinolojen kehittämisestä. Lapsen oikeuksia tai ihmisoikeuksia yleisemmin ei mainita tässä yhteydessä tarkasteltujen perustutkintojen perusteissa.¹⁴⁵ Esimerkiksi kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnon ja erikoisammattitutkinnon perusteissa ei mainita eksplisiittisesti myöskään osallisuutta. Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinnossa painopisteenä on osallisuuden lisääminen, kansalaistoiminta ja monikulttuurinen työ. Alalla painottuvat harrastus- ja toimintamahdollisuuksien ohella nuorten elinolojen kehittäminen sekä yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien turvaaminen ja laajentaminen. Kehitysvamma-alan ammattitutkinnon perusteissa painotetaan asiakkaan omien valintojen ja päätöksenteon mahdollistamista sekä asiakkaan sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden tukemista. Myös kuntoutus-, tuki- ja ohjauspalvelujen erikoisammattitutkinnon perusteissa painotetaan asiakkaan osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämistä. Mielenterveys- ja päihdetyön ammattitutkinnon ja erikoisammattitutkinnon perusteiden mukaan tutkinnon suorittanut osaa hyödyntää työssään alan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän tuntemusta. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon suorittanut osaa tutkintoperusteiden mukaan suunnitella, toteuttaa ja arvioida asiakkaan tai potilaan terveyttä, hyvinvointia, toimintakykyä sekä kasvua ja osallisuutta edistävää hoito- ja huolenpitotyötä erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon tai kasvatuksen toimintaympäristöissä. Lasten ja nuorten kasvatuksen ja hoidon osaamisalassa hän osaa edistää varhaiskasvatuksessa lapsen kasvua, hyvinvointia ja oppimista sekä lapsen, nuoren ja perheen terveyttä ja hyvinvointia. Vammaistyön osaamisalassa hän osaa edistää vammaisen osallisuutta sekä ylläpitää ja edistää vammaisen toimintakykyä. Terveysalan ammattitutkinnon suorittaneilla on tutkintoperusteiden mukaan ammattitaito tehdä työtään sosiaali- ja terveysalan eettisiin periaatteisiin, säädöksiin ja määräyksiin perustuen.

Kunnat

Kuntien peruspalveluiden valtakunnallisessa arvioinnissa¹⁴⁶ vuodelta 2017 todetaan, että kaksi kolmasosaa kunnista tiedottaa nuorille heitä koskevasta päätöksenteosta monipuolisesti useiden eri kanavien kautta. Vaikuttamistoiminnassa tai muutoin nuorisotyön toiminnoissa mukana olevat nuoret saavat hyvin tietoa päätöksistä. Käytetyimmät tiedotuskanavat tavoittavat kuitenkin vain osan kunnan nuorista. Lisäksi

¹⁴¹ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017. Onko lapsella oikeusturvaa?

¹⁴² Opetushallitus (2015). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2015:48.

¹⁴³ Opetushallitus (2019). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Luonnos 14.3.2019.

¹⁴⁴ <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/kooste/ammattillinenkoulutus?hakutyyppe=perusteet> (luettu 27.6.2019).

¹⁴⁵ Huom. tässä yhteydessä on tarkasteltu vain perustutkintojen (174 tutkintonimikettä) perusteiden sisältöjä, ei paikallisten opetussuunnitelmien tarkempia sisältöjä.

¹⁴⁶ Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-nuorten-osallistuminen> (luettu 15.5.2019)

arviointiraportissa todetaan, että vaikuttamistoiminnassa mukana olevat nuoret saivat koulutusta osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyen paremmin kuin muut nuoret, virkamiehet ja luottamushenkilöt.

Demokratiaverkkopalvelut ja muut digitaaliset alustat

Oikeusministeriö ylläpitää kansalaisille suunnattuja osallistumisen ja vaikuttamisen verkkopalveluita, jotka on koottu demokratia.fi-sivustolle. Oikeusministeriön ylläpitämiä demokratiapalveluita ovat kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, lausuntopalvelu.fi, otakantaa.fi ja nuortenideat.fi. Nuortenideat.fi on valtakunnallinen, kaksikielinen (suomi ja ruotsi) nuorten vaikuttamispalvelu, jonka avulla nuoret voivat helposti tehdä ehdotuksia, osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Kunnat, koulut, järjestöt ja nuorten vaikuttajaryhmät voivat ottaa palvelun maksutta käyttöönsä. Nuorisolain mukaisesti kaikki alle 29-vuotiaat nuoret voivat käyttää Nuortenideat.fi-palvelua, mutta palvelun konseptoinnissa ja suunnittelussa pääkohderyhmänä olivat 11–17-vuotiaat nuoret, joilla ei ikänsä vuoksi välttämättä ole mahdollisuutta muita valtakunnallisia demokratiapalveluita.

Nuortenideat.fi perustuu nuorisolain (1285/2016) 24 pykälään, jonka mukaan kunnan ja valtion viranomaisen tulee tarjota ja järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn tai heitä tulee muutoin kuulla mainituissa asioissa. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Palvelun tuottavat yhteistyössä oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä osaamiskeskus Koordinaatti.

Monilla kunnilla on omia nuorille suunnattuja verkkopalveluita, joiden kautta nuoret voivat osallistua ja vaikuttaa oman kuntansa päätöksentekoon. Useimmat kunnat tiedottavat lapsille ja erityisesti nuorille suunnatuista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista omilla verkkosivuillaan. Esimerkiksi Ruuti¹⁴⁷ on helsinkiläisten nuorten vaikuttamisjärjestelmä, jonka toiminta on suunnattu pääosin 13–17 -vuotiaille. Ruutin aloitesivuston kautta nuoret voivat jättää aloitteita Helsingin kaupungille. Aloitteita voi ehdottaa sähköisellä lomakkeella, ja ne ohjataan asiasta vastaavalle työntekijälle.

Nuorten tieto- ja neuvontapalvelut

Nuorten tieto- ja neuvontapalveluita Suomessa tuottavat kunnat ja järjestöt. Palveluita toteutetaan fyysisissä palvelupisteissä ja -keskuksissa sekä verkkopalveluissa, jotka toimivat joko paikallisesti tai alueellisesti. Nuoret voivat myös itse toimia palveluissa vertaistiedottajina ja -neuvojina toisilleen. Osassa kuntia toimii monenlaista mediasisältöä tuottavia nuorten toimituksia. Nuorten tieto- ja neuvontatyön päämääränä on edistää nuorten kuulemistä, osallistumista ja vaikuttamista heidän omien asioidensa hoitamisessa sekä yhteiskunnallisissa asioissa. Koordinaatti on nuorisolan valtakunnallinen osaamiskeskus, jonka toiminnan rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Koordinaatin tehtävänä on tuottaa asiantuntija- ja tukipalveluita nuorten tieto- ja neuvontatyön valtakunnalliselle palveluverkostolle. Verkosto muodostuu nuorisotyön organisaatioista ja ammattilaisista kunnissa, järjestöissä ja oppilaitoksissa. Keskukseen muita tehtäviä ovat mm. koulutukset, kehittämishankkeet, sidosryhmäyhteistyö sekä valtakunnallisten nuorille suunnattujen palveluiden tuottaminen ([Nuortenelämä.fi](http://nuortenelämä.fi) ja [Nuortenideat.fi](http://nuortenideat.fi)).

Vastaavasti Ungdomsakademin (Föreningen Luckan) tarjoaa ruotsinkielisiä tiedotus-, neuvonta- ja ohjauspalveluja sekä tapahtumia nuorille ja nuorten parissa toimiville. Luckanin kohderyhmänä ovat 13-29-vuotiaat nuoret sekä nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset. Paikallisia ja alueellisia nuorisotiedottajia on Helsingissä, Porvoossa, Kirkkonummella, Turussa ja Vaasassa. Lisäksi Luckan ylläpitää [Sluta Panta-chattiä](#) ja kysymys-vastaus -palvelua [Fråga.fi](#). Luckan, yhteistyössä Folkhälsans Förbundin kanssa, on yksi

¹⁴⁷ Helsingin kaupungin verkkosivut: <http://ruuti.munstadi.fi/> (luettu 15.5.2019).

opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamista 12 nuorisovaltuustojen osaamiskeskuksesta vuosina 2018-2019. Luckan tekee tiivistä yhteistyötä Koordinaatin kanssa.¹⁴⁸

Järjestöjen tarjoamat lasten ja nuorten tukipalvelut, kuten MLL:n Lasten ja nuorten puhelin ym.?

Valitusmekanismit ja oikeudelliset prosessit

Lapsiasiavaltuutetun ja eduskunnan oikeusasiamiehen lapsille suunnatut verkkosivut, ks. indikaattorit 3 ja 5.

Yhteenveto

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin hallintotason osalta: [taulukon tiedot täytetään myöhemmin]

Hallintotaso	Lapsille jaetaan tietoa heidän oikeudestaan osallistua päätöksentekoon (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	KYLLÄ	EI	EN OSAA SANOA
Kansallinen			
Alueellinen			
Paikallinen			
Koulu			

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

LAPE-ohjelmassa on pyritty lisäämään **lasten, nuorten ja perheiden sekä ammattilaisten tietoisuutta lapsen oikeuksista**. Vuonna 2017 julkaistiin opas ja koulutuskokonaisuus, joilla ohjataan ammattilaisia lapsilähtöiseen yhteistyöhön ja tietojenvaihtoon lapsen edun mukaisella tavalla. Kokonaisuudessa avataan yleissopimusta erityisesti lapsen kuulemisen ja lapsen edun osalta.¹⁴⁹

Lapsen oikeuksien viestintäverkosto järjestää vuosittain **lapsen oikeuksien viikon**¹⁵⁰. Kouluille suunnatun toiminnallisen teemaviikon tavoitteena on edistää lapsen oikeuksien tunnettuutta oppilaiden, opettajien ja kouluhenkilökunnan keskuudessa yhteisen tekemisen kautta.

Tampereella on järjestetty vuodesta 2010 alkaen **4.-luokkalaisten vaikuttamispäivät**. Päivien tavoitteena on opettaa 10-vuotiaille lapsille demokratiataitoja ja erilaisia vaikuttamisen keinoja sekä antaa tietoa omasta kotikaupungista ja sen palveluista toiminnallisin menetelmin. Messutyypiset vaikuttamispäivät järjestetään koulupäivän aikana ja oppilaat osallistuvat niihin opettajiensa ilmoittamana, luokittain. Tampereella on toiminut vuodesta 2001 lähtien myös **Tampereen Lasten Parlamentti**, joka on alakoululaisten lasten oma vaikuttamiskanava. Sen tavoitteena on saada alakouluikäisten lasten mielipiteet kuuluviin tamperelaisessa päätöksenteossa sekä opettaa lapsille demokratia- ja vaikuttamistaitoja lasten oman ikätason mukaisin menetelmin.¹⁵¹

Osallistuva budjetointi on toimintatapa, jossa asukkaat otetaan mukaan yhteisiä verovarvoja koskevaan keskusteluun, suunnitteluun ja päätöksentekoon.¹⁵² Helsingissä toimiva RuutiBudjetti on osallistuvan

¹⁴⁸ <https://unginfo.fi/> (luettu 10.5.2019)

¹⁴⁹ Ulkoministeriö (2019). Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissopimustilaukset 2.4.2019.

¹⁵⁰ <https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lapsenoikeusviikko/>

¹⁵¹ Tampereen kaupungin verkkosivut: <http://www.nuortentampere.fi/vaikuttaminen/> (luettu 10.5.2019).

¹⁵² Suomen Kuntaliitto (2019). Osallistuva budjetointi kunnissa ja maakunnissa. Helsinki 2017.

budjetoinnin malli, jossa kaupunki päättää nuorten vapaa-ajan toiminnasta ja palveluista yhdessä nuorten kanssa. RuutiBudjetti on osa Helsingin kaupungin budjettia.¹⁵³ Rikksentorjuntaneuvosto on myöntänyt valtionapua nuorille suunnattuihin osallistuvan budjetoinnin hankkeisiin, joissa nuoret ovat voineet päättää, miten käyttävät avustuksen oman lähiympäristönsä turvallisuuden parantamiseen (esim. Valo-Valmennus ry). Kansallisessa rikksentorjuntaohjelmassa (OM 2016) on muitakin toimenpiteitä, joilla kuntien turvallisuussuunnittelun työryhmiä on kannustettu kuulemaan ja ottamaan nuoret ja lapset mukaan turvallisen lähiympäristön luomiseen.

Rikksentorjuntaneuvoston kansallisen rikksentorjuntakilpailun voittanut hanke ”Forssan malli - Väestöryhmien välisten konfliktien purkaminen” voitti Euroopan rikksentorjuntakilpailun. Hankkeessa myös lapset ja nuoret olivat mukana turvallisen lähiympäristön luomisessa, kun väestöryhmien välisiä konflikteja purettiin vuoden 2015-2016 vaihteessa. Lapset ja nuoret tekivät mm. videoita.

Kevään 2019 europarlamenttivaalien yhteydessä lapset pääsevät äänestämään **lasten omissa vaaleissa** yli 30 kunnassa ympäri Suomen. Lasten vaaleissa oikean äänestyspaikan läheltä löytyy omatoiminen lasten vaalipiste, jossa lapsi voi äänestää vanhemman tai muun aikuisen opastuksella. Ehdokkaat ovat fiktiivisiä ja hyvämielisiä eläinhahmoja, jotka kilpailevat lasten äänistä päästääkseen matkalle Eurooppaan. Lasten vaalien avulla äänestämisestä halutaan tehdä kaikkien yhteinen tapahtuma, joka innostaa äänestämään toistekin. Idea lasten vaaleihin syntyi Porissa, jossa lapset ovat voineet äänestää kuntavaaleista 2017 alkaen.¹⁵⁴

Helsingin yliopisto on toteuttanut vuosina 2018-2019 hankkeen, jossa on tuotettu kaikkien Suomen opettajankoulutuslaitosten käyttöön tarkoitettu **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottikurssi**, koottu **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja** opettajille (OPH:n sivuille) sekä koordinoitu korkeakoulujen sekä ammattikorkeakoulujen **verkostotoimintaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tukemiseksi**. Hanketta ovat rahoittaneet Ihmisoikeuskeskus, oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Helsingin Yliopisto. Hanke kytkeytyy UNESCO-professuuriin Values, Dialogue and Human Rights in Education.¹⁵⁵

Opetushallituksen verkkosivuille¹⁵⁶ on kevään 2019 aikana kerätty kattavasti monipuolista **opetusaineistoa lasten ja nuorten osallisuutta edistävän demokraattisen toimintakulttuurin tukemiseen**. Sivustolla on tarjolla tietoa lapsen oikeuksista sekä tukea aiheen käsittelylle oppitunneilla tuntikokonaisuuksien, oppaiden ja pelien muodossa. Sivulle on koottu myös materiaalia lasten ja nuorten ihmisoikeuskasvatukseen ja osallisuuteen liittyen. Materiaalit on suunnattu niin opettajille kuin suoraan lapsille ja nuorille itselleen. Uudistettu sivusto on tarkoitus julkistaa kesällä 2019.

Eduskunnan oikeusasiamies ja Ihmisoikeuskeskus toteuttivat vuonna 2018 hankkeen, jonka tarkoituksena oli vahvistaa ja edistää **perusoikeuksiin ja ihmisoikeuksiin liittyvää kasvatusta ja koulutusta kouluissa**. Hankkeessa muun muassa vierailtiin kouluissa ja laadittiin opetusmateriaalia rehtoreille.¹⁵⁷

Jyväskylän yliopiston johtamassa OIVA-hankkeessa (2018-2021) pilotoidaan Jyväskylän kaupungin toimijoiden ja eri sidosryhmien kanssa **uusia toimintamalleja ja -tapoja lasten oikeuksien ja osallisuuden edistämiseksi**. Hankkeen tavoitteena on kehittää kasvatuksen ammattilaisten ja opiskelijoiden osaamista lasten ja vanhempien osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta sekä integroida nämä seikat osaksi varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen moniammatillisia toimintaympäristöjä. Tavoitteena on luoda

¹⁵³ Helsingin kaupungin verkkosivut: <http://ruutibudjetti.munstadi.fi/> (luettu 10.5.2019)

¹⁵⁴ <https://www.lastenvaalit.fi/> (luettu 10.5.2019)

¹⁵⁵ Helsingin yliopiston verkkosivut <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa>

¹⁵⁶ Verkkosivuston beta-versio: <https://beta.oph.fi/fi/demokratia-ihmisoikeudet-ja-osallisuus> (luettu 10.5.2019).

¹⁵⁷ Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomus 2018.

perusta demokraattiseksi kansalaiseksi kasvamiselle ja lasten oikeuksien toteutumiselle muun muassa täydennyskouluttamalla esi- ja alkuopetuksessa työskenteleviä ammattilaisia.¹⁵⁸

[Järjestöjen tuottamat koulutukset ja materiaalit?] Esimerkiksi Pesäpuu ry ja Lastensuojelun keskusliitto ry ovat tuottaneet oppaan syntymäkodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria kohtaaville¹⁵⁹. Järjestöillä on myös hyviä käytäntöjä vertaistiedottamiseen liittyen¹⁶⁰.

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Lapsen oikeuksien komitea on suositellut (2011) Suomelle, että sopimusvaltio tehostaa pyrkimyksiään vahvistaa yleistä tietoisuutta, myös lasten, vanhempien ja lasten parissa työskentelevien ammattihenkilöiden tietoisuutta, yleissopimuksesta sekä siihen ja muihin asiaa koskeviin kansainvälisiin asiakirjoihin perustuvasta kansallisesta lainsäädännöstä. Lisäksi komitea suosittelee, että sopimusvaltio tehostaa asianmukaista ja järjestelmällistä koulutusta, jota annetaan kaikille lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattiryhmille, erityisesti lainvalvontaviranomaisille, opettajille, terveydenhuoltoalan ammattilaisille, sosiaalityöntekijöille ja sijaishuollon eri muotojen henkilöstölle (ks. myös indikaattori 6).¹⁶¹

Ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen osalta, ks. indikaattori 6.

Kuntien peruspalveluiden arvioinnissa yhdeksi kehityskohteeksi on nostettu kunnan luottamushenkilöille ja työntekijöille tarjottavan koulutus ja tiedotus nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta.¹⁶²

Erään tutkimuksen yhteydessä koulujen kasvattajille suunnatun kyselyn mukaan oppilaat eivät saa paljoa tietoa koulun päätöksenteosta tai siihen osallistumisesta. Lisäksi oppilaat saivat vain vähän tietoja siitä, mistä ottaa selvää lapsen oikeuksista sekä myös (esim. kunnallisista) mahdollisuuksista vaikuttaa päätöksiin nuorten asioissa tai keinoja vaikuttaa lapsen oikeuksien toteutumiseen köyhissä maissa.¹⁶³

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

- Onko tiedot annettu lasten ikä ja kielitaito/äidinkieli sekä lasten eri vammat huomioiden?
- Ovatko tiedot lasten saatavilla esimerkiksi laitoksissa, vankiloissa, sairaaloissa ja turvapaikanhakijoiden säilöönottokeskuksissa? Ovatko ne syrjäisemmillä alueilla asuvien lasten saatavilla?
- Onko olemassa iän, sukupuolen, vammaisuuden, etnisyyden tms. mukaan eriteltyä tutkimustietoa?

Tietopuutteet

- Haastatteluja tulee toteuttaa niiden parissa, jotka tekevät lasten kannalta keskeisiä päätöksiä (esim. perhepalvelukeskusten kautta tavoitetut toimijat). Viranomaisilla ja eri toimijoilla on velvollisuus tiedottaa lapsen oikeudesta osallistua päätöksentekoon.

¹⁵⁸ Jyväskylän yliopiston verkkosivut: <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/tutkimus/lapsi-ja-perhetutkimus/tutkimus-ja-hankkeet/oiva> (luettu 22.5.2019).

¹⁵⁹ https://www.iskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Us_Us_aikuisten_opas_netti_U.pdf

¹⁶⁰ Ks. esim. Uskomme sinuun – Usko sinäkin. Eväitä elämään ja tahtoa selviytymiseen. Lastensuojelun käsikirja nuorilta nuorille..

¹⁶¹ CRC/C/FIN/CO/4 7.9.2011

¹⁶² Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-nuorten-osallistuminen> (luettu 15.5.2019)

¹⁶³ Hassi, Marja-Liisa (2016). Kohti osallistavaa ja lapsilähtöistä koulua. Toimintatutkimus lasten ihmisoikeuskasvatuksen pedagogiikasta.

INDIKAATTORI 8: Lapset ovat edustettuina eri foorumeilla, mukaan lukien omien organisaatioidensa kautta, oppilaitoksissa sekä paikallisilla, alueellisilla ja kansallisilla hallintotasoilla

Määritelmä

Lapsilla on mahdollisuus osallistua foorumeihin, joissa he voivat puhua asiaankuuluvien viranomaisten, kuten hallintoviranomaisten kanssa koulutasolla ja paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla (erityisesti kouluneuvostojen, lasten/nuorten neuvostojen, lasten/nuorten parlamenttien tai lasten/nuorten foorumien kautta). Näissä foorumeissa lapset voivat tunnistaa heitä koskevia ongelmia ja tuoda ne koulun, paikallisen, alueellisen ja kansallisen tason päättäjien tietoon. Erityisesti olisi pyrittävä selittämään prosessi, jolla lapset valitaan kyseisiin palveluihin, ketkä lapset siihen osallistuvat, miten lapset osallistuvat päätöksentekoprosessiin (soveltuvien osin), alueet, joissa ne ovat olemassa ja tällaisille elimille annetut päätöksentekovaltuudet.

Numeerinen arviointi¹⁶⁴

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

¹⁶⁴ Arviointiperusteet:

0 = Ei foorumeita, joiden kautta lapset voivat olla yhteydessä koulun johtoon ja paikalliseen, alueelliseen ja kansalliseen hallitukseen

1 = On olemassa lasten/nuorten neuvosto tai parlamentti, jonka kautta lapset voivat olla yhteydessä hallitukseen valtakunnan tasolla

2 = On olemassa lasten/nuorten neuvostoja, joiden kautta lapset voivat olla yhteydessä aluehallintoon

3 = On olemassa lakisääteisiä lasten/nuorten neuvostoja tai parlamentteja, joiden kautta lapset voivat olla yhteydessä koulun johtoon ja paikalliseen, alueelliseen ja kansalliseen hallitukseen

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Valtakunnalliset foorumit

Eduskunnassa on kokoontunut **Nuorten parlamentti** vuodesta 1998 lähtien. Valtaosa Nuorten parlamentin toiminnasta tapahtuu yläkoulujen parlamenttikerhoissa, joissa tutustutaan demokratian avainkysymyksiin ja ajankohtaisiin teemoihin sekä osallistutaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Nuorten parlamentti huipentuu joka toinen vuosi eduskunnassa järjestettävään täysistuntoon (seuraavan kerran keväällä 2020). Lainsäätäjille Nuorten parlamentti tarjoaa mahdollisuuden kuulla nuoria. Täysistunnossa valtioneuvoston jäsenet vastaavat kerholaisten heille esittämiin kysymyksiin. Istunto toteutetaan eduskunnan suullisen kyselytunnin tapaan ja siihen osallistuu 199 oppilasedustajaa parlamenttikerhoista eri puolelta Suomea. Istuntopäivänä eduskunnassa on varsinaisen täysistunnon lisäksi myös muuta teemaan liittyvää ohjelmaa.¹⁶⁵

Opetushallitus on järjestänyt vuosittain valtakunnallisen **Lasten ja nuorten foorumin**, jonka tavoitteena on luoda vaikuttamisen kanava lapsille ja nuorille sekä saada heidän näkemyksiään paikalliseen ja kansalliseen päätöksentekoon. **[Huom. OPH:n verkkosivuilta ei käy ilmi järjestetäänkö tätä edelleen vai onko toiminta päättynyt]** Tavoitteena on myös vahvistaa paikallisia ja seudullisia lasten ja nuorten osallisuuden rakenteita. Lukuvuosittain valitaan vuositeema (esim. YK:n lapsen oikeuksien sopimus). Foorumi on suunnattu sekä perusasteen oppilaille että toisen asteen opiskelijoille. Opetushallitus valitsee mukana olevat kunnat vuosittain yhteistyössä läänien kanssa. Foorumitapaamisiin kunta lähettää edustajakseen kaksi oppilasta sekä ohjaavan opettajan.¹⁶⁶

Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto Nuva ry. on vuonna 1998 perustettu valtakunnallinen järjestö, joka toimii paikallisten nuorisovaltuustojen ja muiden vastaavien nuorten vaikuttajaryhmien edunvalvonta-, palvelu- ja yhteistyöjärjestönä. Nuva ry. edistää nuorisovaltuustojen asemaa ja parantaa nuorten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Yksi liiton tärkeimmistä toimielimistä on piirineuvosto, jossa piirien puheenjohtajat tuovat esiin piirinsä näkemyksiä valmistelussa oleviin liiton päätöksiin. Piirineuvoston tehtävä on tuoda piirien tahto esiin liitolle ja kehittää piirien ja liiton välistä yhteistyötä.¹⁶⁷

Alueellisen tason foorumit

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen esityksen mukaan maakuntiin tuli perustaa nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien takaamiseksi maakunnalliset nuorisovaltuustot, joiden jäsenet valittaisiin kuntien nuorisovaltuustoista. Esityksen mukaan maakunnallisille nuorisovaltuustoille tuli antaa mahdollisuus vaikuttaa maakunnan toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan. Suomessa oli jo aiemmin yli kantarajojen työskenteleviä nuorten vaikuttajaryhmiä, jotka pyrkivät vaikuttamaan alueeseensa ja kehittämään paikallisten nuorten vaikuttamismahdollisuuksia. Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry. selvitti keväällä 2016 ylikunnallisten vaikuttajaryhmien toimintaa ja toteutti vuosina 2017-2018 Maakunnallisten nuorisovaltuustojen perustamis- ja kehittämishankkeen yhdessä kolmen pilottimaakunnan ja maakuntaliiton kanssa: Kanta-Hämeen, Pohjois-Karjalan ja Uudenmaan. Näiden kolmen alueen maakunnalliset nuorisovaltuustot aloittivat ensimmäisen toimikautensa vuonna 2018.¹⁶⁸ Pääministeri Antti

¹⁶⁵ Eduskunnan verkkosivut: <https://www.eduskunta.fi/FI/NuortenEduskunta/NuortenParlamentti/Sivut/default.aspx> (luettu 15.5.2019)

¹⁶⁶ Opetushallituksen verkkosivut: https://www.oph.fi/kehittamishankkeet/lasten_ja_nuorten_foorumi (luettu 15.5.2019)

¹⁶⁷ NuVa ry:n verkkosivut: <http://www.nuva.fi/> (luettu 15.5.2019)

¹⁶⁸ NuVa ry:n verkkosivut: <http://www.nuva.fi/maakuntanuvat> (luettu 15.5.2019)

Rinteen hallitusohjelmassa¹⁶⁹ linjataan, että nuorisovaltuutettujen roolia kunnallisessa ja maakunnallisessa päätöksenteossa painotetaan.

Paikalliset foorumit

Kuntien peruspalveluiden arvioinnin¹⁷⁰ mukaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä tapoja kuulla nuoria oli vuonna 2017 käytössä vaihtelevasti eri kunnissa. Monipuolisimmin mahdollisuuksia oli käytössä suuremmissa kunnissa, mutta tarjontaa löytyy hyvin myös pienemmistä kunnista.

Monissa kaupungeissa toimii **Lasten Parlamentti** tai on käytössä vastaavia **lasten osallisuuden foorumeja**. Lasten Parlamentti toimii esimerkiksi Tampereella, Turussa, Jyväskylässä, Porissa, Mikkeliissä, Lappeenrannassa, Kotkassa ja Imatralla. Eri kaupunkien Lasten Parlamenttien kokoonpanossa, toimintatavoissa, organisoitumisessa ja hallinnoinnissa on eroavaisuuksia. Monet parlamentit organisoituvat yhteistyössä koulujen kanssa ja niiden jäsenet valitaan 1.-6.-luokkalaisten joukosta. Joissain parlamenteissa voi olla jäsenenä myös 7.-9.-luokkalaista tai jopa 2. asteen opiskelijoita. Vantaalla toimii Lasten asiantuntijaryhmä (7-12-vuotiaille) sekä järjestetään Vaikuttaja-päiviä (7-18-vuotiaille) ja Mini-Vaikuttaja-tapahtumia (5-6-vuotiaille). Oulussa toimii alueellisia lasten ja nuorten osallisuusryhmiä, joissa on edustus alueen ala- ja yläkouluista, toisen asteen oppilaitoksista sekä nuorisotiloilta. Lisäksi on koko kaupungin laajuinen Oulun Nuorten Edustajisto ONE (15-19-vuotiaille), joka toimii alueellisten osallisuusryhmien rinnalla. Lasten Parlamenttien ja vastaavien foorumien toimintaa koordinoi ja hallinnoi usein kaupungin nuorisotoimi, opettajat tai edellä mainitut yhdessä. Jyväskylässä toiminnan hallinnoinnista vastaa yhdistys. Vantaan Vaikuttaja-päiviä koordinoivat nuorisopalvelut ja Vantaan nuorisovaltuusto yhdessä.¹⁷¹

Suomen ensimmäinen Lasten Parlamentti perustettiin vuonna 2001 Tampereella. **Tampereen Lasten Parlamentti** on alakoululaisten lasten oma vaikuttamiskanava.

Tampereen Lasten Parlamentissa ”ylintä päätösvaltaa” käyttää suurykokous, joka kokoaa kaksi edustajaa kustakin alakoulusta kahdesti vuodessa (joului- ja tammikuu) kaupunginvaltuuston istuntosaliin. Suurykokouksessa käsitellään edustajien tuomia asioita ja aiheita, asiantuntijoiden tuomia lasten elämään liittyviä aiheita sekä Tampereen Lasten Parlamentin omaan toimintaan liittyviä asioita. Näitä ovat tulevan vuoden toimintasuunnitelma, kuluneen vuoden toimintakertomus sekä 10 00 euron toimintarahasta päättäminen.

Suurykokouksen valmistelee ja järjestää 20-jäseninen hallitus, jonka suurykokous valitsee kaksivuotiskaudeksi kerrallaan. Hallitus kokoontuu kahdesti kuukaudessa ja käsittelee Lasten Parlamentin oman toiminnan lisäksi kaupungin eri yksiköissä valmisteilla olevia asioita, kertoen niihin tamperelaisten lasten mielipiteen. Osa aiheista viedään suurykokoukseen, jossa on mahdollisuus lasten laajempaan kuulemiseen. Hallitus vie eteenpäin myös lapsilta itseltään tulleita aloitteita.

Vuonna 2012 Tampereen Lasten Parlamentille perustettiin kahdeksan alueellista parlamenttia, jotka kokoontuvat neljästi vuodessa koulupäivän ajaksi käsittelemään oman alueensa asioita. Aiheet tulevat lapsilta itseltään sekä kaupungin eri yksiköiltä. Alueellisten parlamenttien toiminta on vapaamuotoisempaa ja toiminnallisempaa kuin esimerkiksi suurykokouksissa ja hallituksen toiminnassa. Alueellisten parlamenttien edustajat tulevat koulujen oppilaskunnista.

¹⁶⁹ Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 3.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta.

¹⁷⁰ Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-nuorten-osallistuminen> (luettu 15.5.2019)

¹⁷¹ <http://ep.kouvola.fi/kokous/20184414-7-1.PDF> (luettu 15.5.2019)

Lasten Parlamentti -toiminnan lisäksi Tampereella järjestetään 4.-luokkalaisille suunnattuja **vaikuttamispäiviä**, joiden aikana kaikilla Tampereen alueen 4.-luokkalaisilla on mahdollisuus päästä vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä liittyviin asioihin toiminnallisilla ja leikkimielisillä keinoin.

Kaupunkikohtaisia Lasten Paramenteja kokoavana valtakunnallisena yhdistyksenä toimi aikaisemmin Suomen Lasten Parlamentti yhdistys ry, jonka toiminta kuitenkin lakkasi vuonna 2013 rahoituksessa ilmenneiden epäselvyyksien takia.¹⁷²

Kuntalain mukaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kuntien on asetettava **nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä** ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Nuorisovaltuustojen tehtävänä on tuoda nuorten ääntä kunnalliseen päätöksentekoon. Nuorisovaltuusto voi olla myös useamman kunnan yhteinen. Vuonna 2017 nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä oli perustettu 97 %:ssa Suomen kunnista, kun vuonna 2012 osuus oli vain 73 %.¹⁷³

Kunnallisia nuorten vaikuttajaryhmiä voidaan kutsua myös esimerkiksi nimillä nuorisoparlamentti, nuorisoeuvaltuusto, nuorisoneuvosto tai nuorisofoorumi. Vanhimmat nuorisovaltuustot ovat toimineet yhtäjaksoisesti 90-luvun loppupuolelta alkaen. Nuorisovaltuuston sijoittuminen kunnan organisaatorakenteeseen vaihtelee kuntakohtaisesti (esim. hallinto tai nuorisotoimi). Nuorisovaltuutetut vaikuttavat kunnanvaltuuston kokouksissa, lautakunnissa ja muissa toimielimissä, joissa heillä voi olla puhe- ja länäolo-oikeus tai pelkkä länäolo-oikeus. Nuorisovaltuutetut ovat usein iältään 13–18-vuotiaita, mutta ikäraja vaihtelee paikkakunnittain. Nuorisovaltuutetut valitaan joko vaaleilla tai oppilas- ja opiskelijakuntien edustajista. Nuorisovaltuustojen toimikausi on yleensä 1-2 vuotta ja niissä on vaihteleva määrä jäseniä kunnasta ja kunnan koosta riippuen.

Kuntalailla (Kuntalaki 5 luku 26 §, 27 § ja 28 §) on haluttu vahvistaa nuorten väestöryhmien mahdollisuudet vaikuttaa sellaisten kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä kunnan asukkaiden hyvinvointiin, terveyteen, opiskeluun, elinympäristöön, asumiseen tai liikkumiseen sekä muihinkin päivittäisiin asioihin. Tällaisia asioita nuorten osalta voivat olla elinympäristön turvallisuuteen vaikuttaminen lakisääteisen kuulemisen ja erilaisten osallistavan suunnittelun prosessien kautta. Maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) sekä maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (895/1999) säädetään vuorovaikutuksesta maankäytön suunnittelussa. Osallisilla pitää olla mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun, arvioida kaavoituksen vaikutuksia ja lausua kirjallisesti tai suullisesti mielipiteensä asiasta. Osalliseksi laissa määritellään (62 §) alueen maanomistajat, kansalaiset, joiden asumiseen, työnteeseen tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa sekä viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään. Laki velvoittaa laatimaan suunnitelman osallistumis- ja vuorovaikutusmenettelyistä sekä kaavan vaikutusten arvioinnista (63 §, osallistumis- ja arviointisuunnitelma, OAS). Tästä suunnitelmasta käy ilmi muun muassa alue, jota kaava koskee, aikataulu ja osallistumismahdollisuudet.

Kuntaliitto on koonnut tietoa siitä, millaisia kuntalaisten osallistumis-, vaikuttamis- ja palautemahdollisuuksia kunnilla oli käytössä valtuustokauden 2017-2021 alussa. Selvityksen mukaan kuntalaisten osallistumis- ja

¹⁷² Uuden Suomen verkkosivut: <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/74200-valtion-550-000-eu-hukkui-epaselvaan-it-hankkeeseen-meni-monkaan> (luettu 15.5.2019)

¹⁷³ Valtion nuorisoneuvoston verkkosivut: <https://indikaattorit.tietoanuorista.fi/vaikuttaminen-ja-osallisuus/nuorisovaltuustot> (luettu 15.5.2019)

vaikuttamistavat ovat kehittyneet ja monimuotoistuneet, ja käyttöön on otettu uusia osallistumisen tapoja.¹⁷⁴

Koulujen ja oppilaitosten foorumit

Perusopetuslaissa on jo vuodesta 2007 lähtien säädetty koulujen oppilaskuntatoiminnasta. Toimintaa on asteittain laajennettu koskemaan peruskoulujen lisäksi myös lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia.¹⁷⁵ Perusopetuslain mukainen oppilaskunta voi olla useamman koulun yhteinen. Oppilaskunnan tehtävänä on edistää oppilaiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista sekä kehittää oppilaiden ja opetuksen järjestäjän välistä yhteistyötä. Opetuksen järjestäjän tulee kuulla koulun oppilaskuntaa ennen suunnitelmien ja määräysten vahvistamista sekä ennen muita oppilaiden asemaan olennaisesti vaikuttavia päätöksiä. Vastaavalla tavalla lukio- tai ammatillisen koulutuksen järjestäjän eri oppilaitoksilla voi olla yhteinen opiskelijakunta.

Lain mukaan oppilaskuntatoiminta tulee järjestää oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti paikalliset olosuhteet huomioon ottaen. Tarkemmin toiminnan järjestämisestä päättää opetuksen järjestäjä. Toiminta tulee suunnitella opetussuunnitelman ja muiden koulun toimintaa ohjaavien suunnitelmien osana tai yhteydessä. Opetuksen järjestäjän tulee määräjain selvittää oppilaiden ja heidän huoltajiensa näkemyksiä koulun ja opetuksen järjestäjän toiminnasta.

Peruskoulun oppilaskunta sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijakunta ovat yhtä kuin kaikki oppilaitoksen oppilaat. Oppilas- tai opiskelijakunnan hallitus valitaan demokraattisesti kaikkien oppilaiden tai opiskelijoiden keskuudesta. Hallitus johtaa oppilas- tai opiskelijakunnan toimintaa. Oppilas- tai opiskelijakunnan tukena toimii ohjaava opettaja.¹⁷⁶

Oppilas- ja opiskelijakunnan hallitus voidaan valita eri tavoilla, kuten vaalein kaikkien oppilaiden tai opiskelijoiden joukosta, valitsemalla jokaisesta opetusryhmästä edustaja, tai kutsumalla mukaan kaikki hallitustoiminnasta kiinnostuneet. Oppilas- tai opiskelijakunta voi toimia yhteistyössä alueen muiden koulujen oppilas- tai opiskelijakuntien kanssa tai se voi olla usean oppilaitoksen yhteinen. Oppilas- tai opiskelijakunta voi tehdä yhteistyötä myös esimerkiksi vanhempainyhdistysten, kunnan nuorisotoimen, nuorisovaltuuston, kerhojen ja erilaisten järjestöjen kanssa.¹⁷⁷

Kuntien peruspalveluiden arvioinnin mukaan yläkoulujen oppilaskuntatoimintaa oli vuonna 2017 lähes kaikissa kunnissa, alakoulujen oppilaskuntatoimintaa yli 80 prosentissa kunnista ja toisen asteen opiskelijakuntatoimintaa 70 prosentissa kunnista. Noin joka toisessa kunnassa oli oppilas- tai opiskelijakuntatoimintaa kaikilla edellä mainituilla kouluasteilla. Koko maassa oli ainoastaan kolme kuntaa, joissa ei ollut minkäänlaista oppilaskuntatoimintaa.¹⁷⁸

Oppilaskuntatoiminnan lisäksi koulussa voi olla myös muita **oppilaiden osallisuutta lisääviä toimintaryhmiä**¹⁷⁹, joiden toiminnasta koulut päättävät vapaasti ja omien tarpeidensa mukaisesti. Tällaisia

¹⁷⁴ Piipponen, S-L. & Pekola-Sjöblom, M. (2019). Osallistaako kunta, osallistuuko Kuntalainen? Suomen Kuntaliitto. Kuntaliiton julkaisusarja. Uutta kunnista 3/2019.

¹⁷⁵ Tujula, M. (2012). Osallisuutta vai näennäisdemokratiaa? Ohjaavien opettajien käsityksiä alakoulujen oppilaskuntatoiminnasta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos.

¹⁷⁶ <http://omaoppilaskunta.fi/oppilaskunta/> (luettu 15.5.2019);

<http://lukio.fi/opiskelijakuntatoimijoille/opiskelijakuntatoiminnan-opas/> (luettu 15.5.2019)

¹⁷⁷ Ks. esim. <http://omaoppilaskunta.fi/>; <http://lukio.fi/opiskelijakuntatoimijoille/opiskelijakuntatoiminnan-opas/>

¹⁷⁸ Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/osallistumis-ja-kuulemisjarjestelma> (luettu 16.5.2019)

¹⁷⁹ MLLn hyvinvointikyselystä (n=9000, 40 koulua) saa luvun kuinka moni kuuluu tällaiseen ryhmään.

toimintaryhmiä voivat olla esimerkiksi alakoulujen kummioppilaat ja yläkoulujen tukioppilaat, tutorit, Verso-toimijat, välituntikerhot/-toiminta sekä ruokatoimikunnat ja ravintolaryhmät.¹⁸⁰

Yhteenveto

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin hallintotason osalta: *[taulukon tiedot täytetään myöhemmin]*

Hallintotaso	Lapset ovat edustettuina foorumeilla (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	KYLLÄ	EI	EN OSAA SANOA
Kansallinen			
Alueellinen			
Paikallinen			
Koulu			

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Oma Oppilaskunta on oppilaskuntia ohjaaville opettajille suunnattu tukipalvelu, josta löytyy koottuna materiaalia ja menetelmiä oppilaskuntatoiminnan tueksi ja inspiraatioksi.¹⁸¹

Verso-sovittelu kouluissa ja mini-Verso päiväkodeissa voidaan nähdä paikallisfoorumeina oppilaiden vertaissovittelulle. (Verso-sovittelun osalta, ks. myös indikaattori 4).

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Euroopan neuvoston raportissa vuodelta 2011 todetaan, että lasten ja nuorten osallisuus toteutuu Suomessa lähinnä muodollisten ja aikuisten antamien rakenteiden puitteissa **eikä etenکään erityisryhmillä ole tarjolla keinoja tai paikkoja vaikuttamiseen**.¹⁸²

Esimerkiksi Johanna Kiili ja Cath Larkins ovat tutkineet lasten **edustuksellisen osallistumisen** haasteita. Kiilin ja Larkinsin mukaan osalla lapsista on poliittista pääomaa, mikä mahdollistaa heille paremman aseman muihin lapsiin nähden.¹⁸³ Elina Stenvall puolestaan on väitöskirjatutkimuksessaan¹⁸⁴ tarkastellut lasten osallistumista, kansalaisuutta ja poliittisuutta arjen käytäntöinä. Stenvall nostaa tutkimuksessaan esiin näkemyksen, jonka mukaan ”lasten **osallistumisen mahdollisuudet ovat usein lähtökohtaisesti eriarvoisia**, jolloin vain tietynlaisilla lapsilla nähdään olevan mahdollisuus olla mukana”¹⁸⁵. Johanna Kiilin¹⁸⁶ mukaan

¹⁸⁰ <http://omaoppilaskunta.fi/toimintaryhmat/>

¹⁸¹ <http://omaoppilaskunta.fi/>

¹⁸² Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011). Lasten ja nuorten osallistuminen päätöksentekoon Suomessa. Euroopan neuvoston politiikkatutkinta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:27

¹⁸³ Kiili, J. & Larkins, C. (2016). Invited to labour or participate: intra- and inter-generational distinctions and the role of capital in children’s invited participation. *Discourse*, 39 (3). pp. 408-421.

¹⁸⁴ Stenvall, E. (2018). Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu. Tampere 2018.

¹⁸⁵ Thomas, N. (2007). Towards a theory of children’s participation. *International journal of children’s rights* 15:2. 199–218. Teoksessa: Stenvall, E. (2018). Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu. Tampere 2018.

¹⁸⁶ Kiili, J. (2015). Lasten osallistuminen – muutamia huomioita. Lapsudentutkimuksen tutkijaseminaari 9.2.2015 (Powerpoint-esitys).

lasten (myös aikuisten) **edustuksellisen osallistumisen rakenteisiin liittyä muun muassa seuraavia haasteita:**

- Osallistuminen on näennäistä ja dekoratiivista.
- Kansalaiskasvatus korostunut, tulevaisuuden aktiiviset kansalaiset –näkökulma.
- Edustavat yleensä vain pienen ryhmän kokemuksia.
- Pysyvien muutosten aikaansaaminen harvinaista.
- Kollektiiviset ja pysyvät vaikutusmahdollisuudet esimerkiksi instituutioiden toimintatapoihin, sääntöihin tai voimavarojen jakamiseen harvinaisempaa.

Lasten osallistumista rajoittavat myös **osallistujilta vaadittavat voimavarat** (esim. ikä, kypsyy, suosio, hyvä itsetunto ja kansalaistaidot), ja vain harvat lapset voivat Kiilin mukaan käytännössä käyttää valtaa edustuksellisissa rakenteissa, kuten Lasten Parlamentissa. Paradoksaalisesti alhainen ikä ei olekaan esimerkiksi Lasten Parlamentti -toiminnassa voimavara, vaikka kyseisen rakenteen tavoitteena on nimenomaan edustaa lasten näkemyksiä. Viranhaltijoiden näkökulmasta Lasten Parlamentti on selkeä lasten kuulemisen työkalu, eivätkä he ole kovin kiinnostuneita siihen liittyvistä **edustuksellisuuden legitimizeettikysymyksistä** (voiko lasten edellyttää edustavan muita lapsia), vaan mieltävät edustuksellisuuden toimivana ja tehokkaana tapana osallistaa lapsia kunnan toimintaan. Lasten Parlamentin haasteina on nähty myös se, että esimerkiksi hallitustoiminta jää sen ulkopuolella oleville lapsille hyvin etäiseksi. Lisäksi lapset tuovat esiin lähinnä omia näkemyksiään, jolloin edustuksellisuuden periaate ei toteudu.¹⁸⁷ Edustuksellisten rakenteiden toimintaa on kritisoitu myös siitä, että se on lapsille kuormittavaa ja haastavaa, ja sisältää ulossulkevia elementtejä (suljetut kokoukset jne.).¹⁸⁸

Paikalliset foorumit

Kuntien peruspalveluiden valtakunnallisen arvioinnin¹⁸⁹ mukaan **nuorten vaikuttajaryhmien ja nuorisovaltuustojen tilanne** oli vuonna 2017 koko maassa hyvällä tasolla. Kaikissa kunnissa kuntalaki ei kuitenkaan toteudu, koska nuorisovaltuustoa ei ole asetettu lainkaan tai se ei ole kunnanhallituksen asettama. Myönteistä arviointiraportin mukaan on kuitenkin se, että tilanne on parantunut olennaisesti vuosien 2007 ja 2010 tilanteesta. Kaikissa kunnissa nuorilla ei kuitenkaan ole puheoikeutta niissä työryhmissä tai kokouksissa, joissa kuntien asioiden suunnittelua ja valmistelua tehdään. Nuoria ei ole myöskään otettu mukaan nuorten osallisuus- ja kuulemisjärjestelmän kehittämiseen läheskään kaikissa kunnissa. Myös osallistuminen ja vaikuttamisen mahdollisuus alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskeviin asioihin ja niiden käsittelyyn on jäänyt vähemmälle tai kokonaan sivuun.¹⁹⁰ Lastensuojelun Keskusliiton toteuttaman, 13-17-vuotiaille suunnatun kyselyn perusteella nuorisovaltuustojen toiminta vaikuttaisi olevan osalle vastaajista melko tuntematonta.¹⁹¹

Kuntien peruspalveluiden arviointiraportissa¹⁹² esitetään muun muassa seuraavia **toimenpiteitä nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseksi:**

¹⁸⁷ Kiili, J. (2015). Lasten osallistuminen – muutamia huomioita. Lapsuudentutkimuksen tutkijaseminaari 9.2.2015 (Powerpoint-esitys).

¹⁸⁸ Kiili, J. (2015). Lasten osallistuminen – muutamia huomioita. Lapsuudentutkimuksen tutkijaseminaari 9.2.2015 (Powerpoint-esitys).

¹⁸⁹ Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-nuorten-osallistuminen> (luettu 15.5.2019)

¹⁹⁰ Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-nuorten-osallistuminen> (luettu 15.5.2019)

¹⁹¹ Lastensuojelun keskusliitto (2017). Kyselyraportti lapsen oikeuksista, toimintaympäristöstä ja osallisuudesta 2017.

¹⁹² Aluehallintoviraston verkkosivut: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-nuorten-osallistuminen> (luettu 15.5.2019)

- Kuntien tulee ottaa käyttöön sellaisia kuulemisen menetelmiä, jotka vastaavat nuorten omia tarpeita ja toiveita.
- Kunnissa tulee miettiä kokonaisvaltaisesti niitä keinoja, joiden avulla kuntalain edellyttämä nuorten kuuleminen toteutetaan eri toimijoiden yhteistyönä.
- Jokaiseen kuntaan on perustettava nuorisovaltuusto tai nuorten vaikuttajaryhmä kunnanhallituksen asettamana.
- Kuitenkin myös ne nuoret, jotka eivät kuulu mihinkään edustukselliseen ryhmään, tulee huomioida nuoria koskevia päätöksiä tehtäessä. Tässä kunnat voisivat hyödyntää esimerkiksi digitaalisia mahdollisuuksia, mikä on yksi keino saada osallistumiskynnystä matalammalle tasapuolisesti.
- Nuorille on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnassa kaikkiin niihin asioihin, joiden voidaan arvioida olevan merkittäviä lasten ja nuorten kannalta.
- Nuorten monipuolisen osallistumisen ja kuulemisen varmistaminen vaatii riittäviä resursseja (aika, budjetti, henkilötyö) ja usein myös totuttujen toimintatapojen muutosta.

Koulut

Sotkanet-tilaston mukaan 39 % 8. ja 9. luokan oppilaista ja yli 37 % ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista ei vuonna 2015 tiennyt, miten voi vaikuttaa koulun asioihin. Hieman yli 37 % 8. ja 9. luokan oppilaista ja noin neljännes lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista ajatteli, että oppilaiden tai opiskelijoiden mielipiteitä ei huomioida koulutyön kehittämisessä.¹⁹³ Vain vajaa 10 % 8. ja 9. luokan oppilaista ja hieman yli 10 % ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista koki vuonna 2017, että heillä oli hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa. Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista vajaat 23 % koki vaikutusmahdollisuutensa hyviksi. Osattomuuden kokemuksia oli vuoden 2017 tilastojen mukaan eniten lukion 1. ja 2. luokan opiskelijoilla (lähes 10 % ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä) ja 8. ja 9 luokan oppilailla (9,3 %). 4. ja 5. luokan oppilailla osattomaksi itsensä koki 4 % ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista osattomuuden kokemuksia oli hieman yli 6 prosentilla.

Oppilaiden osallisuutta tarkastelleessa tutkimuksessa nostettiin esiin, että (7. luokan) oppilaiden mukaan heitä yleisesti kuultiin melko hyvin ja mielipiteet otettiin myös huomioon, mutta koulua koskevista tärkeistä asioista päättivät lähinnä opettajat. Haastatellut oppilaat kokivat vaikutusmahdollisuutensa vähäisiksi erityisesti opetusta, oppimistapoja ja oppimisen arviointia sekä esimerkiksi koulun järjestyssääntöjen tai ruokalistan laadintaa koskevissa asioissa. Oppilaat kokivat vaikuttamisen tavat epäselviksi, eikä kaikkien koulun oppilaiden koettu välttämättä olevan kovin kiinnostuneita koulun yhteisistä asioista.¹⁹⁴

Alakoulujen oppilaskuntatoimintaa tarkastelleessa tutkimuksessa¹⁹⁵ oppilaskunnan ohjaajat olivat pääosin tyytyväisiä oppilaskuntatoimintaan, jonka nähtiin opettavan erilaisia hyödyllisiä tietoja ja taitoja, parantavan yhteisöllisyyttä ja lisäävän lasten osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa esimerkiksi koulujen välineistöön ja käytänteisiin kuten välituntivälineisiin ja kouluruokailuihin. Ohjaajat näkivät kehitettävää muun muassa seuraavissa asioissa:

- Oppilaiden ja työyhteisön muiden opettajien aktiivisuudessa nähtiin paljon parantamisen varaa.
- Oppilaiden vaikutusmahdollisuudet nähtiin vähäisinä.
- Oppilaskuntatoiminta nähtiin usein opettajajohtoisena ja ylhäältä päin koordinoituna toimintana.

¹⁹³ <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/index>

¹⁹⁴ Hassi, M-L. (2016). Kohti osallistavaa ja lapsilähtöistä koulua. Toimintatutkimus lasten ihmisoikeuskasvatuksen pedagogiikasta.

¹⁹⁵ Tujula, M. (2012). Osallisuutta vai näennäisdemokratiaa? Ohjaavien opettajien käsityksiä alakoulujen oppilaskuntatoiminnasta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos.

- Oppilaskuntatoimintaa voitaisiin kehittää siirtämällä kouludemokratian fokus oppilaskunnan hallituksesta yksittäiseen luokkaan, jolloin jokaisella oppilaalla olisi mahdollisuus oppia yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja ja saada kokemuksia omaan kouluyhteisöönsä vaikuttamisesta.

Opetushallituksen selvityksen mukaan **oppilaskunnan roolia ja aktiivisuutta tulisi vahvistaa** kaikin tavoin koulun arkityössä, kuten johtoryhmässä, opettajankokouksissa ja vanhempaintoimikunnassa. Oppilaat tulisi ottaa mukaan päättämään koulun ympäristöstä sekä ideoimaan ja järjestämään liikuntapäivien ja muiden teemapäivien ohjelmaa, sovitteluun riitoja ja luomaan yhteistä tekemistä välitunneille. Nuoria tulisi myös kannustaa osallistumaan koulun ulkopuoliseen yhteiskunnalliseen toimintaan, kuten nuorisovaltuustoihin sekä lasten ja nuorten parlamentteihin. Koulun ja oppilaskunnan yhteistyötä kunnan, nuorisovaltuuston ja muun lähiyhteisön, kuten järjestöjen kanssa nuorten vaikuttamisen edistämiseksi olisi monipuolistettava ja syvennettävä.¹⁹⁶

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

► Onko osallistuvien lasten lukumäärästä saatavilla tietoa iän, etnisyyden, kansallisuuden, sukupuolen, vammaisuuden ja alueen mukaan eriteltynä?

Tietopuutteet

- Haavoittuvassa asemassa olevista vähän tietoa, alueelliset ja sosioekonomiset erot.
- Laadullinen tieto puuttuu

¹⁹⁶ Opetushallitus (2011). Demokratiakasvatusselvitys. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2011:27.

INDIKAATTORI 9: Käytössä on lapsille suunnattuja palautemekanismeja koskien paikallisia palveluita

Määritelmä

Kaikilla paikallisista palveluista vastuussa olevilla viranomaisilla on käytössä mekanismeja, joiden avulla he voivat kuulla lapsia ja saada heiltä palautetta seuraavat palvelut mukaan lukien:

- Koulutus ja koulut
- Sijaishuolto (esimerkiksi sijaisperheet, lastenkodit)
- Vapaa-aika ja urheilu
- Kulttuuripalvelut (esimerkiksi museot, taiteet)
- Lastensuojelupalvelut
- Tuki maahanmuuttajille ja turvapaikanhakijoille
- Perhetuki- ja varhaiskasvatuspalvelut

Tällaisiin mekanismeihin voi sisältyä arviointilomakkeita tai kyselyitä, jotka ovat helposti saatavilla ja mukautettavissa eri-ikäisille ja -taustaisille lapsille.

Erityisesti tulee arvioida, missä määrin tällaiset palvelut vastaavat lapsilta saatuihin palautteisiin. Onko esimerkiksi olemassa mekanisme, jolla lapsille tiedotetaan saadun palautteen johdosta tehdyistä muutoksista?

Ohjannetapauksissa lapset on pyrittävä ottamaan mukaan palautemekanismissien suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Numeerinen arviointi¹⁹⁷

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

¹⁹⁷ Arviointiperusteet:

0 = Lapsilla ei ole mahdollisuutta antaa palautetta paikallisista julkisista palveluista, eikä tällaisten palveluiden edellytetä tarjoavan tällaisia mahdollisuuksia

1 = Vähintään kahdessa edellä määritetyssä julkisessa palvelussa on käytössä järjestelmiä, joiden kautta lapset voivat antaa palautetta tarjotuista palveluista

2 = Vähintään neljässä edellä määritetyssä julkisessa palvelussa on käytössä järjestelmiä, joiden kautta lapset voivat antaa palautetta tarjotuista palveluista

3 = Kaikilta edellä luetelluilta paikallisilta julkisilta palveluilta edellytetään palautejärjestelmiä, ja niillä on tehokkaita järjestelmiä lapsilta saadun palautteen vastaanottamiseen ja niihin vastaamiseen

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Yleisiä huomioita

Tämän hankkeen puitteissa on nostettu esiin, että Suomessa ei tehdä systemaattista tiedonkeruuta (etenkään pienten) lasten kokemuksista koskien paikallisia palveluita. Mikäli suullista palautetta kerätään, sitä ei yleensä dokumentoida, jolloin sen hyödyntäminen on haastavaa. Tässä työkalussa listattujen palveluiden lisäksi lasten mahdollisuutta antaa palautetta tulisi tarkastella myös oppilashuollon, julkisen liikenteen ja terveydenhuollon palveluiden osalta. Indikaattorissa käytetty termi ”palautemekanismi” (arviointilomakkeet, kyselyt) antaa vaikutelman, että lapsen tulee itse olla aktiivinen palautteen antamiseksi.¹⁹⁸ *[Antaako THL:n LHT tietoa tästä?]*

Lapsiasiavaltuutettu selvitti vuonna 2011 lasten kokemuksia terveydenhuollosta¹⁹⁹. Vaikka tässä arviointiraportissa ei tarkastella erityisesti terveydenhuollon palveluja tai toimintatapoja, tarjoaa selvitysraportti kiinnostavia näkökulmia lasten antamasta palautteesta julkisissa palveluissa. Lapsilta esimerkiksi tiedusteltiin, oliko heiltä kysytty heidän kokemuksistaan sairaala- tai vastaanottokäynnin jälkeen. Vastaajista 27 prosentilta oli kysytty kokemuksia, 39 prosentilta ei ollut kysytty ja 34 prosenttia ei osannut ottaa kantaa asiaan. Vastaajista 37 prosenttia oli sitä mieltä, että lapsia myös pitäisi kuunnella enemmän ja 29 prosentin mielestä lapsille pitäisi puhua enemmän. Raportin mukaan lasten ja nuorten omia kokemuksia ja mielipiteitä terveyden- ja sairaanhoidon laadusta on tutkittu Suomessa vähän. Lapsipotilaan kohtelua ja hoidon laatua terveydenhuollossa on arvioitu etupäässä lasten vanhempien tai terveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta.

Lasten palautteenanto poikkeaa merkittävästi aikuisten tavoista antaa palautetta. Lapset voivat kertoa ajatuksistaan puheen lisäksi monin eri keinoin kehollaan ja toiminnallaan esimerkiksi leikin, taiteen ja muun tekemisen avulla. Aikuisen toteuttama kysely tai haastattelu tuottaa usein vain aikuisen ohjailemia, kapeita näkökulmia.²⁰⁰ *[tarkennetaan: minkä ikäisistä lapsista puhutaan; indikaattorien tarkastelu ulottuu 17-vuotiaisiin asti]*

Heikkisen ja Partasen (2016) mukaan lasten antamaa palautetta ei välttämättä pysty sellaisenaan käyttämään esimerkiksi toiminnan kehittämiseen tai arviointiin siihen liittyvien tulkintavaikkeuksien vuoksi. Lasten antama palaute pitää Heikkisen ja Partasen mukaan kuitenkin hyväksyä sellaisena kuin se on, vaikka se ei vastaisi aikuisen odotuksia.²⁰¹

Esimerkkejä palautemekanismeista

Salapoliisitoiminta on noin 6-10 -vuotiaille lapsille suunnattua toimintaa, jossa lapset miettivät yhdessä aikuisten kanssa lastensuojelun arkeen, osallisuuteen ja turvalliseen elämään liittyviä asioita.

¹⁹⁸ Näkemys perustuu CPAT-hankkeen käynnistysseminaarissa 21.1.2019 käytyyn keskusteluun.

¹⁹⁹ Lapsiasiavaltuutettu (2011). Lasten kokemuksia terveydenhuollosta – Euroopan neuvoston lasten terveydenhuoltoon liittyvän kyselyn Suomen raportti.

²⁰⁰ Hohti & Puroila (2016). *Julkaisun nimi?* Teoksessa: Heikkinen S. & Partanen, H-M. (2016). Toiminnalliset palautteenkeruumenetelmät mahdollistamassa lasten osallisuutta. Opinnäytetyö (AMK). Sosiaalialan koulutusohjelma, Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö/ Toiminnalliset menetelmät. Turku AMK.

²⁰¹ Heikkinen S. & Partanen, H-M. (2016). Toiminnalliset palautteenkeruumenetelmät mahdollistamassa lasten osallisuutta. Opinnäytetyö (AMK). Sosiaalialan koulutusohjelma, Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö/ Toiminnalliset menetelmät. Turku AMK.

Salapoliisitoiminnan kautta lapset pääsevät mukaan lastensuojelun kehittämiseen. Heidän näkemyksiään hyödynnetään tuotettaessa materiaaleja lastensuojelutyön tueksi. Lasten tuottaman tiedon pohjalta tehdään myös vaikuttamistyötä lasten osallisuuden lisäämiseksi.²⁰²

Monet kunnat toteuttavat säännöllisesti kouluruokailua ja koulukuljetuksia koskevia kyselyitä, jotka on suunnattu oppilaille ja/tai heidän vanhemmilleen tai huoltajilleen.

Pesäpuu ry:n *UP2US – Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus maakunnan voimavarana lastensuojelun sijaishuollossa* on 3,5-vuotinen hanke, jonka yhtenä tavoitteena on vahvistaa nuorten osallisuutta omassa sijaishuoltopaikassaan vertaisarviointin avulla ja edistää nuorten mahdollisuutta vaikuttaa oman sijaishuoltopaikan arkeen. Hankkeessa muun muassa valmennetaan vertaisarviointisijoita ja toteutetaan vertaisarviointoja.²⁰³

Yhteenveto

Alla olevassa matriisissa esitetään arvio siitä, kuinka hyvin indikaattorin vaatimukset täyttyvät kunkin toimintaympäristön ja valitusmenettelyn osalta: *[taulukon tiedot täytetään myöhemmin]*

Paikalliset palvelut	Käytössä on lapsille tarkoitettuja mekanismeja (Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)		
	KYLLÄ	EI	EN OSAA SANOA
Koulutus ja koulut			
Sijaishuoltopaikka (esimerkiksi sijaisperheet, lastenkodit)			
Vapaa-aika ja urheilu			
Kulttuuripalvelut (esimerkiksi museot, taiteet)			
Lastensuojelupalvelut			
Tuki maahanmuuttajille ja turvapaikanhakijoille			
Perhetuki- ja varhaiskasvatuspalvelut			

Käynnistysseminaarissa esitettyjä huomioita:

- Missä vaiheessa lapset voivat antaa palautetta, sisältyykö se toimintaan?
- Onko palautteen antaminen turvallista / uskaltavatko lapset antaa sitä?
- Missä lapsia kuullaan, ketä pyydetään kuultavaksi?
- Mitä lapsilta saadulla palautteella tehdään esimerkiksi kuntatasolla?
- Millainen lapsilta saatu palaute todella muuttaa toimintaa, erityisesti jos se on sirpaleista?

²⁰² Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/salapolisit-lapset-lastensuojelua-tutkimassa> (luettu 17.5.2019).

²⁰³ Pesäpuu ry:n verkkosivut: <https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/up2us/> (luettu 27.6.2019).

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry on koonnut hyviä käytäntöjä palautteen keräämiseen lapsilta. Esimerkiksi *Huomaa minut!* -havainnointilomake²⁰⁴ auttaa vanhempia (ja muita aikuisia) kirjaamaan ylös havaintoja ja pohtimaan lapsen viestien ja käyttäytymisen merkitystä sekä ajatuksia ja tunteita sanojen, ilmeiden ja eleiden taustalla.

Kerro vaan, minä kuuntelen - Välineitä lasten osallisuutta mahdollistavaan toiminnalliseen palautteenkeruuseen -materiaalissa²⁰⁵ esitellään viisi osallisuutta mahdollistavaa palautteenkeruumenetelmää (aihesadutus, liikennevalopalautte, janapalautte, kirjepalautte ja palautetaulu) sekä ohjeistetaan niiden käytössä.

Suomen Olympiakomitea on kehittänyt *Lasten Liike hymynaama* -mallin²⁰⁶ lasten antaman palautteen keräämiseksi ja kirjaamiseksi.

Pelastakaa Lapset ry kokoaa Arjesta voimaa -hankkeessaan (2018-2020) erilaisissa elämäntilanteissa elävien ja erilaisista taustoista tulevien 4-12-vuotiaiden lasten kokemuksia ja ajatuksia omasta arjestaan sekä palveluista, niiden tarpeista ja kehittämisestä. Mukana hankkeessa ovat lapset, heidän kanssaan työskentelevät ammattilaiset ja vanhemmat. Hanketta toteutetaan erilaisissa lasten arjen yhteisöissä ja perheiden palveluissa, esimerkiksi päiväkodeissa, iltapäivätoiminnassa, hyvinvointikeskuksissa, päihde- ja mielenterveyspalveluissa, eropalveluissa sekä perheväkivaltapalveluissa eri puolilla Suomea. Lisäksi lapsia kuullaan Pelastakaa Lapset ry:n ehkäisevissä toiminnoissa, kuten tukihenkilö-, tukiperhe-, sporttikummi- ja lomakotitoiminnassa.²⁰⁷

Perusopetuksen opetussuunnitelma sisältää palautteenannon **[tähän tarkennusta?]**.

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Lapsen osaaminen ja näkemykset tiedon tuottamisessa voidaan tuoda paremmin esille huomioimalla lapsinäkökulma ja lapsille ominainen tapa toimia.²⁰⁸ Lapsi- ja lapsuudentutkimuksessa on alettu ottaa huomioon lapsilla itsellään olevat tiedot ja taidot sekä otettu lapset mukaan tiedon tuottajiksi. Ymmärrys siitä, että aikuisilla ei välttämättä ole kaikkea tietoa ja lasten tieto on huomionarvoista, on lisääntynyt. Lapsitutkimuksessa tietoa voivat tuottaa lapset tai aikuiset. Tämän tiedon voi saada erilaisin tavoin ja se

²⁰⁴ Mannerheimin Lastensuojeluliiton verkkosivut: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/paivakoti-ikaisen-lapsen-kaverisuhteet/vanhempi-lapsen-kaverisuhteiden-tukena/lapsen-havainnointi-kaverisuhteissa/> (luettu 17.5.2019).

²⁰⁵ Heikkinen, S. & Partanen, H-M (2016). *Kerro vaan, minä kuuntelen – Välineitä lasten osallisuutta mahdollistavaan toiminnalliseen palautteenkeruuseen*. Turun AMK:n opinnäytetyö.

²⁰⁶ Suomen Olympiakomitean verkkosivut: https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2018/09/ohje_lasten-liike-hymio-palautteen-keraminen_2018.pdf (luettu 17.5.2019).

²⁰⁷ Pelastakaa Lapset ry:n verkkosivut: <https://www.pelastakaalapset.fi/uutiset/sadat-lapset-ympari-suomen-mukana-kehittamassa-lasten-osallisuutta-vahvistavaa-toimintaa/> (luettu 17.5.2019).

²⁰⁸ Karlsson (2006). Teoksessa: Heikkinen S. & Partanen, H-M. (2016). *Toiminnalliset palautteenkeruumenetelmät mahdollistamassa lasten osallisuutta*. Opinnäytetyö (AMK). Sosiaalialan koulutusohjelma, Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö/Toiminnalliset menetelmät. Turku AMK.

voidaan jakaa viiteen erilaiseen tapaan: reaaliaikainen tieto, jälkeinpäin saatu tieto, lasten tuotoksista saatu tieto, asiakirjoista saatu tieto ja julkinen tieto.²⁰⁹

Tämän arviointihankkeen yhteydessä on todettu, että lasten palautteen keruussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota monikanavaisuuteen ja vuoropuhelun merkitykseen. Tulisi myös huomioida, että pienillä lapsilla ja hiljaisemmilla on muita heikkomat mahdollisuudet antaa palautetta arjessaan.²¹⁰

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

► Ovatko tällaiset mekanismit kaikkien lasten saatavilla riippumatta lapsen iästä, vammasta, kansallisuudesta (kielirajoitteet) tms.?

Tietopuutteet

²⁰⁹ Karlsson (2012). Teoksessa: Heikkinen S. & Partanen, H-M. (2016). Toiminnalliset palautteenkeruumenetelmät mahdollistamassa lasten osallisuutta. Opinnäytetyö (AMK). Sosiaalialan koulutusohjelma, Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö/ Toiminnalliset menetelmät. Turku AMK.

²¹⁰ Näkemys perustuu CPAT-hankkeen käynnistysseminaarissa 21.1.2019 käytyyn keskusteluun.

INDIKAATTORI 10: Lapsia tuetaan osallistumaan YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (mukaan lukien CRC-varjoraportti) ja olennaisten Euroopan neuvoston välineiden ja yleissopimusten seurantaan (jäljempänä: lasten oikeuksien välineet)

Määritelmä

Lapsia ja heitä edustavia organisaatioita tuetaan resurssein, jotta he voivat osallistua lasten oikeuksien välineiden täytäntöönpanon seurantaan. Tähän tulisi sisältyä lasten mahdollisuudet osallistua varjoraportointiin tai laatia oma raporttinsa.

Numeerinen arviointi²¹¹

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys numeerisesta arvioinnista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

Tiivistelmä tilannekuvasta ja kehittämiskohteista

[Tähän työstetään ohjausryhmän näkemys indikaattorin tilanteesta sekä keskeisistä kehityskohteista pilottihankkeessa kootun tiedon ja käytyjen keskustelujen perusteella.]

²¹¹ Arviointiperusteet:

0 = Ei ole olemassa järjestelyjä, joilla tuetaan lasten osallistumista lasten oikeuksien välineiden täytäntöönpanon seurantaan

1 = Valikoidut lapset kutsutaan ja heitä tuetaan osallistumaan YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen seurantaan

2 = YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta kerätään monenlaisten eritaustaisten ja eri olosuhteista tulevien lasten mielipiteitä

3 = Lasten omat organisaatiot saavat tukea YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja muiden lasten oikeudellisten välineiden, jotka jäsenvaltio on ratifioinut, järjestelmälliseen seurantaan⁴

Tilannekuva

[Tilannekuvan alkuun tuotetaan hankkeen jatkovaiheessa ingressimäinen tiivistys tilannekuvasta ja kehittämiskohteista: keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet]

Suomi on raportoinut lapsen oikeuksien komitealle vuosina 1994, 1998, 2003 ja 2008.²¹² Ulkoministeriö valmistelee parhaillaan yhdistettyä viidettä ja kuudetta määräaikaissraporttia. Alkuperäinen määräaika valtion raportille oli heinäkuu 2017, mutta raportin luovuttaminen on viivästynyt. Ulkoministeriö on pyytänyt raporttiin lausuntoja viranomaisten lisäksi myös lapsia edustavilta ja lasten parissa työskenteleviltä kansalaisjärjestöiltä.

Lastensuojelun Keskusliittoa koordinoi suomalaisten kansalaisjärjestöjen vaihtoehtoista raporttia. Vaihtoehtoisen raportin valmistelu aloitettiin keväällä 2016 kokoamalla Lastensuojelun Keskusliiton jäsenyhteisöistä ja muista sidosryhmistä työryhmiä, jotka tarkastelivat lasten oikeuksien tilaa yhdeksällä eri teema-alueella. Lastensuojelun Keskusliiton asiantuntijat toimivat teemaryhmien sihteereinä.²¹³

Myös lapsiasiavaltuutettu ja eduskunnan oikeusasiamies antavat omat raporttinsa lasten oikeuksien toteutumisesta. Lapsiasiavaltuutettu selvitti vuonna 2008 lähes 700 koululaisen mielipiteitä siinä vaiheessa, kun hallituksen määräaikaissraporttia oltiin antamassa. Lisäksi Suomen Lasten Parlamentti toimi alakouluikäisten lasten osalta lapsiasiavaltuutetun neuvonantajana. Lapsiasiavaltuutetulla oli myös oma nuorten neuvonantajaryhmä ja yhteistyötä tehtiin säännöllisesti Pesäpuu ry:n Selviytyjät-ryhmän kanssa. Sen jäsenet olivat lapsia ja nuoria, joilla on kokemusta lastensuojelun sijaishuollosta.²¹⁴

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean, Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen komitean, Euroopan neuvoston rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission, ihmiskaupan torjumisen asiantuntijaryhmän, Lanzaroten komitean jne. päätelmien seuranta ja lasten osallistuminen seurantaan?

Hyvät käytännöt

[Arviointiprosessissa löydetty positiiviset esimerkit tehokkaan ja laadukkaan osallistumisen edistämiseksi]

Kehityskohteet

[Arviointiprosessissa tunnistetut osa-alueet, jotka vaativat kehittämistä]

Lapsiasiavaltuutettu on korostanut tarvetta jatkuvaan tiedonkeruuseen lapsilta, ts. raportointivaiheen sijaan lapsilta kerättäisiin systemaattisesti ja säännöllisesti tietoa heidän oikeuksiensa toteuttamisesta, ja tätä hyödynnettäisiin myös Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissraportoinnissa.²¹⁵

Asiat, jotka tulee huomioida haavoittuvaisten lasten osalta:

► Ovatko kaikenikäiset lapset riittävästi edustettuina aina vähemmistöryhmistä ja vammaisista lapsista tyttöihin ja poikiin sekä ulkomaalaisiin?

²¹² Ulkoministeriön verkkosivut: https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvlDdt/content/yleissopimus-lapsen-oikeuksista-1989- (luettu 21.5.2019).

²¹³ Lastensuojelun keskusliiton verkkosivut: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-seuranta/maaraaikaisraportointi-suomessa-2/vaihtoehtoinen-raportti/> (luettu 21.5.2019).

²¹⁴ Lapsiasiavaltuutettu (2011). Raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Lisäraportti Suomen hallituksen neljänteen määräaikaissraporttiin. Tammikuu 2011. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:2.

²¹⁵ Lähde?

Tietopuutteet

- Niiden lasten tai lapsia edustavien tahojen kuuleminen, jotka ovat osallistuneet prosessiin
- Valtioneuvoston-, ihmisoikeusjärjestöjen- ja oikeusasiamiehen raportit